

**Concept
Utrechts Programma
Landelijk Gebied**

versie UPLG 1.0
Deel 2 Bijlagen

Een sterk landelijk gebied,
natuurlijk in balans

Inhoudsopgave

Bijlage 1	Structureerende keuzes NPLG	3
Bijlage 2	Water en Bodem Sturend in het UPLG	4
Bijlage 3	Analyses en verkenningen	6
Bijlage 4	Eerste overzicht van de instrumentenkoffer	54
Bijlage 5	Kostenraming 2024-2035	58
Bijlage 6	Sociaaleconomische situatie van de landbouwsector provincie Utrecht	62

Bijlage 1

Structurerende keuzes NPLG

Structurerende keuzes met directe doorwerking	Bondige toelichting
Overgangsgebieden	Een gebied rondom stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden waar functies en activiteiten een bijdrage moeten leveren aan natuurherstel.
Bufferstroken langs beekdalen op hoge zandgronden	Voor waterkwaliteit ruimte bufferstroken in beekdalen op zandgronden realiseren, tevens bijdragend aan infiltratie grondwater.
Peilopzet veenweide	Toewerken naar vernatting van veenweidegebieden om CO2 emissie en bodemdaling te beperken.
Inpassing areaal agrarische natuur/ landschapsgrond/nieuwe natuur	Richting voor de wijze waarop deze nieuwe arealen ingepast kunnen worden en welke eigenschappen van het gebied daarbij in ogenschouw moeten worden genomen.
Ruimte voor waterberging	Langs waterkeringen en rivierbedden, en langs grote wateren vanwege peilfluctuaties. Betere ruimtelijke inrichting en voor het vaststellen van grenzen aan het gebruik van grond- en oppervlaktewater. Voldoende ruimte piekopvang.
Waterbeschikbaarheid verzilte gebieden	Acceptatie van tijdelijke toename regionale verzilting en aanpassing van het landgebruik hierop
Invulling 10% groenblauwe dooradering	Uitleg over inpassingsmogelijkheden van landschapselementen die bijdragen aan het realiseren van 10% groenblauwe dooradering.
Bescherming landbouwgrond	Beschermen van bruikbare landbouwgrond moet in de gebiedsprocessen nadrukkelijk aandacht krijgen om vruchtbare landbouwgrond te behouden voor de landbouw en voldoende grond beschikbaar te houden voor de extensiveringsopgave en agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Water en Bodem Sturend in het UPLG

Het water- en bodemsysteem is een belangrijke drager voor de opgaven in de provincie Utrecht. Met de kamerbrief water en bodem sturend (25 november 2022) heeft het kabinet aangegeven hoe ze willen dat er meer rekening wordt gehouden met het water- en bodemsysteem als basis. In totaal zijn er 33 structurerende keuzes opgesteld. Hieronder is aangegeven welke structurerende keuzes uit de brief relevant zijn voor het UPLG.

Structurerende principes uit 'Water en Bodem Sturend' relevant voor het UPLG

Voldoende water

1. Op basis van het huidige klimaatscenario, hanteren we voor het hoofdwatersysteem de ambitie om weerbaar te zijn tegen een droogte, die bij een scenario van grote klimaatverandering en sterke groei van economie en bevolking gemiddeld eens in de 20 jaar voorkomt.
2. De omvang van alle grondwateronttrekkingen wordt in beeld gebracht. Hiermee werken we toe naar een robuust grondwatersysteem en beperken we de nadelige effecten van grondwateronttrekking om ook in de toekomst zoveel mogelijk functies te faciliteren. We werken dit gezamenlijk met alle betrokkenen uit in het kader van NPLG.
3. We werken toe naar nieuwe en diverse drinkwaterbronnen. Hiermee zorgen we voor voldoende drinkwaterbronnen van voldoende kwaliteit. Provincies en drinkwaterbedrijven schalen daarbij op via regionale systemen naar een verbonden landelijk drinkwaternet.
4. We werken toe naar een drinkwatergebruik per hoofd van de bevolking van 100 liter in 2035 (thans 125 liter) en beperken laagwaardig gebruik van drinkwater. Grootverbruikers vragen we het drinkwatergebruik ook met 20% te reduceren. Zo beperken we het effect van toename van de watervraag in relatie tot de schaarsere beschikbaarheid van water.

Schoon en gezond water

5. We voeren maatregelen uit van de Kaderrichtlijn Water (KRW) Stroomgebiedbeheerplannen 2022-20278 , het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn 2022-2026 met bijbehorend addendum, de derogatiebeschikking, de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) en uitvoeringsprogramma's zoals voor reducties van medicijnresten en andere chemische stoffen. Provincies geven in samenwerking met waterschappen en andere gebiedspartners bij het maken van hun gebiedsprogramma's aan welke maatregelen waar nodig zijn om de doelen vanuit de KRW , de Nitraatrichtlijn, de Richtlijn duurzaam gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en de Vogel- en Habitatrichtlijnen te halen.

Ruimte voor water

7. We creëren ruimte voor het vasthouden, bergen en afvoeren van water in onze ruimtelijke inrichting, landgebruik en landbeheer. Hiermee vergroten we de veerkracht van zowel het hoofdwatersysteem als regionale watersystemen. Dit wordt vanaf heden door het Rijk, de waterschappen, provincies en gemeenten uitgewerkt en in de gebiedsprogramma's opgenomen.

12. We verzoeken provincies, waterschappen en gemeenten zowel op dijken de biodiversiteit te bevorderen, als binnendijks naar ruimte te zoeken voor natuurlijke achteroevers (PAGW en NPLG). Hiermee zorgen we voor robuuste watersystemen.

13. We reserveren de 5% tot 10% van diepe polders voor waterberging, bij voorkeur de diepste delen. We voorkomen hiermee wateroverlast als gevolg van aanhoudende regenval of piekbuien. Hier is geen nieuwe bebouwing toegestaan, tenzij het niet ten koste gaat van het waterbergend vermogen.

Bodem

18. We behouden ook voor de toekomst waardevolle landbouwgronden. Dit doen we door maatregelen uit te werken voor het beheer van landbouwgronden op het gebied van materieel, nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen etc. Vanuit het Nationaal Programma Landbouwbodems trekken we samen met kennispartijen, de agrarische sector en de ketenpartijen op. Dit wordt in het Nationaal Strategisch Plan verankerd.

Laagveengebieden

25. We bewegen toe naar een grondwaterstand van 20 cm tot 40 cm onder maaiveld, afhankelijk van de bodemcompositie, omstandigheden van het watersysteem en de behoeften van het gebied. Hiermee wordt bereikt dat bodemdaling wordt geminimaliseerd en uitstoot broeikasgassen wordt gereduceerd. Dit wordt in NPLG gebiedsprocessen door alle betrokken partijen samen uitgewerkt.

26. We minimaliseren de aanvoer van gebiedsvreemd water. Daardoor houden we zoveel mogelijk zoetwater beschikbaar voor peilopzet en tegengaan van verzilting. De provincies en waterschappen maken in gebiedsprocessen ruimte voor het vasthouden en bergen van zoveel mogelijk gebiedseigen water. Met name in perioden van droogte zal externe aanvoer toch nodig blijven.

27. We beheren onze landbouwgronden duurzaam. In aanvulling op structurerende keuze 18 voorkomen we hiermee onomkeerbare oxidatie van veen en behouden we ook voor de toekomst waardevolle landbouwgronden. We werken maatregelen voor beheer van landbouwgronden op het gebied van materieel, nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen etc. uit. Het Rijk vraagt provincies stevig in te zetten op het behoud van grasland.

Hoge zandgronden

30. We houden water langer vast en voeren het minder snel af. We herstellen daarmee de sponswerking van de bodem en bereiken een robuust grondwatersysteem. Dit wordt in gebiedsprocessen geborgd.

31. We verhogen de grondwaterpeilen met mogelijk 10 cm tot 50 cm. Daardoor wordt op de hoge zandgronden verdroging bestreden. Omdat het hier maatwerk betreft, wordt dit in gebiedsprocessen verder uitgewerkt.

32. In de gebiedsprocessen zetten we in op grootschalig herstel van beekdalen op zandgronden voor het verbeteren van de waterkwaliteit. Hiermee halen we niet alleen de doelen voor de waterkwaliteit (vanuit de KRW en de Nitraatrichtlijn) maar kunnen we ook andere doelstellingen realiseren (zoals natuur, groenblauwe dooradering en waterberging).

33. We beperken de grondwateronttrekkingen rond Natura 2000-gebieden. Daarmee voorkomen we verdroging deze gebieden. Dit wordt in de gebiedsprocessen uitgewerkt.

Bijlage 3

- Bijlage 3A
- Bijlage 3B
- Bijlage 3C
- Bijlage 3D

Analyses en verkenningen

Afgelopen maanden is voor het UPLG in beeld gebracht welk (provinciaal) beleid relevant is, zijn onderzoeken bekeken en verschillende verkenningen gedaan op de NPLG-thema's. Deze bijlage geeft op basis hiervan een beschrijving van de situatie in het Utrechtse landelijk gebied en de vraagstukken waar we mee te maken hebben. In de eerste paragrafen via een thematische insteek (water, natuur, stikstof, klimaat, landbouw, overige thema's). Aan het einde van deze bijlage wordt dit per landschapstype geïntegreerd. Hier geven we aan de hand van de stapeling van opgaven een duiding over de mate van dynamiek die we in de toekomst verwachten in dit gebied om deze opgaven te realiseren.

Hiermee is de opbouw van bijlage 3 als volgt:

1. water, met verdiepende bijlage 3a over de KRW
2. natuur, met twee verdiepende bijlagen, bijlage 3b over de conclusies van de natuurdoelanalyses en bijlage 3c over de concretisering van de bossenstrategie
3. stikstof, met verdiepende bijlage 3d met daarin de emissie en depositie van stikstof in Natura 2000-gebieden in de provincie Utrecht
4. klimaat
5. landbouw
6. overige thema's
7. dynamiek per landschapstype

1 Water

In het NPLG is aangegeven dat de inrichting en het beheer van het landelijk gebied aangepast moet gaan worden aan het veranderende klimaat. In de Brief 'Water en bodem sturend' (november 2022) staan structurerende keuzes voor voldoende water, schoon en gezond water, ruimte voor water en bodem. Daarnaast is er een aantal keuzes opgenomen voor specifieke gebieden, waaronder veenweidegebieden en hoge zandgronden. Toepassing van de structurerende keuzes uit de Brief 'Water en bodem sturend' leiden in zijn algemeenheid tot het robuuster en natter maken van het landelijk gebied in de provincie Utrecht.

De toepassing van de structurerende keuzes zijn in lijn met het vigerend provinciaal programma 'Bodem en waterprogramma provincie Utrecht 2020-2027', maar geven er wel een verdere invulling en kleuring aan. Een korte samenvatting van de structurerende principes van water en bodem sturend die voor dit UPLG van belang zijn, is opgenomen in bijlage 2.

1.1 Waterkwaliteit (Kaderrichtlijn Water)

De Kaderrichtlijn Water (KRW) is een Europese richtlijn die in 2000 van kracht is geworden en als doel heeft de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater in Europa te waarborgen. Het is onzeker of alle KRW-doelen tijdig in 2027 gehaald zullen zijn, zowel voor grond- als oppervlaktewater. In 2024 zal onder leiding van het ministerie van IenW een tussenevaluatie voor de KRW worden uitgevoerd. Uit deze evaluatie zal blijken of aanvullende KRW-maatregelen nodig zijn om de KRW-doelen te halen.

De al ingezette KRW-maatregelen leiden tot een belangrijke verbetering van de (grond)waterkwaliteit. Aanvullend is een ander type landbouw en bedrijfsmanagement nodig om de emissies naar bodem en water te verminderen, met name in kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden en op de hoge zandgronden. In het hele gebied is een goede landbouwpraktijk en ecologisch oever- en slootbeheer een belangrijke voorwaarde voor een goede waterkwaliteit. Het UPLG is hiervoor een belangrijk instrument. Door integrale stikstofaanpak en de transitie van de landbouw kan een grote stap worden gezet. De KRW-maatregelen met ruimtelijke impact worden meegenomen in de gebiedsprocessen.

1.1.1 Oppervlaktewater

De doelen voor oppervlaktewater zijn erop gericht om te zorgen voor schoon en ecologisch gezond water en het voorkomen van achteruitgang van de kwaliteit van het water. De KRW schrijft voor dat alle wateren in 2027 in een goede toestand zijn, wat nu nog niet het geval is. Er is de afgelopen jaren al veel gedaan aan het terugdringen van de emissie van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen, maar er is nog meer nodig om de ecologische doelen voor KRW en het overig water te kunnen halen (zie bijlage 3a).

In Utrecht zijn 60 zogenaamde regionale KRW-oppervlaktewaterlichamen. Van deze waterlichamen scoren de meesten matig op kwaliteit (biologie, fosfor en stikstof) en ook een flink aantal ontoereikend of zelfs slecht. De biologische kwaliteit van de waterlichamen ten oosten van de Utrechtse Heuvelrug is in zijn algemeenheid kwalitatief beter dan die ten westen van de Heuvelrug, zie figuur 1 in bijlage 3a.

In de KRW speelt de belasting door nutriënten een belangrijke rol, omdat het een essentiële schakel vormt voor een goede waterkwaliteit. Streefwaarden voor ecologie-ondersteunende parameters, zoals nutriënten, temperatuur, zuurgraad en zuurstofconcentratie, zijn randvoorwaarden om de ecologische doelen te bereiken. In een groot deel van de provincie zijn de nutriënten bijna op orde, maar is er nog wel een restopgave (zie figuren 2 en 3 in bijlage 3a). Daarnaast zijn inrichting en beheer van belang. Een bedreiging voor de ecologische kwaliteit vormen de uitheemse rivierkreeften, die vooral een negatief effect hebben op waterplanten.

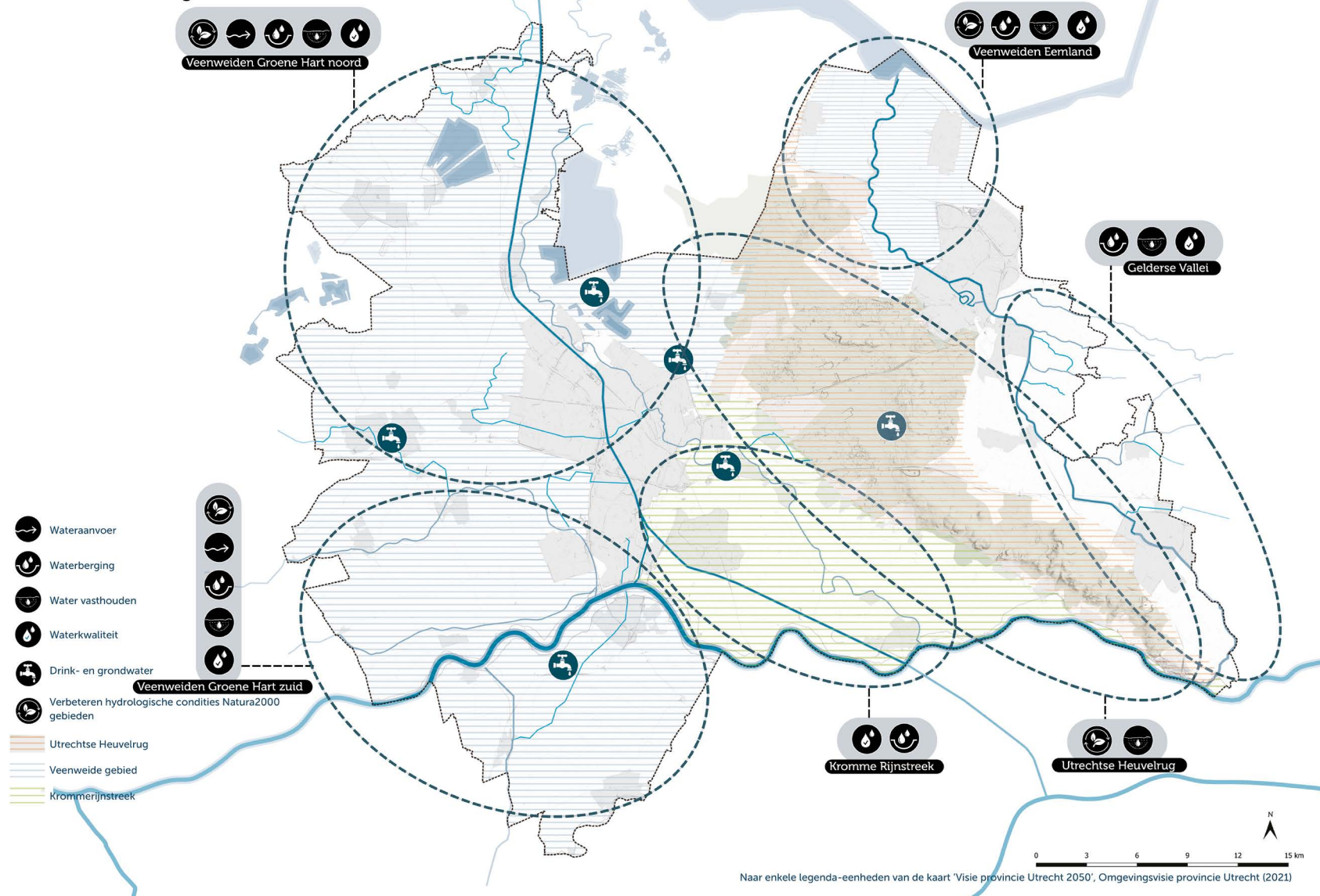
Ecologische inrichting en beheer van sloten en oevers biedt veel kansen voor een goede waterkwaliteit, zowel binnen als buiten de KRW-waterlichamen.

De Kaderrichtlijn water is gericht op een goede chemische en ecologische toestand van al het water. Daarnaast heeft de kwaliteit van de toestromende wateren (overig water) naar de KRW-wateren invloed op de kwaliteit van de KRW-wateren. Daarom zijn ook 'doelen overig water' vastgesteld in het Bodem- en waterprogramma 2022-2027 (BWP). In Nederland is afgesproken dat hiervoor een inspanningsverplichting geldt. De ecologische kwaliteit van de overige wateren is terug te vinden in figuur 4 in bijlage 3a.

Het NPLG/UPLG-traject biedt de kans om op het gebied van uit- en afspoeling en ook van inrichting en beheer in samenwerking met de landbouwsector tot extra (gebiedsgerichte) inzet te komen. Een voorbeeld is de aanpak Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) waarin boeren met vrijwillige maatregelen werken aan schoon en voldoende water en een betere bodem. Door in te zetten op bedrijfsbodem- en waterplannen en ecologische slotenplannen kan de boer ondersteund worden met maatwerk per bedrijf. Dit moet leiden tot een gebiedsbrede 'goede landbouwpraktijk', waarbij de uit- en afspoeling van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen minimaal is en alle sloten en oevers ecologisch worden beheerd.

Op het gebied van inrichting en beheer zijn er kansen door het combineren van opgaven, zoals groenblauwe dooradering en de doelen overig water.

Kaart A. Watervraagstukken

Kaart A. Watervraagstukken

Ecologisch beheer van sloten en oevers wordt gestimuleerd via het ANLb, maar het beschikbare budget is daar nu de beperkende factor. Er lijkt onder boeren veel draagvlak voor het realiseren van de blauwe dooradering via ecologisch beheer. Daarbij komt dat een ecologisch beheerde, gezonde sloot diverse andere voordelen heeft: hoge biodiversiteit, habitat voor allerlei natuurdoelsoorten in Utrecht, hoge belevingswaarde, klimaatbestendig en minder uitstoot van broeikasgassen. Bovendien kalft een stevig begroeide oever minder snel af.

Een toenemend probleem in de sloten is het aantal invasieve rivierkreeften dat in Nederland de afgelopen jaren flink is gestegen. Rivierkreeften kunnen negatieve effecten hebben op de waterkwaliteit, de waterveiligheid en de biodiversiteit. Zij vormen een risico voor het behalen van de KRW en natuurdoelen. Het ministerie van LNV is verantwoordelijk voor de bestrijding van de uitheemse rivierkreeften. LNV heeft als beheermaatregel beroepsvissers toestemming gegeven om rivierkreeften te vangen en op de markt te verhandelen. Omdat het wegvangen onvoldoende werkt, is landelijk een Taskforce 'Aanpak Uitheemse Rivierkreeft' opgericht. Hierin werkt LNV samen met het ministerie van IenW, IPO, VNG en UvW aan een landelijke aanpak voor vangmethodes en juridische aspecten.

Per 1 maart 2023 is het verplicht bufferstroken langs alle watergangen te hebben (op basis van het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn). De breedte varieert per type watergang van 1 tot 5 meter. In deze bufferstroken mogen geen mest en bestrijdingsmiddelen gebruikt worden. Het is daarbij van belang dat ook ingezet wordt op ecologisch beheer van deze bufferstroken. Goed oeverbeheer is nodig, om een soortenrijke en stevige wortelende vegetatie te stimuleren, wat goed is voor de biodiversiteit. Met stevige slootkanten spoelen er ook minder nutriënten uit.

Bufferzones, een belangrijke maatregel langs beken op de hoge zandgronden

Aan de oostkant van de Utrechtse Heuvelrug, in de Gelderse Vallei, zijn zeven beken als KRW-waterlichamen aangewezen. In het Addendum op het 7e AP Nitraatrichtlijn is aangegeven dat langs KRW-beken het realiseren van brede zones van 100-250m breed een effectieve maatregel is. Per beek wordt in samenwerking met het Waterschap Vallei en Veluwe en de provincie Gelderland gekeken of en op welke locatie voor het halen van de KRW-doelen deze zones noodzakelijk zijn. Hierbij kijken we niet alleen naar de zone langs de beken, maar ook naar maatregelen in de bodem en in de toevoerende haarvaten. Er is een nauwe wisselwerking met hydrologische herstelmaatregelen voor de opgaven voor droogte en wateroverlast. Door gebiedsgericht naar een groter gebied te kijken kunnen de best passende maatregelen gekozen worden die zowel bijdragen aan de waterkwaliteit als aan droogte en wateroverlast. We zoeken daarbij ook naar combinaties met groenblauwe dooradering.

1.1.2 Kaderrichtlijn Water, grondwater

De doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) voor grondwater zijn erop gericht om te zorgen voor voldoende schoon grondwater voor de productie van drinkwater, de natuurgebieden, schone oppervlaktewateren en het voorkomen van achteruitgang van de kwaliteit van het grondwater.

De algemene conclusie is dat op het niveau van de grote grondwaterlichamen wordt voldaan aan de KRW-doelstellingen: chemie en grondwatervoorraad zijn op orde. Dit oordeel is gebaseerd op monitoringsgegevens uit het KRW-meetnet voor het hele grondwaterlichaam en getoetst aan de normen voor de zes drempelwaardestoffen en de EU-stoffen nitraat en bestrijdingsmiddelen. Dit zijn echter slechts een beperkt aantal stoffen en het is slechts 1 van de deeltesten binnen de KRW. Er wordt namelijk ook getoetst volgens het principe van voorkomen en beperken, dat wil zeggen dat de inbreng van stoffen in het grondwatersysteem voorkomen of beperkt moet worden. Hier wordt niet aan voldaan, omdat wij in het grondwater op diverse plekken stoffen meten die daar niet thuis horen, zoals PFAS en medicijnresten. Voor een deel zijn we in de aanpak afhankelijk van landelijk beleid. Daarnaast is de kwaliteit ook niet op orde in beschermde gebieden rondom de drinkwaterwinningen. Kortom, qua kwaliteit is er nog werk te doen.

Een vergelijkbare toets wordt ook uitgevoerd ten aanzien van de kwantiteit van het gehele grondwaterlichaam. Dit is onder andere een toets op de waterbalans. Die is op orde op het niveau van de grondwaterlichamen, maar de deelttoets over de hydrologische toestand rondom de beschermde gebieden voor natuur is dat niet.

De regionale deeltesten laten het volgende beeld zien (zie ook bijlage 3a voor een toelichting per deelttest):

- De grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden zijn hydrologisch nog niet op orde;
- De grondwaterafhankelijke beken in de Gelderse Vallei halen de oppervlaktewaterdoelen niet als gevolg van belasting vanuit het grondwater (nutriënten en bestrijdingsmiddelen);
- De winningen Zeist en Lexmond vertonen voor enkele drempelwaardestoffen een stijgende trend in het (gemengde) ruwe water over de periode 2000 – 2018, arseen (Zeist) en bentazon (Lexmond). Deze test is medebepalend voor het eindoordeel van de toestand voor de KRW (art.4 KRW);
- De winningen Groenekan, Zeist en Amersfoort Berg vertonen stijgende trends voor enkele andere stoffen.

Dit betreft de stoffen chlooretheen (Groenekan en Zeist), tetrachlooretheen, cis- en trans dichlooretheen (Zeist) en alleen cis-dichlooretheen in Amersfoort Berg. Deze stoffen vallen onder de uitgebreidere drinkwatertest (art 7.3 KRW) die toetst op “alle” stoffen en kan gezien worden als een risico voor de zuiveringsinspanning op termijn. De stijgende trend en dalende trend in Zeist en Amersfoort Berg zijn te verklaren als een gevolg van de grondwatersanering. In beide gevallen betreft het een sanering van stoffen door middel van afbraak van de betreffende stof. De restproducten vertonen een, verwachte, stijgende trend.

1.2 Klimaatbestendigheid provincie Utrecht: naar een robuust water- en bodemsysteem

We hebben de laatste jaren te maken gehad met droge zomers en daardoor schade aan onder andere landbouw en (reeds verdroogde) natuur. Met het veranderend klimaat zullen langere perioden van droogte vaker voorkomen, en de rivierafvoer afnemen. Terwijl we juist meer water nodig hebben voor het afremmen van bodemdaling in veenweidegebieden en we ook te maken hebben met een toenemende vraag naar drinkwater. We zullen dus moeten veranderen van een systeem dat ingericht is op het zo snel mogelijk afvoeren van water, naar het meer laten infiltreren van water op de plek waar het valt en het beter vasthouden van water in de bodem en het oppervlaktewater. Voor een deel kan dit door kleinschalige maatregelen (in het watersysteem, in het ruimtelijke domein en door te zorgen voor een gezonde bodem en een passende vegetatie), maar ook zal moeten worden gezocht naar grootschaligere waterbuffers, bijvoorbeeld buffers in het hoofdwatersysteem zoals langs het ARK, de Lek of buffers door het opzetten van het peil van het Markermeer/IJsselmeer. Ook hoger gelegen delen (Utrechtse Heuvelrug) kunnen mogelijk benut worden als waterbuffer of juist diepe polders. Dit zijn vraagstukken met veel kanten en niet zomaar op te lossen. Duidelijk is in ieder geval dat we in het westen van onze provincie voor een groot deel afhankelijk zullen blijven van de aanvoer van water via Rijn, Lek en Amsterdam-Rijnkanaal. Het op peil houden van de polders in de veenweidegebieden kost veel water wat ondanks waterbuffers niet altijd voor handen zal zijn. De verwachting is dat de Rijn richting 2100 fors minder water gaat afvoeren, wat ook weer effect heeft op de mogelijkheden voor waterinlaat. Afstemming van waterbeschikbaarheid en waterbehoefte wordt onder meer gedaan in het Delta programma Zoetwater (DP Zoetwaterregio-west). Naast het vaker voorkomen van langere droge perioden, ontstaan er ook vaker piekbuien.

Voor het opvangen van deze buien zal het water lokaal beter vastgehouden moeten worden waar het valt (om overlast elders te voorkomen). Dit moet nog verder worden uitgewerkt, in samenhang met het doorrekenen van de nieuwste klimaatscenario's van het KNMI, wat in 2023 gebeurt. Voor het tijdelijk opvangen van de pieken in neerslag zijn naast lokale maatregelen ook (boven) regionale maatregelen noodzakelijk. Naast maatregelen in het watersysteem zullen ook maatregelen op land genomen moeten worden. Er zullen onder meer (boven) regionale piekbergingen aangewezen moeten worden om tijdelijk (enkele dagen) water op te slaan. Daarvoor zijn zoekgebieden in beeld voor berging van water uit het Amsterdam-Rijnkanaal, en voor regionale waterberging waaronder langs de Gekanaliseerde Hollandse IJssel.

Omgaan met wateroverlast en droogte vraagt een samenhangende aanpak. De aanpak vraagt ook een gebiedsspecifieke invulling afhankelijk van de bodemopbouw en het gebruik van het land. De vraagstukken die in de lage delen van de provincie (veenweiden en riviereengebied) spelen zijn anders dan in de hogere delen (heuvelrug en vallei met de beekdal). Inzoomend op enkele landschapstypen daarover het volgende.

Het veenweidegebied (Utrechtse deel Groene Hart en Eemland)

In de structurerende keuzes van water en bodem sturend is door het Rijk opgenomen dat de veenweiden moeten vernatten naar een grondwaterstand van 40 tot 20 cm beneden maaiveld ten behoeve van de reductie van de uitstoot van broeikasgassen uit de veenbodems.

Bij het vernatten van de veenweiden komt een aantal uitdagingen in het waterbeheer naar voren, waarbij het onvermijdelijk is dat er keuzes moeten worden gemaakt:

- Waterbeschikbaarheid: is er voldoende water beschikbaar om het veen in droge tijden nat te houden?
- Wateroverlast bij piekbuien: de wateroverlast zal toenemen, omdat er minder ruimte voor waterberging in het systeem is bij vernatting.
- Waterkwaliteit: het opzetten van waterpeilen leidt (tijdelijk, maar toch enkele jaren) tot meer uitspoeling van nutriënten uit de veenbodem naar de sloot, en bij onvoldoende oeverkwaliteit kan het ook leiden tot meer baggervorming en daarmee grotere methaanuitstoot uit sloten.

Daarnaast is het goed te beseffen dat de samenstelling van de bodem in het veenweidegebied niet overal hetzelfde is. Deze varieert van klei op veen tot puur veen en alle andere bodemtypen die tussendoor ook nog te vinden zijn. Ook zijn er hoogteverschillen aanwezig. Dit betekent dat de hier genoemde uitdagingen vragen om een aanpak met maatwerk per gebied.

De Utrechtse Heuvelrug en flanken

Er zijn meerdere opgaven in dit gebied die het nodig maken om in het UPLG integraal te werken aan een robuust en toekomstbestendig watersysteem. Klimaatverandering maakt deze opgaven steeds urgenter. In grote lijnen bestaan de wateropgaven uit:

- Het tegengaan van verdroging van de natuur op de Heuvelrug en zijn flanken.
- Het beperken van schade door droogte aan landbouw en erfgoed.
- Het voorkomen van wateroverlast.
- Het inpassen van een duurzame drinkwatervoorziening bij een toenemende vraag.
- Robuuster maken van het watersysteem op de flanken, zoals in de Langbroekerwetering.

Om de opgaven en oplossingen hiervoor in beeld te brengen werkt een brede coalitie van gebiedspartners samen aan de Blauwe Agenda Utrechtse Heuvelrug. De uitvoeringsagenda Blauwe Agenda is op 25 april 2023 vastgesteld door GS (en ook door de andere gebiedspartners). Hier komen maatregelen aan de orde zoals het vergroten van infiltratie van regenwater, het vasthouden van water in de hogere flanken, het beter benutten van het kwelwater door kwelherstel naar natuurgebieden en het weggeleiden van oppervlakkig afstromend water om wateroverlast te voorkomen. Al deze opgaven hebben waarschijnlijk gevolgen voor het huidige ruimtegebruik op de flanken van de Heuvelrug (zoals bijvoorbeeld in de Langbroekerwetering)).

Het rivierengebied (zuidelijk deel Kromme Rijngebied)

In het rivierengebied is de noodzaak voor ingrijpen in het watersysteem en landgebruik minder groot, vanwege de ligging langs de rivier en omdat het watersysteem al robuuster gemaakt wordt door de in gang gezette dijkversterkingen (vrijwel alle dijken langs de Nederrijn en Lek worden tot circa 2030 versterkt). Dit betekent niet dat er geen aanpassingen nodig zijn in relatie tot de klimaatverandering. In dit gebied is een aantal zoekgebieden voor waterberging. Een aandachtspunt is ook de toekomstige watervoorziening voor de fruitteelt.

2 Natuur

De analyses vanuit natuur gaan over de Natura 2000-gebieden, het Natuurnetwerk Nederland, de opgaven vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijn zowel binnen als buiten de Natura 2000-gebieden, de Bossenstrategie en de groenblauwe dooradering van het agrarisch gebied. Deze opgaven zijn vaak goed te combineren en vallen deels ook samen. Ook vallen de natuuropgaven vaak samen met een aantal belangrijke wateropgaven, zoals het herstel van het kwelwatersysteem of het herstel van de beekdalen of met klimaatopgaven (reductie broeikasgassen uit veenbodems). In paragraaf 4.7 en verder gaan we dieper in op die verwevenheid.

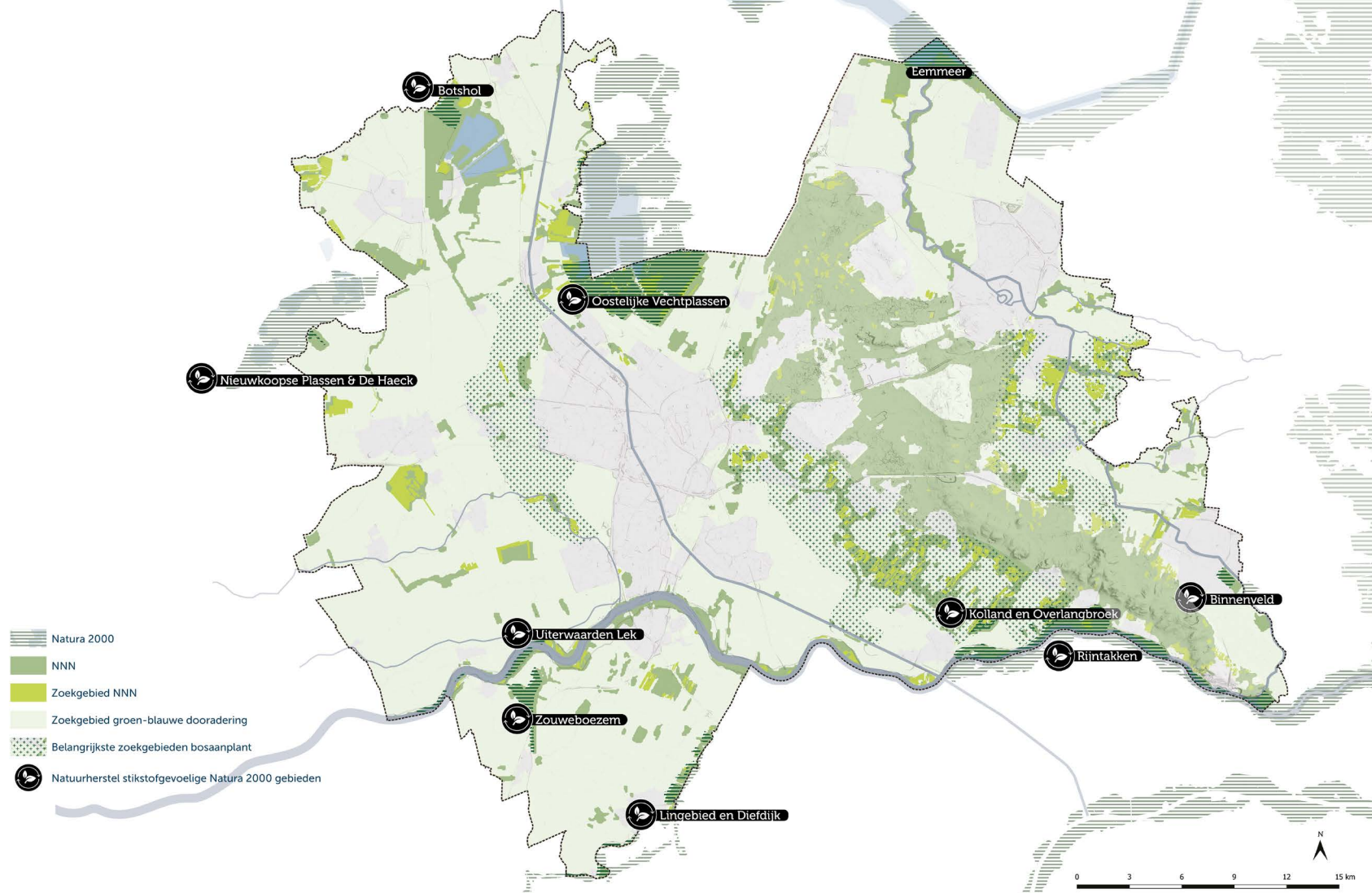
2.1 Natuurherstel Natura 2000-gebieden

Uit de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (2021) is de resultaatsverplichting opgenomen om tot reductie van stikstofdepositie in de Natura 2000-gebieden te komen. De onlangs bij de Ecologische Autoriteit ingediende Natuurdoelanalyses (NDA's) laten voor de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden in Utrecht zien dat er nog te veel stikstof in de natuur komt en dat ook verdroging en versnippering maken dat de natuur nog steeds achteruitgaat. De maatregelen die de grootste impact hebben op de omgeving van de Natura 2000-gebieden zijn:

- Het terugbrengen van de stikstofuitstoot in een zone rondom het Natura 2000-gebied.
- Het herstel van het hydrologisch systeem (hogere waterstanden in de omgeving of meer dynamiek in het waterpeil).
- Het realiseren van ecologische verbindingen tussen natuurgebieden en uitbreiding van het areaal natuurgebieden (meer ruimte nodig voor natuur).
- Intensiever of geoptimaliseerd beheer en aanpak van invasieve exoten.

De stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden liggen verspreid over de provincie Utrecht, vaak langs de grens met één van onze buurprovincies (zie kaart 1). Zo liggen in het veenweidegebied de laagveengebieden van Botshol en Noorderpark (het Utrechts deel van de Oostelijke Vechtplassen), de Nieuwkoopse Plassen & de Haeck en het moerasgebied de Zouweboezem. Langs de rivieren liggen de twee Natura 2000-gebieden Uiterwaarden Lek en Lingegebied & Diefdijk. In het Kromme Rijngebied liggen de landgoederen Kolland en Overlangbroek (nabij de Langbroekerwetering) en de Rijntakken langs de Nederrijn. Tot slot ligt in de Gelderse Vallei op de grens van Utrecht en Gelderland het Natura 2000-gebied Binnenveld.

Kaart B. Analyse natuurbeleid

Naar beleidskaart 'Robuuste natuur met hoge biodiversiteit', Omgevingsvisie provincie Utrecht (2021)

Kaart B. Analyse natuurbeleid

Bijlage 3b omvat per Natura 2000-gebied de belangrijkste maatregelen zoals opgenomen in de natuurdoelanalyses en ingediend bij de Ecologische Autoriteit (eerste helft 2023). Het is overigens denkbaar dat er ook voor sommige andere natuurgebieden, een NDA wordt opgesteld om goed in beeld te krijgen wat in dat gebied de belangrijkste maatregelen zijn voor natuurherstel. Uiteraard dan wel met een andere status dan die van de N2000-gebieden waar internationale verplichtingen gelden en altijd in overleg met de betrokken organisaties. De Utrechtse Heuvelrug komt hiervoor het meest in aanmerking.

2.2 Natuurnetwerk Nederland (NNN)

De inrichting van het Natuurnetwerk Nederland is en blijft een belangrijke opgave voor versterking en behoud van de (kwetsbare) natuur en biodiversiteit. Rijk en provincies werken hieraan door leefgebieden robuust te maken en te vergroten. De provincies hebben in het Natuurpact afgesproken om voor het einde van 2027, landelijk 80.000 hectare nieuwe natuur te realiseren. Dit gebeurt door (landbouw) grond te verwerven en in te richten als natuur, en door gronden in te richten die in eigendom blijven van particulieren (functieverandering).

De Utrechtse NNN-opgave is totaal 1.570 ha functieverandering en 4.264 ha inrichting en moet in 2027 gerealiseerd zijn. Voor de Groene Contour (GC) opgave wordt ingezet op de realisatie van in totaal 3.000 ha in 2040. De realisatie blijft echter achter bij de verwachte voortgang. Daarom is de Realisatiestrategie natuuropgave provincie Utrecht opgesteld (vastgesteld door GS 13-12-2022). Met deze strategie geven wij aan waar en op welke manier wij meer tempo willen maken met het realiseren van nieuwe natuur ten behoeve van de NNN- en Groene Contour-opgave.

We kiezen er voortaan voor de NNN-opgave nu ook in de Groene Contour en de agrarische percelen in het NNN te laten landen zodat de NNN-opgave versneld uitgevoerd kan worden. De NNN-opgave krijgt hiermee voorrang op de GC-opgave. Hiermee wordt het zoekgebied voor de ontwikkeling van nieuwe natuur uitgebreid met bijna 4691 hectare. Het zoekgebied had een omvang van 839 hectare en wordt nu in totaal 5.530 hectare. Deze gronden liggen vooral in of bij de volgende gebieden:

- Langs de rivieren (Lek/Nederrijn, Hollandse IJssel, Linge en Vecht).
- In het veenweidegebied Groene Hart.
- Op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug (inclusief het gebied Langbroekerwetering).

- Aangrenzend aan de verschillende Natura 2000-gebieden voor het vergroten en verbinden van natuur.
- Het landgoederengebied van de Gelderse Vallei, landgoed Linschoten en diverse landgoederen op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug.

Aandachtspunt bij het reeds aanwezige Natuurnetwerk Nederland zijn de omvangrijke plannen van het Ministerie van Defensie voor de defensierreinen in de omgeving Soesterberg. Deze plannen vragen aandacht in relatie tot het behoud van het robuuste natuurnetwerk op de Utrechtse Heuvelrug. Ook de Mobilisatie-complexen in Lopik en Benschop vragen aandacht omdat ze een transitieopgave hebben en in het NNN liggen.

2.3 Vogel- en Habitatrichtlijngebieden (met name buiten Natuurnetwerk Nederland)

Vanuit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) hebben we als lidstaat Nederland de verplichting om beschermde soorten en habitats in een gunstige staat van instandhouding te brengen. De uitvoering van de VHR-opgave is in het Decentralisatieakkoord Natuur (2011) belegd bij de provincies. De Europese verordening natuurherstel, die naar verwachting per 2024 in werking treedt, zal hier een bindende planning aan verbinden. In deze verordening is de doelstelling opgenomen voor 100% doelbereik in 2050. In het NPLG is ervoor gekozen om in 2030 de overbrugging van 30% van het gat tussen de huidige staat van instandhouding en een gunstige staat van instandhouding voor alle VHR-beschermde habitattypen en soorten te realiseren.

In opdracht van het Ministerie van LNV is indicatief in beeld gebracht wat nodig is om soorten en habitats in een gunstige staat te brengen. Hoewel het nog onduidelijk is wanneer deze indicatieve verdeling over de provincies een definitieve status krijgt, is het wel duidelijk dat het om een grote opgave gaat. Het is daarom verstandig hier nu al op te anticiperen, zodat we dit kunnen meenemen in de integratieslag en we later niet nog met aanvullende omvangrijke maatregelen hoeven te komen. De indicatieve opgave voor de VHR in de provincie is, onder voorbehoud, als volgt:

- Agrarische natuur (met agrarisch natuurbeheer):
  - open grasland (voor weidevogels), circa 8.100 hectare (2030) tot 27.000 hectare (2050): deze opgave is met name voor de veenweidegebieden en betreft tot 2050 een zeer groot deel van het veenweidegebied.

- open akkerland, circa 345 hectare (2030) tot 1.500 hectare (2050): deze opgave speelt met name op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug, in het Kromme Rijngebied en in de Gelderse Vallei.
- groenblauwe dooradering, circa 2.760 hectare (2030) tot 9.200 hectare (2050) hectare: deze opgave kan in het gehele agrarisch gebied van de provincie Utrecht landen. Zie paragraaf 4.3.5 voor een verdere toelichting.
- Natuur:
  - nieuwe natuur buiten de huidige NNN, 848 (2030) tot 2.825 (2050) hectare: bedoeld voor bijvoorbeeld moerassen, vochtige bossen en vochtige schraalgraslanden. Deze opgave kan in verschillende landschapstypen een plek krijgen zoals in de Gelderse Vallei (beekdalen, blauwgraslanden en landgoederen), de veenweiden (bijvoorbeeld de moerassen) en het Kromme Rijngebied.
  - nieuwe natuur binnen de huidige NNN via omvorming van natuur, 117 (2030) tot 391 (2050) hectare: deze opgave betreft eveneens verschillende habitattypen en kan in verschillende landschapstypen een plek krijgen zoals in de Gelderse Vallei (beekdalen, blauwgraslanden en landgoederen), de veenweiden (bijvoorbeeld de moerassen) en het Kromme Rijngebied.

2.4 Bossenstrategie

In het Klimaatakkoord is afgesproken dat er 10% meer bos komt in Nederland. Dit heeft het Rijk samen met de provincies nader uitgewerkt in de landelijke bossenstrategie “Bos voor de toekomst” (2020). Het Strategisch bosbeleid van provincie Utrecht (2022) betreft een provinciale uitwerking tot 2040 met als overkoepelende visie: “Meer, vitaal, toekomstbestendig, beschermd en maatschappelijk gewaardeerd bos”. Om dit te bereiken is het onder andere nodig 1.500 hectare nieuw bos in de provincie Utrecht tot 2040 te realiseren. Er is een analyse gemaakt welke gebieden in Utrecht kansrijk zijn voor de ontwikkeling van nieuw bos. In de volgende gebieden is de ontwikkeling van bos het meest van toegevoegde waarde:

- De landgoederen rondom de beekdalen in de Gelderse Vallei.
- De flanken van de Utrechtse Heuvelrug.
- De westzijde van de regio Utrecht, grenzend aan steden en dorpen.

De hier genoemde doelen gelden als een inspanningsverplichting. IJkmoment is 1 januari 2021. Voor meer informatie over de bossenstrategie, zie bijlage 3c.

2.5 Groenblauwe dooradering

In het NPLG is in verband met herstel biodiversiteit een doelstelling afgesproken van het vergroten van de groenblauwe dooradering in het landelijke gebied met 5% in 2030 en met 10% in 2050. Daarbij is aangegeven dat in de NPLG-prioritaire gebieden (veenweiden, beekdalen, overgangszones rondom N2000-gebieden) de 10% al in 2030 moet zijn gerealiseerd.

Uit de recente analyse van de groenblauwe dooradering in de provincie Utrecht blijkt dat in tenminste 3% van het Utrechtse agrarisch gebied al lijnvormige landschapselementen aanwezig zijn. In de praktijk zal het iets meer zijn omdat niet alle gegevens beschikbaar zijn. Deze landschapselementen kunnen verschillend van aard zijn: houtig (houtwallen/-singels, hagen en knotbomen), nat (natuurvriendelijke oevers en poelen) en rand (bloem- en kruidenrijke graslanden van bermen en dijken). Wat ze gemeen hebben, is dat ze allemaal in het agrarisch gebied liggen en daar de biodiversiteit verbeteren (Deltaplan Biodiversiteitsherstel, 2018). Het gaat hierbij niet alleen om het percentage, maar ook om de vraag welke landschapselementen waar nodig zijn.

De kansen voor deze elementen verschillen per Utrechts landschap: de houtige elementen sluiten beter aan bij de landschappen in het oosten (Gelderse vallei, flanken van de Utrechtse Heuvelrug en Kromme Rijngebied), terwijl de natte elementen passen bij het landschap in het westen (veenweiden). Het beheer van randen bestaat voor een belangrijk deel uit het ecologisch beheer van wegbermen en dijken welke door de gehele provincie lopen. Bij de prioritering voor het ontwikkelen van extra groenblauwe dooradering is het logisch om te zoeken naar gebieden waar veel (natuur)opgaven samen komen, zoals NNN, beekdalen en KRW-doelen overig water (wateratuur) en verbindingzones voor de otter.

3 Stikstof

In maart 2022 is het Handelingskader gebiedsgerichte aanpak stikstof vastgesteld door Provinciale Staten. Het Handelingskader ging ook al uit van een integrale aanpak op gebiedsniveau, breder dan uitsluitend een aanpak gericht op stikstofreductie. Wel beperkte de aanpak in het Handelingskader zich tot de gebieden in de directe omgeving van de Natura-2000 gebieden. In juni 2022 kwam het Rijk met de startnotitie NPLG. Hiermee werd de scope van de gebiedsgerichte aanpak sterk verbreed en in feite uitgebreid tot het hele landelijk gebied van de provincie. In de inleiding is dit al toegelicht.

In de startnotitie NPLG van juni 2022 heeft het Rijk richtinggevende reductiedoelen voor stikstof geformuleerd, het betreft de doelen voor reductie van ammoniakemissie door de landbouw. Voor Utrecht betreft dit een reductiedoelstelling van 46%: de totale ammoniakemissie dient in 2030 met 46% gedaald te zijn ten opzichte van het referentiejaar 2018, dit betekent binnen onze provincie een totale reductie met 2.359 kiloton ammoniak (van 5.093 naar 2.734 kiloton). De doelstelling van 46% is relatief hoog ten opzichte van de reductieopgaven die andere provincies van het Rijk toebedeeld hebben gekregen. Dit is meerdere keren richting het Rijk aangegeven maar heeft vooralsnog niet geleid tot aanpassingen. Het Rijk heeft gevraagd dit richtinggevende reductiedoel voor ammoniak in het UPLG te vertalen in een (richtinggevende) ruimtelijke vertaling van de benodigde stikstofreductie. Deze inzet is onderdeel van de totale stikstofreductie die nodig is voor de landelijke doelen, hiervoor gelden de volgende omgevingswaarden:

- 40% areaal met stikstof gevoelige habitats binnen Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde (2025)
- 74% areaal met stikstof gevoelige habitats binnen Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde (2030)

Het lijkt erop dat voor de meeste Utrechtse Natura-2000 gebieden bovengenoemde omgevingswaarden binnen bereik zijn (met uitzondering van Binnenveld, Bosthol en de Nieuwkoopse Plassen & De Haeck). Anderzijds zijn in vrijwel elk Natura 2000-gebied habitattypen te vinden waarvoor de stikstofdepositie te hoog is. In bijlage 3d zijn de emissies en depositie van stikstof binnen de provincie Utrecht weergegeven. Hierbij zijn alle sectoren in beschouwing genomen, is weergegeven wat de geografische oorsprong van de deposities is en wordt de situatie per Natura 2000 gebied nader belicht.

De invloed van stikstof is het sterkst in de directe omgeving van de bron, de plek waar de emissie plaatsvindt. Echter de invloed van stikstof beperkt zich niet tot de directe omgeving van de bron, maar verspreidt zich ook in de verdere omgeving. Daarom is een belangrijke opgave om ook de zogenaamde stikstofdeken te verdunnen. Om een inschatting te maken van de haalbaarheid van de stikstofopgave hebben we een vingeroefening gedaan met een drietal varianten. Deze zijn beschreven in paragraaf 4.3.1. In paragraaf 4.3.2 is beschreven welke reductieopgave voor stikstof geldt voor andere sectoren dan de landbouw.

3.1 Verkenning aanpak stikstofopgave landbouw

Ter invulling van de richtinggevende ruimtelijke vertaling van de ammoniakreductie opgave zijn als theoretische verkenning drie varianten geformuleerd, die elk gebaseerd zijn op enkele structurerende principes:

Variant 1: geen ruimtelijke differentiatie.

Dit betekent voor de gehele agrarische sector in de provincie een gelijke doelstelling van 46% reductie van de ammoniakemissie, ongeacht de ligging ten opzichte van de Natura2000-gebieden of andere natuurgebieden en ongeacht de aard van de andere opgaven die van toepassing zijn.

Variant 2: beperkte ruimtelijke differentiatie.

In deze variant is uitgegaan van een overgangszone van 1 km rondom de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. In deze zone hebben we gerekend met een reductie in de stikstofemissie van 70% omdat bekend is dat stikstofmaatregelen dichtbij een N2000-gebied meer effect hebben dan verder weg. In de rest van de provincie (dus buiten de overgangszones) moet dan 44% emissiereductie gerealiseerd worden om in totaliteit op de 46% gemiddeld voor de gehele provincie uit te komen.

Variant 3: sterke ruimtelijke differentiatie.

In deze variant gaan we ervan uit dat de reductie in stikstofemissie 'meelift' met andere opgaven. De andere opgaven, veelal een stapeling van opgaven, zijn daarin leidend. De emissiereductie voor stikstof is hier dus volgend en wordt 'meegekoppeld' met andere opgaven. Dit betekent:

- Als basis geldt dat op bedrijfsniveau overal een emissiereductie van circa 30% wordt gerealiseerd. Uit praktijkonderzoek is gebleken dat dit een goed haalbaar percentage is met voer- en managementmaatregelen (bron: Aanpak Netwerk Praktijkbedrijven). Dit uitgangspunt is vertaald in een streefwaarde voor emissie op bedrijfsniveau van 40 kg/ha/jaar (als totaal van stal- en veldemissies).

- In gebieden waar meerdere opgaven spelen, zoals bijvoorbeeld in een deel van de veenweiden, de beekdalen en in het gebied van de Heuvelrug en de flanken, kan de reductie hoger uitkomen omdat vanuit andere opgaven al een flinke omslag in de agrarische bedrijfsvoering wordt nagestreefd. Hier lift als het ware de stikstofopgave mee met andere opgaven. Dit kan alleen als er meer mogelijkheden voor compenserende maatregelen zijn. Voor de berekening is uitgegaan van een gebiedsbrede reductie van ca 60%.
- In de overgangszones rondom N2000-gebieden (de 1 km-zones) hanteren we dezelfde uitgangspunten als in variant 2 en rekenen we met 70% reductie.

Variante 3 leidt tot een totaal gemiddelde van ca. 45% reductie voor de hele provincie, waarmee de opgave nagenoeg wordt gerealiseerd.

De varianten zijn doorgerekend met behulp van DASH (Dataset Stikstofdepositie Herkomst)¹. Deze drie varianten zijn in dit hoofdstuk slechts vingeroefeningen om gevoel te krijgen voor de knoppen waaraan gedraaid kan worden, het is in dit analyse hoofdstuk niet meer dan een verkenning. Hoofdstuk 4 (structurende principes 13 en 14) gaat hier verder over door.

3.2 Stikstofreductie door overige sectoren

De overige sectoren (industrie en mobiliteit) moeten ook hun stikstofemissie reduceren. In de Kamerbrief van 10 februari 2023, met als onderwerp 'Voortgang integrale aanpak landelijk gebied, waaronder het NPLG' heeft het kabinet indicatieve stikstofdoelen voor industrie/energie en mobiliteit geformuleerd en de reductie aanpak hiervoor uiteengezet.

¹ DASH is een door het RIVM ontwikkelde systematiek om de herkomst, per vierkante kilometer, van stikstofdepositie op de Natura 2000-gebieden t.g.v. Nederlandse bronnen te berekenen. Het doel van deze dataset is inzicht te verkrijgen in de herkomst van stikstofdepositie veroorzaakt door emissiebronnen van stikstofdioxiden (NOX) en ammoniak (NH3) in Nederland, dus welke emissielocaties hoeveel depositie in Natura 2000-gebieden oplevert. De data is op basis van vastgestelde emissies en dus niet op basis van vergunde data.

De landelijke reductieopgave voor de overige sectoren is weergegeven in onderstaande tabel.

Sector	Totaal aantal depositie op natuur in 2020 (Nox + NH3)	Emissies in 2019 in kton Nox/NH3	Indicatieve restemissies in 2030 in kton Nox/NH3
Industrie en energie	ca. 31 mol/ha/jr.	ca. 46 kton	ca. 28 kton
Mobiliteit	ca. 159 mol/ha/jr.	ca. 156 kton	ca. 117 kton

4 Klimaat

De basis van de klimaatopgave in het NPLG komt uit het Klimaatakkoord van 2018 en het coalitieakkoord van dit kabinet. Dit is de Nederlandse uitwerking van de internationale verplichtingen die we zijn aangegaan bij het ondertekenen van het klimaatakkoord van Parijs om een reductie van 49% te bereiken t.o.v. de uitstoot van broeikasgassen in 1990. Dit is vastgelegd in de Klimaatwet.

Recent zijn vanuit Europa de normen aangescherpt naar 55% reductie vanwege de urgentie vanuit de IPCC-rapportages dat er meer inzet nodig is om de opwarming van de aarde tegen te gaan. In dat licht heeft het kabinet nieuwe voorstellen gedaan om in alle sectoren de opgave te verhogen naar een beleidsinzet van 60% reductie, om gemakkelijker de 55% te halen. Dit traject heet "fit for 55". Klimaatdoelen In Nederland zijn indicatief vastgesteld in het coalitieakkoord en het ontwerp-beleidsprogramma Klimaat.

De opgaven vanuit de sector Landbouw en Landgebruik zijn opgedeeld in verschillende onderdelen met elk een eigen doelstelling:

- Voor broeikasgassen uit de veenweide is de doelstelling reductie van 1 megaton (Mton) CO₂-equivalenten.
- Voor de veehouderij en akkerbouw (incl. mestaanwending) geldt een reductieopgave van 5Mton CO₂eq. (waarvan 3,8Mton methaanreductie conform afspraken Global Methane Pledge) voor de veehouderij (inclusief mestaanwending).
- Voor bomen, bos en natuur is een nationale doelstelling geformuleerd van 0,4-0,8Mton CO₂ reductie in 2030. Deze is nog niet over provincies verdeeld.

De klimaatopgave tot 2030 is slechts een tussenstap tot 2050. In 2050 wordt gestreefd naar klimaatneutraliteit. Op dit moment wordt gewerkt aan het vaststellen van restemissiedoelen voor de lange termijn, te verdelen in tussendoelen, de uitkomst hiervan wordt verwacht in het najaar van 2023. Nog niet duidelijk is hoe klimaatneutraliteit geformuleerd wordt en of restemissies gecompenseerd mogen worden tussen sectoren of bijvoorbeeld tussen verschillende landen. Dat is op dit moment nog in onderhandeling in Europa.

De klimaatopgave voor het landelijk gebied in Utrecht betreft drie onderdelen: de reductie van broeikasgassen uit veenbodems (veenweidegebied) en in natte natuur, de klimaatopgave veehouderij (hierna te noemen; methaanopgave veehouderij) en het vastleggen van CO₂ in natte natuur en via de aanleg van bos. Het laatste onderwerp is hiervoor meegenomen in de paragraaf Natuur-Bossenstrategie.

4.1 Reductie uitstoot methaan veehouderij

Vanuit het klimaatakkoord in 2018 en het coalitieakkoord van dit kabinet is de klimaatopgave benoemd om methaan te reduceren die afkomstig is uit de veehouderij en akkerbouw. In het klimaatakkoord was deze doelstelling voor 2030 geformuleerd voor 1,5Mton en zou worden opgepakt door de sector zelf. Deze doelstelling was gebaseerd op 49% reductie van broeikasgassen.

Nederland heeft de Global methane pledge ondertekend waarbij men 30% reductie van methaan moet reduceren in 2030. Hierbij is een nationale methaanstrategie opgesteld. Voor de methaanopgave in de veehouderij is vanuit "fit for 55" een aanscherping voortgekomen, waardoor de opgave nationaal nu 5Mton bedraagt. Omdat methaan een zwaar broeikasgas is (namelijk 28x zo sterk als CO₂), is gekozen juist deze opgave te verhogen. De opgave is gecommuniceerd door de Rijksoverheid in de Kamerbrief voortgang NPLG van 10 februari 2023, samen met een verdeling van de opgave per provincie.

Methaanemissie in de veehouderij komt met name vrij bij het verteringsproces van herkauwers (bijvoorbeeld runderen, schapen, geiten) en tijdens de opslag van mest. Emissiereductie in de veehouderij wordt bereikt door maatregelen die de emissies uit dieren, stallen en mest verminderen en door het aantal dieren te verminderen.

De opgave van 5Mton reductie in 2030 nationaal is gelijkelijk over provincies verdeeld aan de hand van het aantal dieren dat een provincie heeft. Voor Utrecht is de opgave methaanreductie uit veehouderij vastgesteld op 0.3Mton, vanuit de referentie van de Klimaat- en Energie Verkenning (KEV) 2021.

Op welke locaties precies de reductie van de methaanemissie wordt gerealiseerd, is voor het behalen van de klimaatopgave niet belangrijk. De doelstelling is namelijk brongericht en niet locatiegericht. Het meekoppelen met andere opgaven (bijvoorbeeld de stikstofopgaven) ligt voor de hand.

De klimaatdoelen zijn gericht op 2030, maar dit is een tussenstap op weg naar de doelstelling van klimaatneutraliteit in 2050. Het is nu nog niet duidelijk hoe klimaatneutraliteit geformuleerd wordt, dit is nog in onderhandeling. Naar verwachting zal er uit de veehouderij altijd een restemissie blijven bestaan die gecompenseerd zal moeten worden, mogelijk binnen landbouw- en landgebruik, maar mogelijk ook daarbuiten.

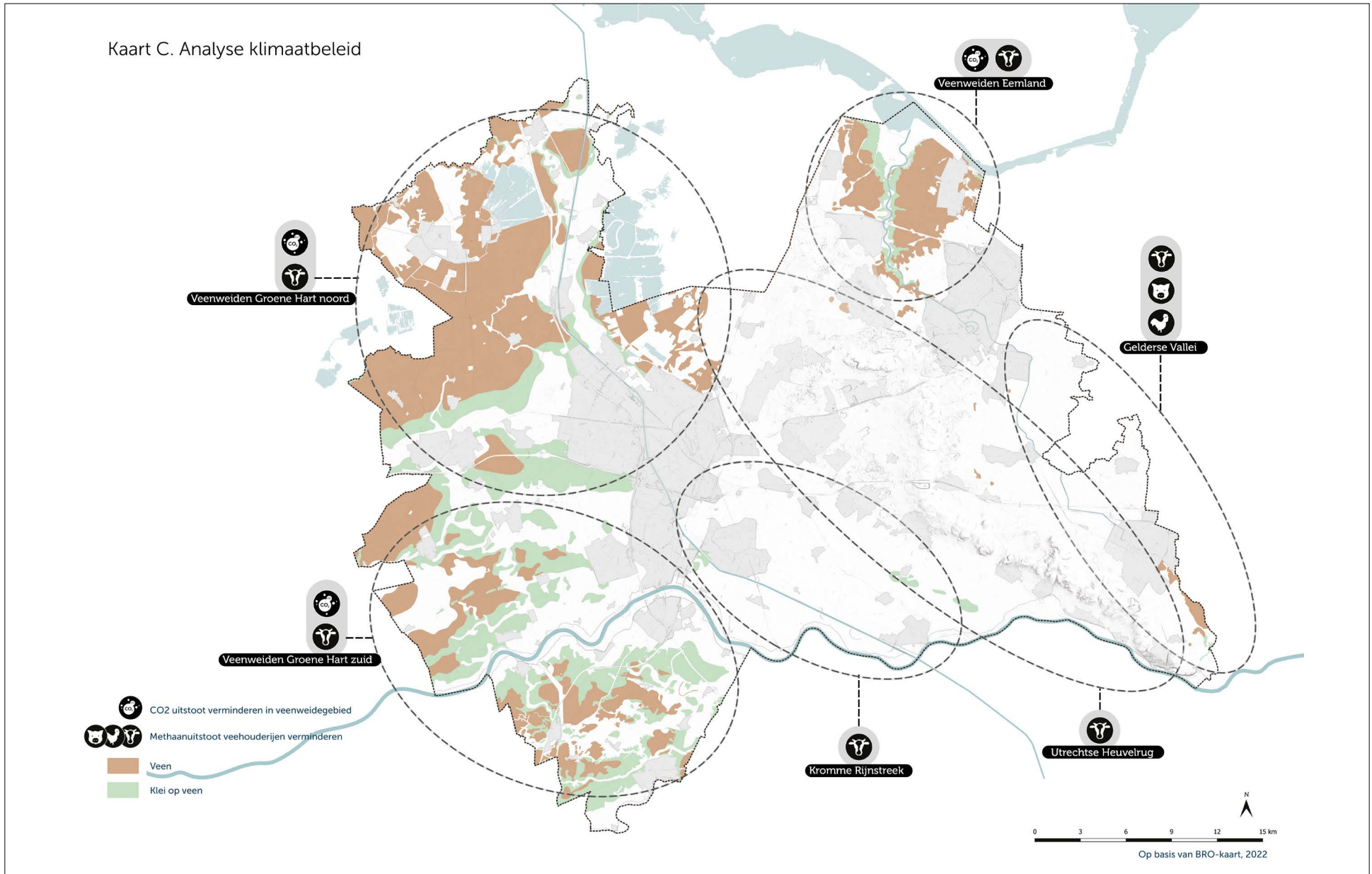
Het realiseren van deze reductie is nadrukkelijk een gezamenlijke opgave van Rijk en provincies met een mix van generieke en gebiedsgerichte maatregelen die een plek krijgen in de gebiedsprogramma's.

De korte koolstofcyclus:

Door de agrarisch sector is gevraagd waarom bij de klimaatopgave voor veehouderij (de methaanopgave) de opname van CO₂ door gras niet wordt meegeteld. Deze vraag gaat over de korte koolstofcyclus. Samengevat komt het erop neer dat de CO₂ opname door gras niet wordt meegenomen, omdat ook de uitstoot van CO₂ bij de veehouderij niet meegenomen wordt.

Maar de methaanuitstoot wordt WEL meegenomen, omdat dit nu eenmaal een veel sterker broeikasgas is dan CO₂. Deze uitgangspunten worden als basis voor de berekeningen genomen, zowel nationaal als internationaal.

Kaart C. Analyse klimaatbeleid

Kaart C. Analyse klimaatbeleid

4.2 Reductie uitstoot broeikasgassen uit ontwikkeling van natte natuur

Ook voor natte natuur bestaat een opgave om broeikasgasuitstoot te verminderen vanuit het Klimaatakkoord. Voor “Bomen, bos en natuur” is een doelstelling geformuleerd van 0,4-0,8Mton CO₂ equivalenten, ook via de Bossenstrategie. Een nationale werkgroep werkt maatregelen uit voor natte natuur die al korte termijn kunnen worden ingezet, ook via gebiedsprocessen. In het klimaatakkoord wordt naar mogelijkheden gezocht om met ontwikkeling en beheer van natte natuur (o.a. rietmoeras en natte graslanden) de broeikasgasemissies te reduceren, de opname daarvan te bevorderen en belangrijke koolstofvoorraden in hoogveen, laagveen, wetlands en moeras te beschermen.

Natte natuur (zoals moeras en veenecosystemen, maar ook kleine wateren en oevers) hebben zowel een grote koolstofvoorraad die beschermd moet worden, als een hoge CO₂-vastleggingscapaciteit. De WUR heeft kanskaarten ontwikkeld waarbij gekeken is waar potentie zit om verder te vernatten om zo meer koolstof in de bodem vast te leggen in natte natuurgebieden. Daar waar al maximaal vernat is, is weinig potentie om meer CO₂ vast te leggen. Bij moerasbodems met relatief lage grondwaterstanden liggen er veel mogelijkheden voor het vastleggen van koolstof door de grondwaterstanden te verhogen.

4.3 Vermindering emissie broeikasgassen uit veenbodems (veenweidegebied)

Vanuit het Klimaatakkoord (2019) is de landelijke doelstelling 2030 voor het terugdringen van de jaarlijkse uitstoot van broeikasgassen uit veenbodems met 1 Mton-CO₂eq. De zes veenweidenprovincies hebben ieder een indicatieve doelstelling toegewezen gekregen die daarvan is afgeleid. De Utrechtse indicatieve doelstelling voor de reductie van de jaarlijkse broeikasgasuitstoot is 0.09 megaton CO₂eq.

In de Regionale Veenweiden strategie (RVS) Utrechtse veenweiden (2022) is aangegeven dat deze doelstelling te halen is door in een groot deel van het veenweidegebied (ca 90%) met technische maatregelen de grondwaterstand te verhogen. Een voorbeeld van technische maatregelen zijn waterinfiltratiesystemen in combinatie met hogere slootpeilen. Dit is goed te combineren met een gangbare melkveehouderij. In een klein deel van het veenweidegebied

(ca 10%) echter meer nodig om in zijn totaliteit tot die 0.09 Mton reductiedoelstelling te komen. Hier hebben we het over een sterkere vernatting tot ca. 20cm onder maaiveld. Dit betekent een sterke transitie in landgebruik. De gangbare melkveehouderij is hier niet meer mee te combineren. Juist hier is het goed om te zoeken naar combinatie van opgaven (meervoudig doelbereik) of naar een geheel andere vorm van landbouw die is aangepast aan zeer natte omstandigheden, zoals bijvoorbeeld ‘Boeren op Hoog Water’ of ‘natte teelten’. Deze zijn echter nog in het stadium van praktijkproeven. Omzetting naar natuur of natuurinclusieve landbouw met hoge grondwaterstanden (afgevaardigde gronden) is hier ook een goede mogelijkheid.

Deze koers zoals aangegeven in de RVS komt wat richting betreft goed overeen met een belangrijk sturend principe uit de Kamerbrief Water- en Bodem Sturend (WBS, november 2022) waarin voor de laagveengebieden in Nederland gesproken wordt over een grondwaterstand van 20-40cm onder maaiveld om de bodemdaling te minimaliseren en de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Tegelijkertijd wordt met de Water- en Bodem Sturend brief ook gevraagd om de inlaat van water te minimaliseren. Dit kan mogelijk door het overschot van regenwater in de winter vast te houden (waterbuffering), echter daarvoor is veel ruimte nodig, dus op die plekken zou dat ook een transitie vragen. Voor de sterkere vernatting en waterbuffering zal gekeken moeten worden of dit op slimme plekken mogelijk is. Daarbij is het onder andere logisch om te kijken naar de plekken waar de grootste effecten voor de reductie van broeikasgasemissies zijn te halen (sterk dalende en/of natte gebieden. Naast toevoegen van plekken voor waterbuffering zal het westen van onze provincie voor een groot deel afhankelijk blijven van de aanvoer van water via Rijn, Lek en Amsterdam-Rijnkanaal.

5 Landbouw

In deze paragraaf gaan we in op de huidige landbouwstructuur, de uitdagingen waar de agrarische sector met de NPLG-opgaven voor staat en de kansen die dit biedt. Tot slot geven we een beeld van de PAS-melders in de provincie Utrecht: agrariërs die sinds de uitspraak van de Raad van State in 2019 over het Programma Aanpak Stikstof (PAS) momenteel over geen benodigde natuurvergunning beschikken.

5.1 Huidige landbouwstructuur

Voor de landbouw is een analyse gemaakt van de huidige landbouwstructuur in de provincie Utrecht gebaseerd op cijfers van het CBS uit 2020 en 2021.

Type en aantal landbouwbedrijven

Er zijn in de provincie Utrecht 2.276 primaire land- en tuinbouwbedrijven. Hiervan zijn 1.467 veehouderijen, waarvan 1.130 (45 %) melkveebedrijven (landelijk 28 %), 7% een gespecialiseerd fruitbedrijf (landelijk 3%), 5% hokdierbedrijf (landelijk 6%) en 13% overige bedrijven zoals akkerbouw, tuinbouw en combinatiebedrijven (landelijk 41%). De laatste jaren is er een sterke toename in geitenhouderijen en in mindere mate van de schapen- en vleesveehouderij. Er bevinden zich 43 melkgeitenhouderijen in de provincie. Nuancering bij de toename van geitenhouderijen is dat nieuwe bouwvergunningen ten behoeve van de geitenhouderijen op basis van de bouwstop in de Omgevingsverordening niet meer mogelijk zijn. Onderstaande tabel staat een overzicht van het aantal bedrijven per deelsector en de bijbehorende dieraantallen.

-	Utrecht-West	Utrecht-West	Utrecht-Oost	Utrecht-Oost	Utrecht *1	Utrecht *1	Nederland	Nederland
2016	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Totaal	1.479	100%	1.012	100%	2.507	100%	54.382	100%
Melkvee-bedrijven	787	53%	401	40%	1.193	48%	16.492	30%
Overige graasdier-bedrijven	388	26%	278	27%	670	27%	11.173	21%
Hokdierbedrijven	47	3%	92	9%	140	6%	3.944	7%
Fruitbedrijven	100	7%	86	8%	188	7%	1.452	3%
Overige bedrijven	157	11%	155	15%	316	13%	21.321	39%
2020	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	1.375	100%	955	100%	2.338	100%	51.282	100%
Melkveebedrijven	707	51%	356	37%	1.063	45%	14.526	28%
Overige graasdier-bedrijven	402	29%	287	30%	691	30%	10.980	21%
Hokdierbedrijven	36	3%	82	9%	120	5%	3.316	6%
Fruitbedrijven	82	6%	77	8%	160	7%	1.332	3%
Overige bedrijven	148	11%	153	16%	304	13%	21.128	41%

Tabel 3: aantal landbouwbedrijven en procentuele verdeling naar bedrijfstypen in 2016 en 2020.

De melkveehouderij vormt dus veruit de belangrijkste sector in de provincie. In 2021 had een melkveebedrijf gemiddeld 83 melkkoeien, in 2010 waren dit er nog 63. Ook zijn er steeds minder bedrijven met maximaal 50 koeien en steeds meer bedrijven met meer dan 100 koeien. De schaalvergroting is dus flink toegenomen.

De landbouwstructuur in het westen en oosten van de provincie vertoont duidelijke verschillen: het overgrote deel van de landbouwbedrijven in het westelijk deel van Utrecht (met name het veenweidegebied) bestaat uit melkveebedrijven. De hokdierbedrijven concentreren zich met name in het oosten van de provincie.

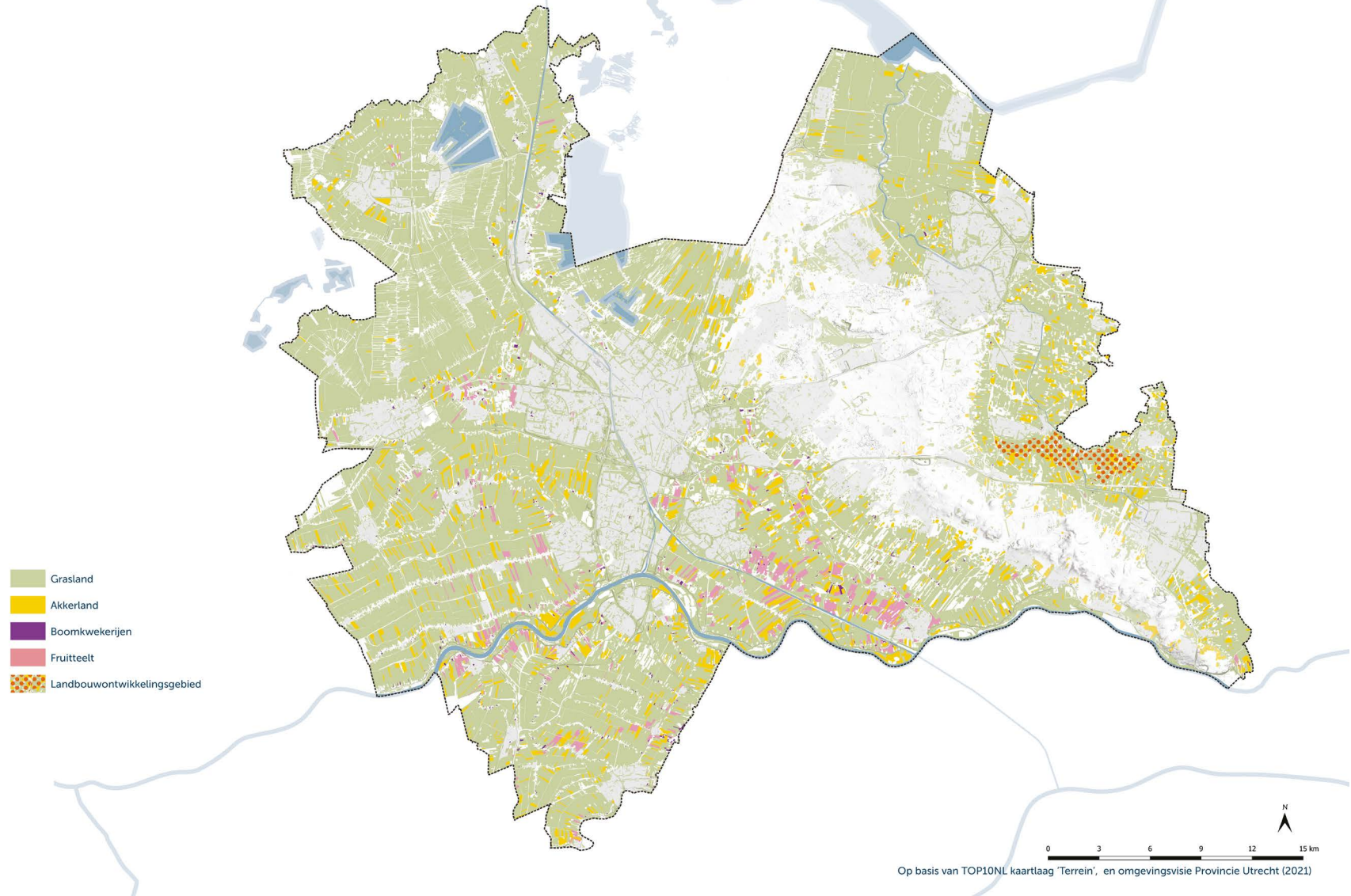
Economische omvang van de bedrijven

In economisch opzicht zijn de Utrechtse bedrijven kleiner dan in de rest van het land, de gemiddelde opbrengst is slechts iets meer dan 60% van het landelijk gemiddelde. In onderstaande tabel wordt de gemiddelde bedrijfsomvang in standaardopbrengsten (x € 1.000) naar bedrijfstype weergegeven, voor Utrecht-west, -oost en Nederland als geheel.

-	Utrecht-West	Utrecht-Oost	Utrecht	Nederland
In 2016:	-	-	-	-
Alle bedrijven	265	309	283	433
Melkveebedrijven	339	352	343	424
Overige graasdierbedrijven	80	136	103	130
Hokdierbedrijven	593	578	583	991
Fruitbedrijven	215	334	270	303
Overige bedrijven	289	335	312	483
In 2020:	-	-	-	-
Alle bedrijven	268	321	289	476
Melkveebedrijven	360	366	362	441
Overige graasdierbedrijven	82	157	113	149
Hokdierbedrijven	821	552	634	1.119
Fruitbedrijven	200	333	265	300
Overige bedrijven	234	393	315	560

Tabel 4: Gemiddelde bedrijfsomvang in standaardopbrengsten (x1.000 euro) naar bedrijfstype (bron: landbouw telling)

Kaart D. Landbouwkundig gebruik

Kaart D. Landbouwkundig gebruik

Nog enkele kengetallen van de Utrechtse landbouw:

- *Oppervlakte landbouwgrond*: De primaire agrarische bedrijven hebben ruim 70.000 hectare grond in de provincie Utrecht in gebruik (de totale oppervlakte van de provincie is 150.000 hectare).
- *Beweiding*: Bijna 93% van de melkveebedrijven in Utrecht past beweiding toe, dit is aanzienlijk meer dan landelijk (ruim 82%).
- Het aantal bedrijven met een bedrijfshoofd dat ouder is dan 50 jaar en geen opvolger heeft, betreft 39% van het totaal. Dit aandeel is vergelijkbaar met dat van Nederland als geheel. Deze potentiële stoppers hebben 29% van het landbouwareaal in gebruik (ruim 20.000 hectare).
- *Biologische landbouw*: In 2020 waren er 124 landbouwbedrijven met een biologische bedrijfsvoering in Utrecht. Tussen 2016 en 2020 is het aandeel biologische bedrijven gegroeid van 3,4% naar 5,3%. Het relatieve aantal biologische landbouwbedrijven ligt hiermee ook beduidend hoger dan landelijk gemiddelde van 3%. Vooral de hokdierbedrijven springen eruit: één op de vijf hokdierbedrijven is een biologisch bedrijf, het gaat hierbij met name om leghennenbedrijven.
- *Verbreiding*: Verbreidingsactiviteiten spelen een belangrijke rol op de landbouwbedrijven in Utrecht. Op 1.341 of 58% worden één of meer verbredingsactiviteiten uitgeoefend. Ook hier zien we een duidelijke groei tussen 2016 en 2020 van 1.007 naar 1.341 bedrijven. Het aandeel van bedrijven dat aan verbredingsactiviteiten doet ligt met 58% ook aanzienlijk hoger dan het landelijk gemiddelde van 43%. Vooral het aantal bedrijven met huisverkoop, agrarisch natuurbeheer en stalling van goederen en dieren nam toe. Ongeveer 32% van de Utrechtse agrarische bedrijven deed in 2020 aan (agrarisch) natuurbeheer en ruim 14,3% van de primaire agrarische bedrijven (334 bedrijven) heeft in 2020 (een deel van hun) producten afgezet via een korte keten, oftewel via geen of 1 schakel tussen de producent en de consument.

5.2 Uitdagingen

Uit de analyses van de opgaven voor natuur (en stikstof), water en klimaat blijkt dat zij gevolgen zullen hebben voor de landbouw. De belangrijkste uitdagingen voor de agrarische sector zijn als volgt samen te vatten: verminderen van de uitstoot van stikstof en broeikasgassen, verminderen van af- en uitspoeling van nutriënten en landbouwgerelateerde stoffen, ecologisch beheer van de watergangen, bijdragen aan een meer klimaatbestendig (en daarmee natter)

landelijk gebied. De omvang van de opgaven verschillen per deelgebied en zijn met name groot in de Veenweiden, op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug, in overgangszones rondom N2000-gebieden en in de beekdalen van de Gelderse Vallei. De te behalen doelen voor Utrecht zijn in Hoofdstuk 2 van het hoofddocument samengevat weergegeven (tabel 1).

Behalve de hierboven genoemde thema's die volgen uit het Nationaal Programma Landelijk Gebied hoort ook dierenwelzijn bij een rendabele en toekomstgerichte landbouw. Gezonde dieren geven boeren minder zorgen en lagere dierenartskosten. Dierenwelzijn heeft een direct verband met een aantal andere doelen in het UPLG. Zo draagt beweiding in belangrijke mate bij aan dierenwelzijn, maar zorgt ook voor minder ammoniakemissie uit de stal. Omdat er minder mest hoeft te worden uitgereden draagt het ook bij aan minder veldemissies. De landbouwsector kan deze opgaven alleen maar realiseren als er alternatieven voor het huidige verdienmodel zijn.

Uit Landbouwbrief 28 november 2022:

Omschakelen door nieuwe producten en diensten aan te bieden en over te gaan op een andere bedrijfsvoering, zoals:

- biologische landbouw en natuurinclusieve landbouw;
- het produceren van nieuwe producten zoals hernieuwbare energie (bijvoorbeeld vergisting van mest), het telen van gewassen om in nieuwe vragen te voorzien (bijvoorbeeld nieuwe eiwitten of vezelgewassen voor de productie van biobased bouwmaterialen);
- maatschappelijke diensten (bijvoorbeeld beheer van watergangen, natuurbeheer en natuurontwikkeling door boeren). Voor landbouwgrond met een substantiële natuurfunctie wordt, conform het Coalitieakkoord, het instrument 'landschapsgrond' geïntroduceerd;
- multifunctionele landbouw: combinatie van landbouw met recreatie, agrotourisme, zorg, boerderijeducatie, agrarische kinderopvang, of een boerderijwinkel.

5.3 Kansen

De complexiteit van de vraagstukken waar de landbouw voor staat is groot. Het gaat niet meer alleen over stikstof, maar ook over de opgaven voor natuur, water en klimaat. Dit betekent dat we hiermee de vraagstukken in het landelijk gebied in samenhang moeten bezien, meer vanuit een systeembenadering dan vanuit losse individuele vraagstukken. We kunnen hiermee een ontwikkeling in gang zetten die gericht is op een landbouwsysteem dat bijdraagt aan een gezondere leefomgeving en een duurzame maatschappij. De rol van de agrarische sector wordt hierdoor breder: niet alleen voedselproducent maar ook landschapsbeheerder en leverancier van ecosysteemdiensten. Bij dit alles horen nieuwe verdienmodellen zodat de boer vanuit deze bredere rol ook nog steeds een goede boterham kan verdienen. De uitdaging is groot en pasklare oplossingen zijn er niet.

In paragraaf 5.3.3 is verder uitgewerkt hoe wij de agrarische ondernemers willen ondersteunen bij het realiseren van de opgaven en wat Utrecht wil doen om aanvullende verdienmodellen te faciliteren.

5.4 PAS-melders

Utrecht heeft ongeveer 150 PAS-melders (bijna uitsluitend agrarische bedrijven) en een onbekend aantal interimmers. Op grond van de Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering moeten de PAS-melders binnen 3 jaar na vaststelling van het Legalisatieprogramma PAS-meldingen voorzien zijn van een vergunning op grond van de Wet natuurbescherming. Het programma voor legalisatie van PAS-meldingen is op 28 februari 2022 ingegaan, dus per eind februari 2025 zouden alle PAS-melders gelegaliseerd moeten zijn.

Het legaliseren van PAS-melders is een verantwoordelijkheid van het Rijk. Maar vanwege het belang dat provincies hechten aan dit onderwerp, spannen ook zij zich in om tot legalisatie te komen.

Er is een aantal redenen waarom dit proces van legalisatie uiterst moeizaam verloopt. De belangrijkste daarvan is dat bij de overdracht van stikstofruimte van de ene agrariër naar de andere rekening gehouden moet worden met het additionaliteitsvereiste: het bevoegd gezag (de provincie) moet kunnen aantonen dat de stikstofruimte niet nodig is voor instandhouding van de natuur en ingezet kan worden voor legalisatie.

Maatregelen die hiervoor genomen worden moeten geborgd zijn. Een tweede belangrijke reden is dat rondom het verkrijgen en weer uitgeven van stikstofruimte allerlei staatsteunaspecten een rol spelen. Een aantal provincies zijn daarom bezig om in verband hiermee een regeling voor aankoop van stikstofruimte ter notificatie aan de Europese commissie voor te leggen, Utrecht doet hieraan mee. Ook onze stikstofdepositiebank willen wij inzetten om PAS-melders te legaliseren.

6 Overige thema's

Naast de opgaven vanuit het Nationaal Programma Landelijk Gebied zijn er andere ruimtelijke opgaven die gevolgen hebben voor de toekomstige inrichting van het landelijk gebied. In onze analyse hebben we deze daarom meegenomen.

6.1 Wonen, werken en groen op de grens van stad en land

Een aantal meer stedelijke opgaven uit de provinciale Omgevingsvisie en afspraken met Utrechtse regio's en het Rijk hebben gevolgen voor de inrichting van het landelijk gebied. Het gaat dan om de uitbreiding van steden en dorpen met woon- en werklocaties, inclusief mobiliteit, maar ook over het toevoegen van groen en landschap rondom stad en dorp ten behoeve van recreatie en klimaatadaptatie (Groen groeit mee). Al deze ontwikkelingen brengen een claim op de ruimte met zich mee. Voor de eerste provinciale ruimtelijke doorrekeningen van deze ruimteclaims zie het 'Memo ruimtegebruik nu en in de toekomst', vastgesteld door GS (20-12-2022). In bijna alle Utrechtse landschappen speelt deze verstedelijkingsopgave op de grens van stad en land, zowel meer groot-schalig in regio's als Utrecht-Amersfoort en Foodvalley als kleinschaliger bij uitbreidingen van dorpen. In het ambtelijk memo 'Memo ruimtegebruik nu en in de toekomst' (provincie Utrecht 2023) wordt ingegaan op de omvang van de ruimtelijke opgaven die op het landelijk gebied afkomen. Daarbij is gekeken naar zowel de opgaven op middellange (tot 2030) als lange termijn (2030 en verder).

6.2 Energietransitie

In het Klimaatakkoord hebben overheden, bedrijven en maatschappelijke partners afgesproken dat 30 regio's een Regionale Energiestrategie (RES) opstellen. In de provincie Utrecht gaat het om drie Regionale Energiestrategieën: Regio U16, Regio Foodvalley en de Regio Amersfoort. In de Regionale Energiestrategieën maken regionale overheden en maatschappelijke organisaties afspraken over het opwekken van duurzame energie op land, de verdeling van duurzame warmtebronnen en de daarvoor benodigde opslag en energie-infrastructuur.

Voor het opwekken van duurzame energie op land zijn zoeklocaties aangewezen. Deze zoeklocaties liggen grofweg in de volgende gebieden:

- Gelderse Vallei, met name voor windenergie.
- Veenweidegebied (met uitzondering van Vijfheerenlanden), zon- en windenergie.
- Kromme Rijngebied, met name wind rondom stad Utrecht, met name zon
- in rivierengebied.
- Vijfheerenlanden (zuidelijk deel veenweidegebied), met name voor windenergie.
- Langs snelwegen en spoor A1, A12, A28, spoor, zowel wind als zon.

Geconstateerd wordt dat er nu te weinig perspectief is dat we de doelen uit de RES'sen halen. Er is een evenwichtige combinatie van opwekking via zon en wind nodig om jaarrond over voldoende duurzame energie te beschikken en om de netinfrastructuur optimaal te benutten. Er zijn nu te weinig locaties voor wind. Er wordt (mede op basis van een PlanMER) onderzocht waar in de provincie windturbines mogelijk zijn.

Ten behoeve van de energietransitie zullen er veel aanpassingen aan de energienetwerk-infrastructuur nodig zijn. Dit vraagt ruimte in het landelijk gebied, o.a. vanwege de realisatie van grote hoogspanningsstations.

7 Dynamiek per Utrechts landschap

In een deel van de Utrechtse landschappen komen veel opgaven samen en is veel dynamiek te verwachten. In andere landschappen is dat juist minder het geval. In deze paragraaf gaan we in op de stapeling van opgaven per type landschap:

8. Veenweidegebieden: Utrechts deel Groene Hart en Eemland
9. Utrechtse Heuvelrug
10. Kromme Rijnstreek
11. Gelderse Vallei

7.1 Veenweiden: hoog dynamisch gebied

In het grotendeels agrarische veenweidegebied (Utrechtse deel Groene Hart en Eemvallei) komt een flink aantal opgaven vanuit het UPLG bij elkaar. De opgaven met de grootste impact op het agrarisch gebruik zijn de reductie van broeikasgassen uit veenbodems (met name de veenbodems met kleine of geen kleilaag) met daarbij een aangepast waterbeheer gericht op een hogere grondwaterstand, het verbeteren van de waterkwaliteit, stikstofreductie rondom de Natura 2000-VHR-opgave voor weidevogels en moeras en de realisatie Aanvalsplan Grutto. Deze opgaven kunnen (met maatwerk) goed gecombineerd worden. De opgave voor de uitbreiding van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is hier relatief beperkt en richt zich vooral op de uiterwaarden van de rivieren, de verbinding met de Natura 2000-gebieden, vernatting van veenweiden en kruidenrijk grasland voor weidevogels en versterking van landgoederen. Nieuw bos (Bossenstrategie) is in dit gebied relatief weinig kansrijk, omdat bos zich niet goed laat combineren met de open weidevogelgebieden in de veenweiden. Bovendien zijn grote delen van het Utrechtse veenweidegebied in de provinciale Omgevingsvisie vanuit cultuurhistorisch oogpunt aangewezen als Agrarisch cultuurlandschap. Openheid is hier een landschappelijke kernkwaliteit die behouden moet blijven. De grootste kansen voor het realiseren van bos in het Utrechtse veenweidegebied zijn aan de westkant van de stad Utrecht en het voorbeeldproject Hollandse IJssel (Groen groeit mee). Tot slot zijn er in de veenweide zoeklocaties voor windenergie en zonne-energie en zijn er aan de rand van het Groene Hart en Eemland (bij Amersfoort) plannen voor wonen en werken.

7.2 Utrechtse Heuvelrug met flanken: hoog dynamisch gebied

Een groot deel van dit gebied bestaat uit natuur- en recreatiegebieden. Daarnaast is het vanuit cultuurhistorisch oogpunt een zeer gelaagd en waardevol gebied met de buitenplaatsenzone en het militair erfgoed. Uit de analyse komt dat de opgaven voor water en natuur grote impact kunnen hebben op de ontwikkelingen in dit gebied, met name op de flanken van de Heuvelrug. Op deze flanken komt een aantal opgaven bij elkaar: herstel van het water- en bodemsysteem, functieverandering ten behoeve van het Natuurnetwerk Nederland, potentie voor de realisatie van bos (Bossenstrategie) en herstel van kwel- en stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden (Kolland & Overlangbroek op de flanken en de Rijntakken in het aangrenzende landschap).

Op en rondom de defensie terreinen bij Soesterberg zal de komende jaren mogelijk veel dynamiek plaatsvinden. Het Ministerie van Defensie heeft de ambitie om hier haar logistieke en operationele eenheden te centreren.

In het Langbroekerweteringgebied is de stapeling van opgaven zo groot dat dit naar verwachting gevolgen zal hebben voor het toekomstige ruimtegebruik waarbij het huidig peilbeheer voor zowel landbouw als natuur suboptimaal is. In dit gebied is er een sterke verwevenheid tussen natuur en landbouw. Voor de instandhouding van de natuur en volhoudbaar waterbeheer is een robuuster watersysteem nodig, waarbij meer water wordt vastgehouden en minder wordt afgevoerd. Ook is het belangrijk dat de kwelstromen vanuit de Heuvelrug voldoende ter beschikking komen van de kwelafhankelijke natuur in dit gebied. Tenslotte is het belangrijk de natuurgebieden onderling beter te verbinden.

Deze stapeling van opgaven noopt tot een natuurinclusiever en wellicht ook extensiever landgebruik. Op de heuvelrug zelf liggen grote opgaven voor met name de kwaliteit van het bos. Ook op andere plekken langs de flanken zullen aanpassingen in het ruimtegebruik nodig zijn.

Tot slot zal de uitbreiding van wonen en werken in de aangrenzende stedelijke gebieden van de regio's U16, Amersfoort en Foodvalley een toename van de recreatieve druk op het gebied tot gevolg hebben. Nieuw recreatief groen en landschap (Groen groeit mee) in en rondom de Utrechtse Heuvelrug is daarom gewenst. Daarmee kan tevens de recreatiedruk van de Utrechtse Heuvelrug worden afgeleid.

7.3 Utrechtse deel Gelderse Vallei: hoog dynamisch gebied

De belangrijkste combinatie van opgaven in de Gelderse Vallei heeft betrekking op de beekdalen op hoge zandgronden. Hier komen de opgaven vanuit water, natuur en klimaat bij elkaar zoals verbetering van de waterkwaliteit, het klimaatbestendig inrichten van het beekdallandschap, functieverandering ten behoeve van natuurnetwerk Nederland, de realisatie van bos (bijvoorbeeld habitatype beekbegeleidend bos) en de reductie van stikstof en methaan in de landbouw. Deze stapeling van opgaven heeft waarschijnlijk gevolgen voor het huidige landgebruik.

Met name in het zuidelijk deel is de veehouderij heel intensief. Door de intensiteit van de bedrijfsvoering met een hoog energieverbruik en het gebruik van veevoer dat van ver wordt aangevoerd ligt hier een grote opgave voor de reductie van broeikasgassen en ammoniakemissie, zowel uit stallen als uit mest.

Voor het Natura2000-gebied het Binnenveld liggen er natuuropgaven waaronder verbetering van de hydrologische situatie en de aanleg van ecologische verbindingen.

Tot slot is de verstedelijkingsopgave hier aanzienlijk (uitbreiding wonen en werken Veenendaal en Rhenen) en zijn er zoeklocaties voor wind aangewezen.

7.4 Westelijk deel Kromme Rijnstreek: minder dynamisch gebied

In het westelijk deel van het Kromme Rijngebied komen relatief minder opgaven samen. Er zijn wel opgaven vanuit natuur, water en klimaat, maar de impact hiervan is waarschijnlijk beperkt. Generieke opgaven zoals de reductie van methaan en stikstof en de uitbreiding van de groenblauwe dooradering spelen hier ook.

Bijlage 3

- [Bijlage 3A](#)
- [Bijlage 3B](#)
- [Bijlage 3C](#)
- [Bijlage 3D](#)

Kaderrichtlijn Water (KRW)

De Kaderrichtlijn Water (KRW) is een Europese richtlijn die in 2000 van kracht is geworden met het doel de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater te waarborgen. De doelen voor oppervlaktewater zijn erop gericht om te zorgen voor schoon en ecologisch gezond water en het voorkomen van achteruitgang van de kwaliteit van het water. De KRW schrijft voor dat alle wateren in 2027 in een goede toestand zijn, wat nu nog niet het geval is.

Voor de KRW dient in uiterlijk 2027 te worden voldaan aan wettelijke KRW-doelen/normen. Dit geldt voor:

- De biologische kwaliteitselementen in het oppervlaktewater;
- Algemene fysische chemie, waaronder temperatuur, zuurstof gehalte en doorzicht van het oppervlaktewater;
- Concentraties nutriënten (P en N) in grond- en oppervlaktewaterlichamen;
- Concentraties gewasbeschermingsmiddelen in grond- en oppervlaktewaterlichamen;
- Concentraties van overige verontreinigingen en prioritare stoffen in het oppervlaktewater;
- Een goede kwantitatieve toestand voor de grondwaterlichamen.

Voor de provincie Utrecht zijn de bovenstaande KRW-doelen vastgelegd in het 'Bodem en waterprogramma provincie Utrecht 2020-2027' en de Stroomgebied-beheerplannen 2022 – 2027. Er is de afgelopen jaren al veel gedaan aan het terugdringen van de emissies van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen, maar er is nog meer nodig om de ecologische doelen voor de KRW te kunnen halen. Het is onzeker of alle KRW-doelen tijdig in 2027 gehaald zullen zijn, zowel voor grond- als oppervlaktewater. In 2024 zal onder leiding van het ministerie van IenW een tussenevaluatie voor de KRW worden uitgevoerd. Uit deze evaluatie zal blijken of aanvullende maatregelen nodig zijn om de KRW-doelen te halen.

Oppervlaktewater

De KRW geldt in principe voor al het grond- en oppervlaktewater, maar in de praktijk wordt gewerkt met zogenaamde ‘waterlichamen’. Voor oppervlaktewater zijn de waterlichamen grotere waterlopen, meren of plassen, waarin de waterkwaliteit wordt gemonitord en beoordeeld. Deze ‘waterlichamen’ zijn ingedeeld op grond van internationale richtsnoeren en zo gekozen dat ze representatief zijn voor de waterkwaliteit in een groter stroomgebied. In Utrecht is gekozen voor 60 regionale KRW-oppervlaktewaterlichamen.

De KRW-opgave voor het landelijk gebied in het UPLG heeft betrekking op de onderdelen biologie, nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen en overige (mogelijk) landbouw gerelateerde stoffen zoals ammonium en metalen. Volgens de meest recente toetsing voldoet nog geen enkel oppervlaktewaterlichaam volledig aan de eisen. Ook de doelen overig water zijn nog niet bereikt. Bij een aantal van de waterlichamen is het fosfaatgehalte te hoog, vooral in het veenweidegebied. Stikstof vormt minder vaak een probleem.

Biologie

In de KRW wordt voor de beoordeling van de biologische waterkwaliteit gekeken naar het voorkomen van de vier biologische kwaliteitselementen algen, waterplanten, vissen en macrofauna. Deze biologische kwaliteit is het belangrijkste onderdeel van de KRW-beoordeling van de ecologische toestand en is een goede indicator voor de natuurkwaliteit. Voor de biologie staat de KRW-toestand in 2021 weergegeven in figuur 1. Uit de figuur blijkt dat de verschillen tussen de oostelijke en westelijke kant van de heuvelrug groot zijn. Een goede toestand wordt met een groene kleur weergegeven, een matige toestand kleurt geel, ontoereikend oranje en slecht kleurt rood.

Ten oosten van de Utrechtse Heuvelrug voldoen de meeste waterlichamen aan de gestelde biologische doelen. Ten westen van de Heuvelrug is het juist andersom en voldoen veel waterlichamen niet voor de biologie. De meeste waterlichamen bevinden zich in een matige, maar ook in een ontoereikende of slechte toestand. Het niet halen van een goede biologische toestand wordt in bijna alle waterlichamen veroorzaakt door het KRW-oordeel voor waterplanten, soms in combinatie met macrofauna, fytoplankton of vis.

Nutriënten

In het UPLG speelt de belasting door nutriënten een belangrijke rol, omdat het een essentiële schakel vormt voor een goede ecologische waterkwaliteit. Streefwaarden voor ecologie-ondersteunende parameters, zoals nutriënten, temperatuur, doorzicht, zuurgraad en zuurstofconcentratie, zijn randvoorwaarden om de ecologische doelen te bereiken. In een groot deel van de provincie zijn de nutriënten bijna op orde, maar is er nog wel een restopgave.

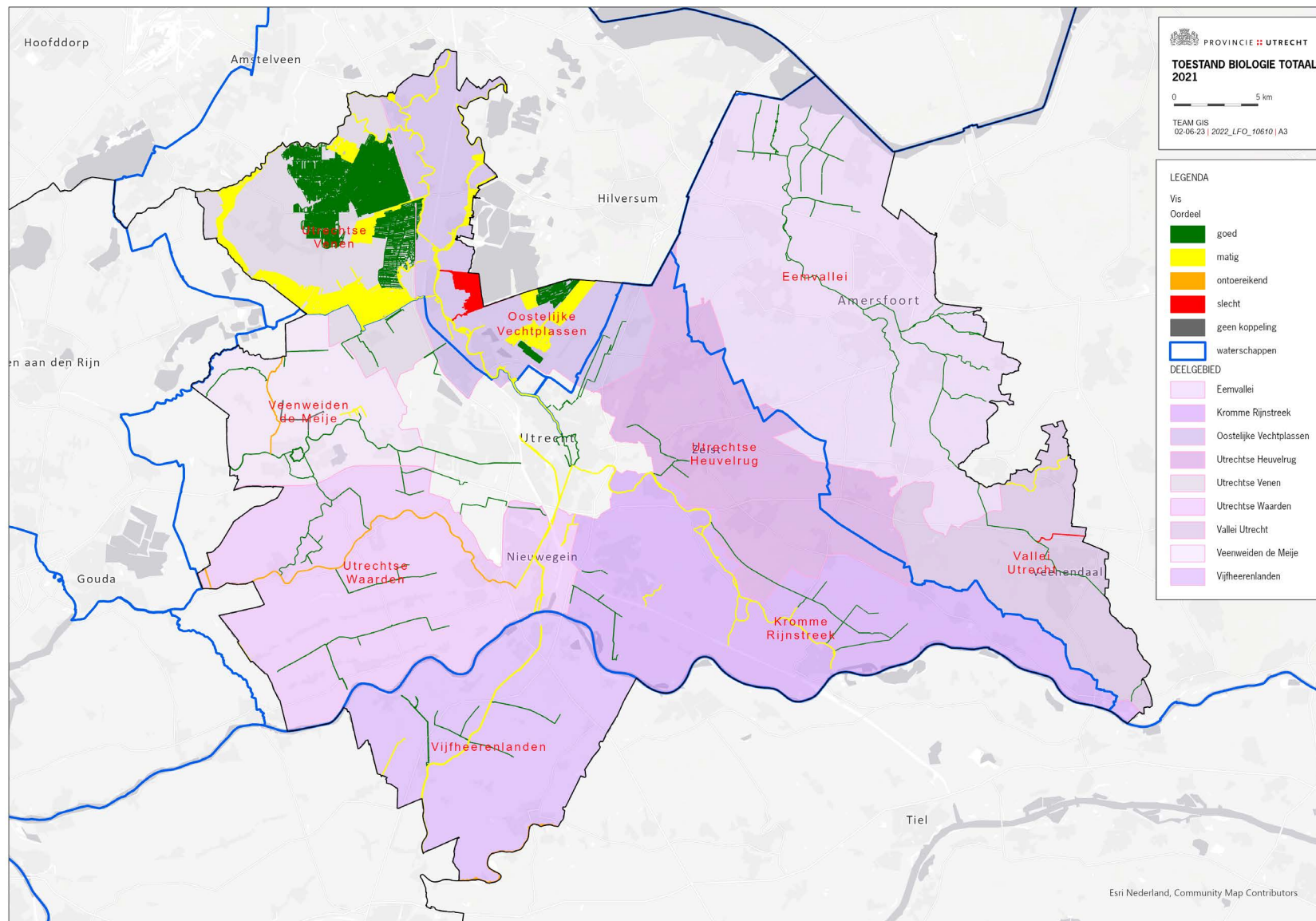
Voor de ondersteunende parameters stikstof en fosfor staat in figuren 2 en 3 het doelgat voor de toetsing in 2021 weergegeven (SGBP3). Het doelgat is het berekende verschil tussen de voor de KRW berekende (3-jarig-zomergemiddelde) concentratie en het gestelde KRW-doel. De wit gekleurde KRW-waterlichamen voldoen aan het gestelde doel. Voor de niet wit gekleurde waterlichamen is er nog een doelgat, waarbij het doelgat groter wordt naarmate de kleur verandert van geel via oranje naar rood.

Voor stikstof laat de toestand in 2021 zien dat er in de meeste KRW-waterlichamen wordt voldaan aan de gestelde doelen. De waterlichamen in de Oostelijke vechtplassen en de Utrechtse Venen vormen hierop een uitzondering. Veel waterlichamen in deze gebieden voldoen nog niet aan het gestelde doel. Daarnaast zijn er 3 waterlichamen in de andere gebieden waar het doel nog niet gehaald wordt. Er ligt nog een opgave in de Eem, de Biltse Grift en de door effluent gevoede Zijdwetering bij Ede.

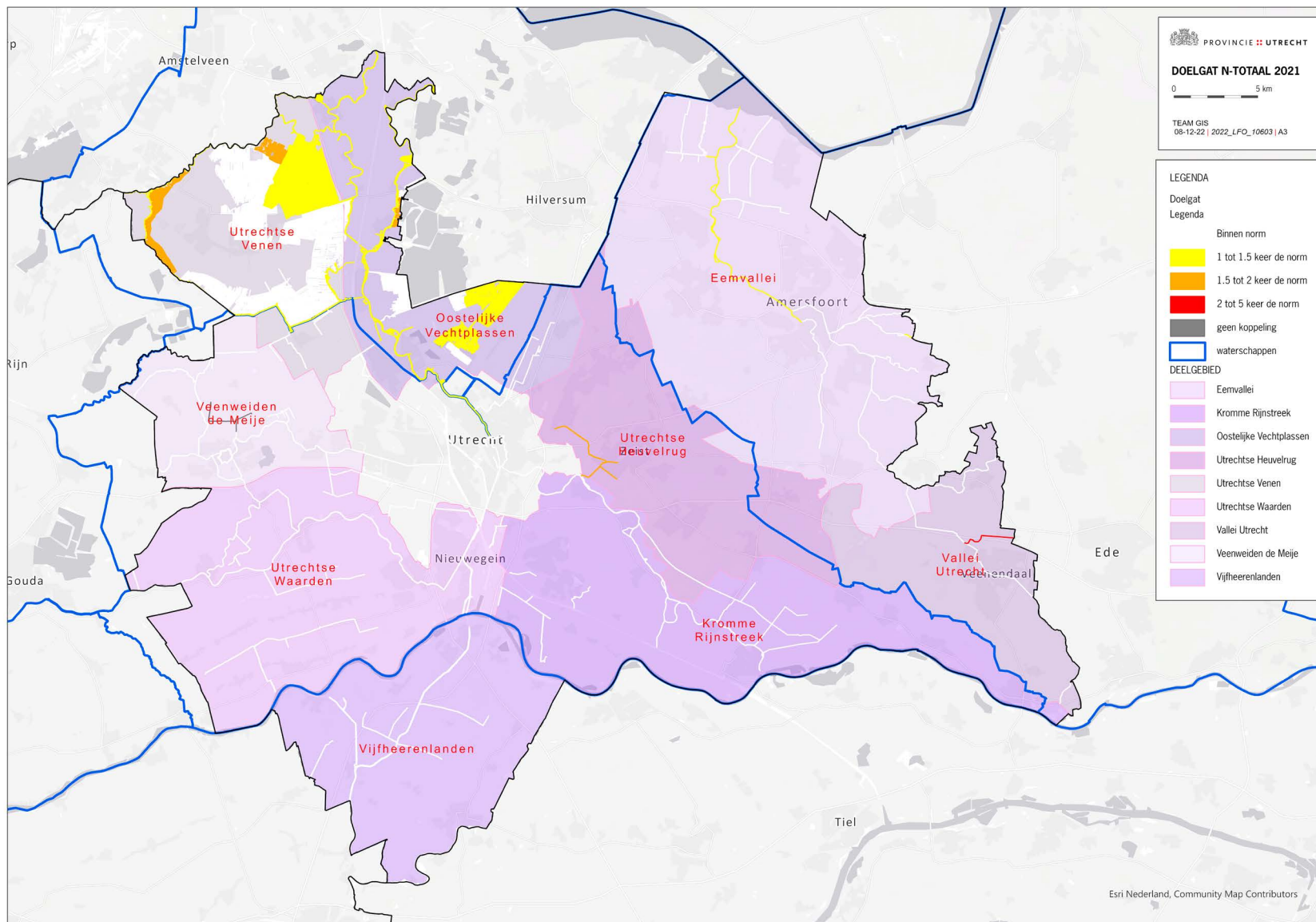
Fosfor laat een ander beeld zien dan stikstof, figuur 3. Ook hier voldoen veel waterlichamen in zowel het gebied van de Oostelijke Vechtplassen als in de Utrechtse Venen niet aan de gestelde doelen. In tegenstelling tot stikstof voldoet ten oosten van de Utrechtse Heuvelrug geen enkel KRW-waterlichaam aan het doel voor fosfor. De waterlichamen in de overige gebieden voldoen op een 3-tal uitzonderingen na.

Overige wateren

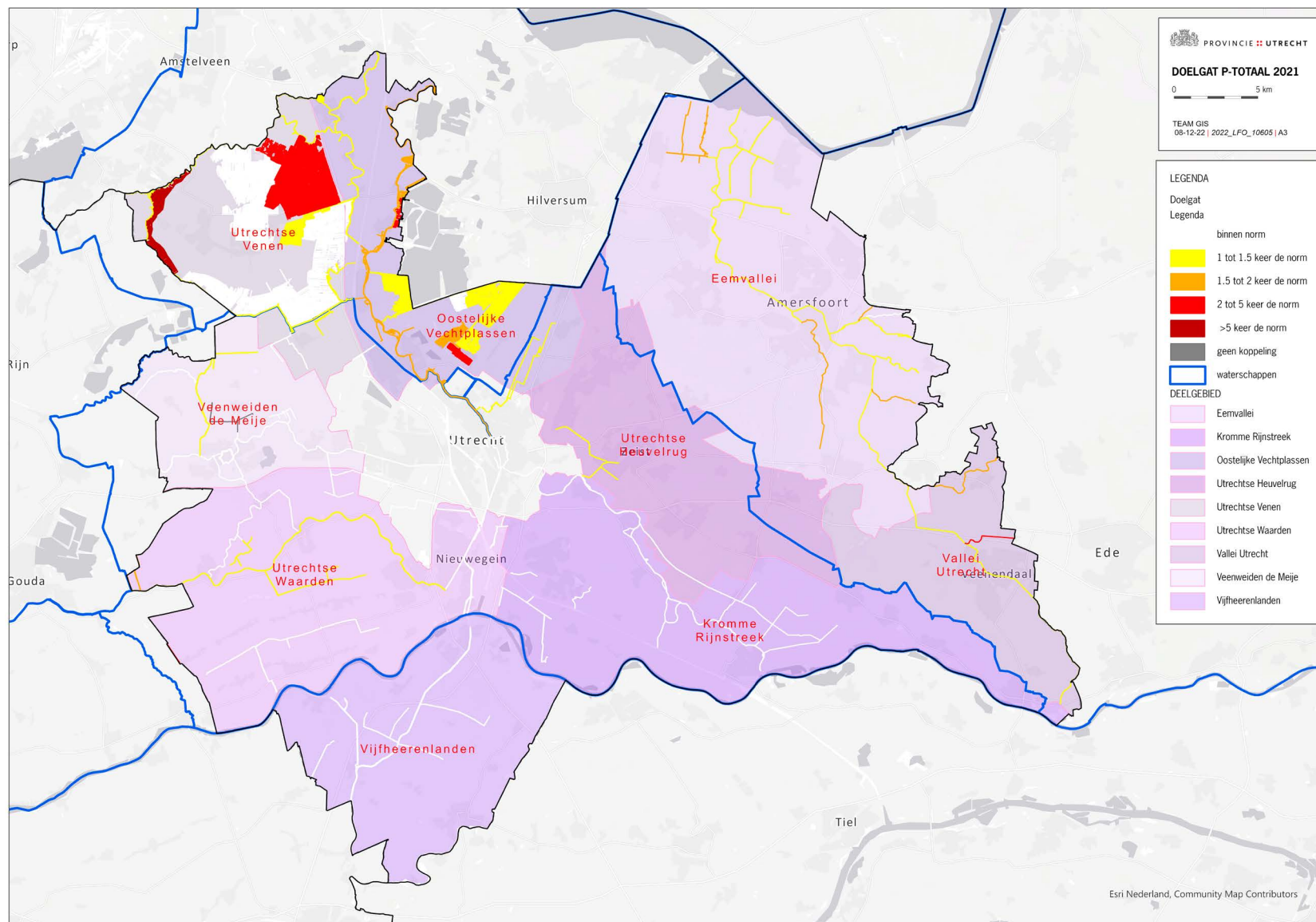
De provincie Utrecht legt de doelen vast voor de niet-KRW-wateren van de waterschappen. Bij het bepalen van de ecologische doelen is rekening gehouden met het effect van de overige wateren op het KRW-stroomgebied en de prioriteiten die in een gebied zijn gesteld op basis van de KRW (en ook overig beleid). Onderstaand figuur toont de ecologische toestand in de overige wateren. In het gebied ten oosten van de Utrechtse Heuvelrug is de ecologische toestand vaak ontoereikend (oranje gearceerd).

Figuur 1: Toestand 2021 KRW voor biologie totaal voor de verschillende KRW-waterlichamen op basis van de vier kwaliteitselementen waterplanten, algen, macrofauna en vis (www.waterkwaliteitsportaal.nl). Goede toestand is groen, matige toestand is geel, ontoereikende toestand is oranje en slechte toestand is rood.

Figuur 2: Doelgat, overschrijding van de norm per KRW-waterlichaam in Toetsjaar 2021 voor N-totaal (KRW-NUTrend). Donkerrood: >5 keer hoger dan de norm, rood: 2-5 hoger dan de norm, oranje: 1.5-2 hoger dan de norm, geel: 1-1.5 hoger dan de norm en wit: binnen de norm.

Figuur 3: Doelgat, overschrijding van de norm per KRW-waterlichaam in Toetsjaar 2021 voor P-totaal (KRW-NUTrend). Donkerrood: >5 keer hoger dan de norm, rood: 2-5 hoger dan de norm, oranje: 1.5-2 hoger dan de norm, geel: 1-1.5 hoger dan de norm en wit: binnen de norm.

De biologische toestand in de KRW-waterlichamen scoort daar juist goed. In het westelijke deel van Utrecht is de ecologische toestand van de overige wateren veelal goed tot matig, maar zijn ook veel wateren matig tot slecht. Het beeld aan de westkant van Utrecht voor de overige wateren komt goed overeen met de biologische kwaliteit van de KRW-waterlichamen.

Gewasbeschermingsmiddelen en metalen

De KRW-doelstellingen voor gewasbeschermingsmiddelen en metalen zijn op nationaal en Europees niveau vastgelegd. Uit de toetsing van 2021 bleek dat geen enkel KRW-waterlichaam voldoet aan de normen voor de chemie.

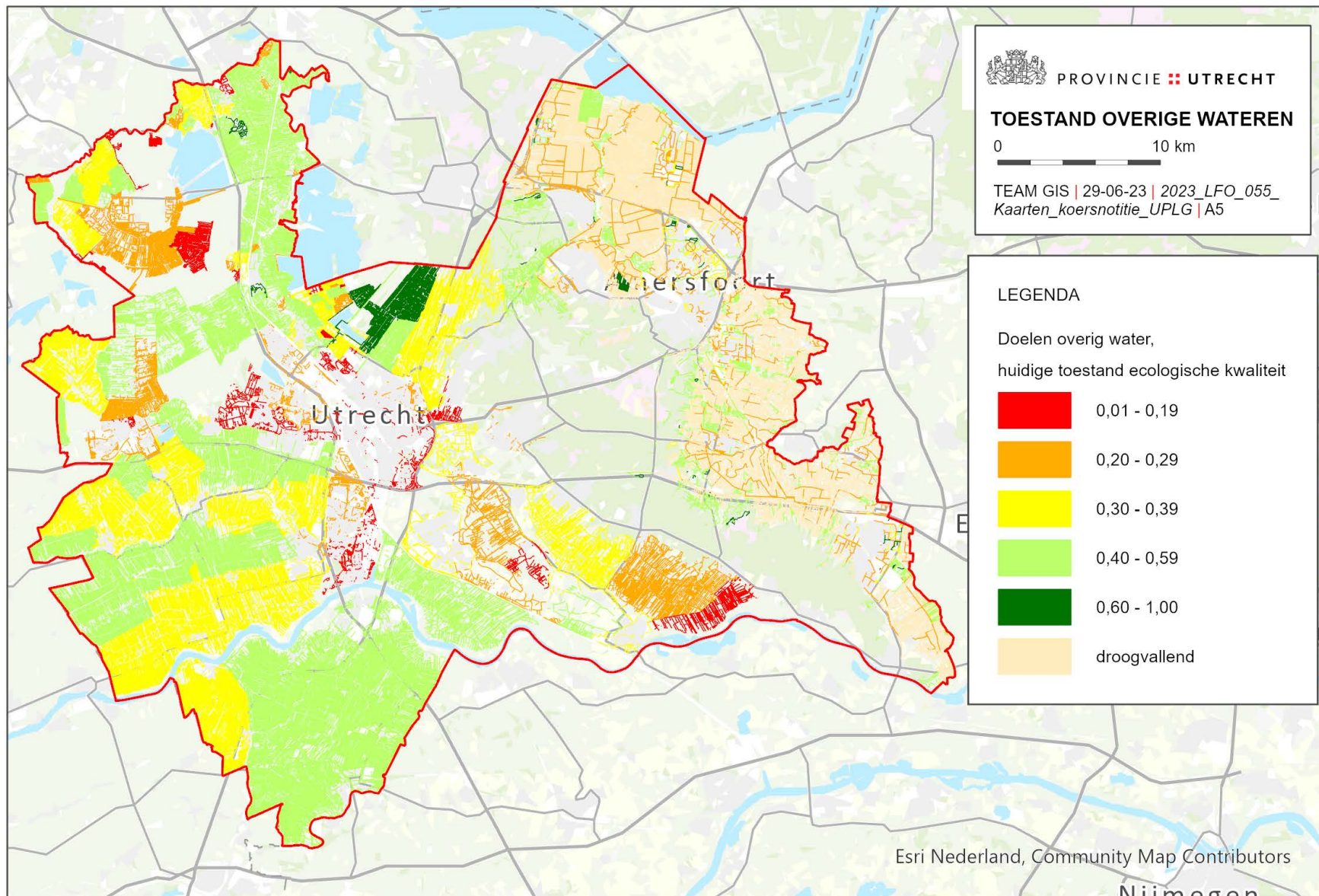
Voor de gewasbeschermingsmiddelen zijn in Provincie Utrecht overschrijdingen gevonden in oppervlaktewater voor imidacloprid, heptachloor, lambda-cyhalothrin, mevinfos en tributyltin. Voor een tiental stoffen is de norm lager dan de rapportagegrens. Deze stoffen worden als niet toetsbaar beschouwd.

In veel waterlichamen overschrijden de metalen arseen, kobalt, seleen, zilver en soms zink de norm. Er vindt momenteel een landelijke studie plaats waarin gekeken wordt naar de herkomst van deze stoffen en het (regionaal) voorkomen in Nederland. Daarbij wordt in beeld gebracht of het natuurlijke of antropogene oorsprong betreft. Een deel van deze metalen komt via diervoeding en mest door uit- en afspoeling in het oppervlaktewater terecht. Voor ammonium vindt een soortgelijke studie plaats. De resultaten worden in de 2e helft van 2023 verwacht.

Grondwater

Het KRW-doel voor grondwater wordt bepaald door 5 verschillende deeltesten. In onderstaande tabel wordt per deeltest beschreven of wordt voldaan aan de KRW-doelstelling. Op grondwaterlichaam-niveau wordt voldaan aan de algemene eisen voor chemie en de grondwatervoorraad. Gemeten op ca 10 en 25 meter diepte onder het maaiveld, is de algemene chemische toestand goed. Tegelijkertijd constateren we dat de kwaliteit van het grondwater onder druk staat. Lokaal zijn er overschrijdingen van de kwaliteitsnormen voor verschillende verontreinigende stoffen, waaronder nitraat en bestrijdingsmiddelen. Ook treffen we tal van verontreinigende stoffen aan onder de norm of stoffen waarvoor nog geen norm beschikbaar is. Het grondwater is langzaam aan het “vergrijzen”. Er wordt dus niet voldaan aan het doel voorkomen en beperken van inbreng. Op het niveau van het hele grondwaterlichaam wordt voldaan aan de chemische doelen, het voorkomen van achteruitgang en het ombuigen van trends.

Figuur 4: Ecologische toestand overige wateren op basis van water- en oevervegetatie (BWP 2022-2027, atlas.nl).

Voor de KRW voldoen enkele drinkwaterwinningen (Groenekan, Woerden, Bunnik, Lexmond en Bethunepolder), grondwaterafhankelijke terrestrische ecosystemen (Natura 2000-gebieden Botshol, Oostelijke Vechtplassen, Binnenveld, Zouweboezem, Kolland&Overlangbroek de Schraallanden van de Meije.) en grondwaterafhankelijke oppervlaktewaterlichamen (Beken Gelderse Vallei: Heiligenbergerbeek, Lunterse Beek, Modderbeek, Barneveldse Beek, Hoevelakensebeek) niet aan de KRW eisen.

De kwaliteit van de drinkwaterwinningen Groenekan, Woerden, Bunnik, Lexmond (en Bethunepolder) wordt sterk beïnvloed door infiltratie van oppervlaktewater. In deze winningen komen relatief veel verontreinigende stoffen voor, waaronder bestrijdingsmiddelen. Dit wordt voor een deel veroorzaakt door ingelaten gebiedsvreemd water.

Hydrologische condities (minimale vereiste 11)

Om te bepalen welke maatregelen nodig zijn om de hydrologische condities voor Natura 2000-gebieden op orde te brengen (ook volgens KRW-verplichting) wordt inzichtelijk gemaakt:

- Welke Natura 2000-gebieden hydrologisch wel en welke nog niet op orde zijn.
- Wat de oorzaak is bij gebieden waar de hydrologie nog niet op orde is.
- Hoe systeemherstel kan leiden tot het voldoen aan de hydrologische vereisten van de instandhoudingsdoelstellingen

Voor een gedetailleerde beschrijving van de opgaven en mogelijke maatregelen per gebied wordt verwezen naar de natuurdoelanalyses (NDA's) die per gebied zijn opgesteld.

KRW doel per deelttest	Voldoet	Toelichting
1. Voorkomen en beperken inbreng	nee	Diffuse belastingen (nutriënten, bestrijdingsmiddelen, medicijnresten etc) a.g.v. activiteiten aan maaiveld zijn moeilijk aan te pakken. Aanpak puntbronnen (Spoedlocaties Wbb) is nog niet afgerond.
2. Goede toestand grondwaterlichaam	nee	GW-lichamen chemisch en kwantitatief op orde, maar beschermde gebieden nog niet
3. Voorkomen achteruitgang toestand	ja	Op niveau grondwaterlichaam
4. Ombuigen stijgende trends	ja	Op niveau grondwaterlichaam
5. Realiseren doelen beschermde gebieden	nee	Verdroogde N2000 gebieden hydrologisch nog niet op orde, beken Gelderse Vallei hebben last van verontreinigingen in grondwater, Drinkwaterwinningen nog niet op orde.
6. Voorkomen achteruitgang kwaliteit grondwater voor menselijke consumptie	nee	Enkele drinkwaterwinningen vertonen stijgende trend verontreinigende stoffen
7. Streven verbetering grondwaterkwaliteit om zuiveringsinspanning te kunnen verlagen	ja	Aanpak knelpunten beschermingsgebieden dmv Uitvoeringsprogramma Drinkwater Utrecht 2016-2021

Tabel 5: Toestand KRW-doel per deelttest voor de KRW-grondwaterlichamen in de provincie Utrecht.

Maatregelen

Om te voldoen aan de gestelde KRW-doelen zijn door de waterbeheerders maatregelen opgenomen in de KRW-factsheets. Indien alle genoemde maatregelen worden uitgevoerd, wordt verwacht dat er geen extra opgave (doelgat) voor de KRW overblijft voor nutriënten en biologie, mits de opgave voor stikstof en de opgenomen (vrijwillige) DAW maatregelen worden uitgevoerd.

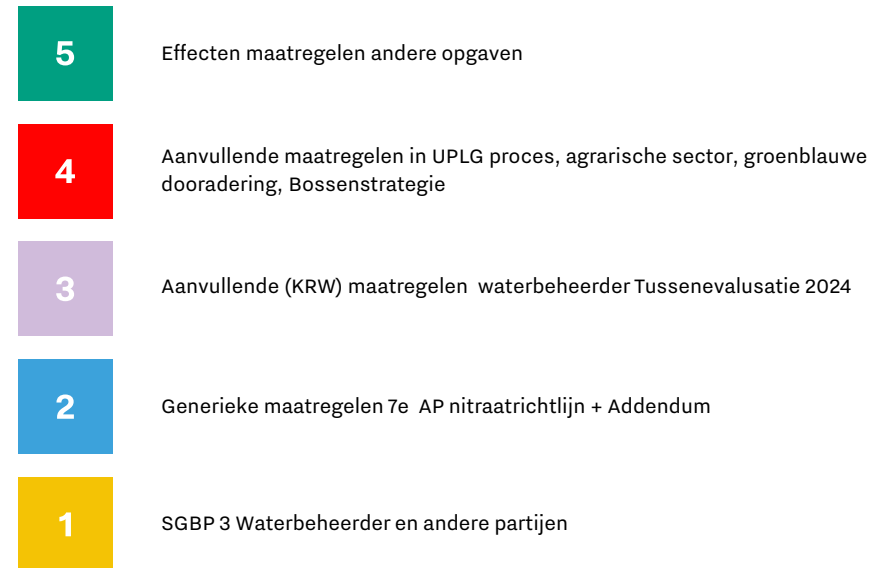
In het UPLG wordt voor de KRW-opgaven vooral gekeken naar de ruimtelijke maatregelen. Dit zijn hydromorfologische maatregelen en maatregelen voor de reductie van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen, zie ook tabel 6. In de gebiedsprocessen moeten de noodzakelijke maatregelen voor waterkwaliteit landen, vooral in samenhang met andere opgaven. Op het niveau van de gebiedsagenda's worden afspraken gemaakt over de uitvoering en inzet van de bestaande instrumenten. Belangrijk daarbij is dat de waterkwaliteit bij veranderingen in een gebied niet achteruitgaat, bijvoorbeeld door verplaatsing van agrarische bedrijven. Ook de effecten van maatregelen voor andere opgaven moeten getoetst worden op gevolgen voor waterkwaliteit.

In onderstaand figuur staan de maatregelen om aan de KRW-opgave te voldoen schematisch weergegeven. Indien dit combipakket wordt uitgevoerd is de verwachting dat voldaan wordt aan de opgave voor de nutriënten. De twee onderste maatregelen zijn al vastgelegd, de bovenste zullen via lopende processen worden vastgesteld. De genoemde maatregelen worden van onder naar boven beschreven.

1. Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027 (SGBP3)

De ecologische doelen worden bepaald door de potentie van hydromorfologische ingrepen in te schatten ervanuit gaande dat de ondersteunende parameters (o.a. nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen) in orde zijn. De systematiek van de KRW is zo dat in principe het doel haalbaar is als alle KRW-maatregelen (uit SGBP3) zijn uitgevoerd en er geen hinder meer is van menselijke invloed (bijvoorbeeld nutriënten uit mest). Naast maatregelen die door de waterbeheerder zelf worden uitgevoerd, worden ook extra maatregelen gevraagd die komen uit generiek beleid en DAW.

Combi pakket maatregelen KRW Doelbereik

Het Rijk heeft in de handreiking gebiedsprogramma NPLG aangegeven (paragraaf 3.1 gebaseerd op wetsvoorstel transitiefonds Artikel 2 lid 2 onderdeel d) dat KRW-maatregelen uit het SGBP3 geen onderdeel uitmaken van het gebiedsprogramma. De DAW maatregelen hebben via het UPLG wel een impuls nodig om de KRW-doelen te halen. Deze maatregelen zijn op dit moment op vrijwillige basis, maar voor het behalen van de benodigde waterkwaliteit wordt er door de waterschappen wel uitgegaan van realisering, zie ook punt 5 Effecten maatregelen andere opgaven (o.a. DAW).

Een eerste inschatting in RAO Rijn-West geeft aan dat de waterbeheerders maar voor een beperkt deel aan zet zijn voor het bereik van de doelen, zo'n 25%. Het resterende deel zal uit een andere aanpak moeten komen.

De maatregelen voor de KRW staan beschreven in:

- KRW factsheets voor grond- en oppervlaktewater:
- SGBP3 Stroomgebiedbeheerplannen Rijn, Maas, Schelde en Eems 2022-2027
- SGBP3 achtergronddocumenten
- Andere relevantie informatie over de toestand van de KRW in 2021:
- Monitoringsresultaten oppervlaktewater
- Monitoringsresultaten grondwater

2. Generieke maatregelen

- Addendum op 7e AP nitraatrichtlijn
Voor de doelen ten aanzien van de oppervlaktewaterkwaliteit van de Nitraatrichtlijn en de landbouwopgave van de Kaderrichtlijn Water, zijn aanvullende maatregelen nodig zijn. In het **7e AP Nitraatrichtlijn** en het bijbehorende **addendum** worden maatregelen beschreven die meehelpten om de doelen te behalen. Het gaat daarbij om brede beekdalen, extensivering van de landbouw, verlaging mestproductieplafonds, grondgebondenheid melkveehouderij en additionele maatregelen.
- Kamerbrief **derogatiebeschikking** (20 januari 2023):
In de derogatiebeschikking worden onder andere de verplichte bufferstroken, de verminderde derogatie en vanggewassen beschreven.

3. Aanvullende (KRW) maatregelen waterbeheerder Tussenevaluatie 2024

In 2024 zal onder leiding van het Ministerie van IenW een **tussenevaluatie** voor de KRW worden uitgevoerd. Uit deze evaluatie zal blijken of aanvullende KRW-maatregelen nodig zijn om de KRW-doelen te halen.

Begin juni is de vorming van het **KRW-impulsprogramma** bekendgemaakt. Met het KRW-impulsprogramma willen Rijk en regio met een stevige, aanvullende inzet op het uitvoeren van verbeteracties voldoen aan de eisen van de KRW.

4. Aanvullende maatregelen in UPLG proces, agrarische sector, groenblauwe dooradering, bossenstrategie

Voor de KRW kunnen maatregelen uit het UPLG een positieve invloed hebben. Dit zijn onder andere hydromorfologische maatregelen en maatregelen in de landbouw die zorgen voor reductie van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen.

5. Effecten maatregelen andere opgaven (o.a. DAW)

DAW-maatregelen vormen een regionale uitwerking van aanvullende, vrijwillige, maatregelen. De Gebiedsdocumenten Agrarische Wateropgave (GAW) in het kader van het **DAW** en de bijbehorende subsidieregeling (Tijdelijke subsidieregeling uitvoering maatregelen DAW) vormen de basis voor lokaal maatwerk en input voor gebiedsagenda's. Belangrijke maatregelen zijn een goede landbouwpraktijk en de inrichting van natuurvriendelijke oevers.

Alle waterbeheerders hebben in het KRW-maatregelenpakket stimuleringsmaatregelen opgenomen om de nutriëntenbelasting uit de landbouw te verminderen, zie onderstaande tabel. Daarnaast stimuleren alle waterschappen een goede landbouwpraktijk, ecologisch oever- en slootbeheer en inrichting door agrariërs, via verschillende regelingen. Dit is sowieso nodig voor de doelen overig water en draagt ook bij aan de KRW-doelen. Voorbeelden van maatregelen: precisiebemesting, bodemverbetering, baggerspuiten, natuurvriendelijk slootschonen, afrasteren, drinkbakken voor veedrenking, natuurvriendelijke oevers.

Ecologisch beheer en inrichting door agrariërs hebben via het UPLG een impuls nodig om de KRW-doelen te halen, zie ook punt 1 Stroomgebiedbeheerplannen 2022-2027 (SGBP3)

Beheergebied	Naam
Waterschap Rivierenland	Stimuleringsaanpak landbouw
Waterschap Rivierenland	Verminderen emissie gewasbeschermingsmiddelen landbouw
Waterschap Amstel, Gooi en Vecht	Maatregelen in de landbouw om nutriëntenbelasting op de waterlichamen te beperken. Via subsidieregeling 'Regionaal partnerschap voor water en bodem Utrecht en Zuid-Holland'
Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden	Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW)-emissiereductie & beheer en onderhoudsmaatregelen (initiatiefnemer: landbouw)
Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden	Stimulering emissiereductie landbouw door WS
Waterschap Vallei en Veluwe	Stimuleren DAW-maatregelen
Provincie Utrecht	Stimuleren landbouwsector gericht op voorkomen achteruitgang grondwaterkwaliteit (nutriënten)
Provincie Utrecht	Stimuleren landbouwsector voorkomen achteruitgang grondwaterkwaliteit (gewasbeschermingsmiddelen)

Tabel 6: KRW-maatregelen uit stroomgebiedbeheerplan 2022-2027 met ruimtelijke impact

6. Maatregelen drinkwaterwinningen

Het beoordelen van de toestand van de winningen voor de openbare drinkwatervoorziening gebeurt formeel middels de KRW-toets. Om inzicht te krijgen in de risico's op achteruitgang van de grondwaterkwaliteit bij de afzonderlijke winningen, worden daarnaast risicoanalyses gemaakt. Die vormen een belangrijk onderdeel van het gebiedsdossier dat voor elke winning is opgesteld; ze zijn de basis voor maatregelen die moeten voorkomen dat de toestand van die winningen achteruitgaat.

Een deel van de maatregelen uit het Uitvoeringsprogramma Drinkwater 2021-2027 is meegenomen bij het formuleren van de maatregelen voor de KRW. In de periode 2021-2027 omvat de opgave voor de grondwaterwinningen de volgende onderdelen:

1. Beter benutten van de vergunningscapaciteit (beperkingen binnen de vergunning te onttrekken hoeveelheid opgepompt water per tijdseenheid, oftewel het 'debiet', zijn bijvoorbeeld aanwezige bodemverontreinigingen, de toestand van de natuur, verzilting en verstopping).
2. Beperken van de invloed van gewasbeschermingsmiddelen op drinkwaterbronnen.
3. Beter inzicht in de aanwezigheid en risico's van bodemenergiesystemen.
4. Verminderen van de invloed van aanwezige bodemverontreiniging op drinkwaterbronnen en aanpak spoedlocaties.
5. Beperken van de invloed van infrastructuur (bijvoorbeeld wegen) op drinkwaterbronnen.
  - Verbeteren van het inzicht in de kwaliteit van ruwwater en van toestromend grondwater, ook buiten de beschermingszones.
  - Verbeteren van de monitoring van de waterkwaliteit (early warning).
  - Beperken van de invloed van nutriënten op de kwaliteit van de drinkwaterbronnen.
  - Verminderen drinkwatervraag particulieren en bedrijven door besparingen.
  - Bewustwording van particulieren en bedrijven ten aanzien van regels grondwaterbescherming.

De maatregelen voor de drinkwaterwinningen staan beschreven in [Uitvoeringsprogramma Drinkwater 2021-2027](#).

Bijlage 3

- Bijlage 3A
- Bijlage 3B
- Bijlage 3C
- Bijlage 3D

Belangrijkste conclusies uit de natuurdoelanalyses per N2000-gebied

Hieronder volgen de belangrijkste maatregelen per Natura 2000-gebied.

Binnenveld

Het Binnenveld is afhankelijk van kwel van de Utrechtse Heuvelrug. Het overgangsgebied kan bijdragen aan de hydrologie en de connectiviteit ofwel het verbinden met andere natuurgebieden.

Aanvullende maatregelen zijn nodig, zowel binnen als buiten het Natura 2000-gebied. Deze maatregelen zijn vooral gericht op:

- Het terugbrengen van de stikstofdepositie tot de kritische depositiewaarde (KDW) het herstellen van het watersysteem: er moet weer meer grondwater naar het gebied stromen en het water moet hier langer worden vastgehouden en minder worden afgevoerd.
- Daarnaast dient verbinding gemaakt te worden met nabij gelegen natuurgebieden om te zorgen dat uitwisseling van soorten plaats kan vinden in een groter en niet meer versnipperd gebied.
- Het gebied [omschrijving] moet toegevoegd worden aan het Natura 2000-gebied
- Om verzuring en verzuuring tegen te gaan moet de stikstofdepositie verlagen en mogen de grondwaterpeilen in de zomer niet te laag zijn.
- Exotenbeheer is een terugkerende beheerinspanning.

Kolland & Overlangbroek

Aanvullende maatregelen zijn nodig, zowel binnen als buiten het Natura 2000-gebied. Bij de inrichting moet rekening gehouden worden met het coulisselandschap.

- Deze maatregelen zijn vooral gericht op het herstellen van het kwelwatersysteem: er moet weer meer grondwater naar het gebied stromen en het water moet hier langer worden vastgehouden.
- Daarnaast dient er één aaneengesloten natuurgebied gecreëerd te worden om te zorgen voor een groter en niet meer versnipperd gebied.

- Om verruiging van de bodembegroeiing tegen te gaan moet doorgedaan worden met het aanplanten van soorten die zonlicht van de bosbodem af kunnen houden. Zodra het kan moet dit gebeuren met essen die resistent zijn voor de schimmel die essentaksterfte veroorzaakt.
- De verruigde bodembegroeiing zoals braam moet vaker verwijderd worden.

Uiterwaarden Lek

Aanvullende maatregelen zijn nodig, zowel binnen als buiten het Natura 2000-gebied. De overgangszones zijn goed te gebruiken voor de connectiviteit.

De aanvullende maatregelen zijn onder andere gericht op:

- het beëindigen van intensieve landbouwpraktijken binnen het gebied;
- het terugbrengen van de stikstofdepositie tot de kritische depositiewaarde (KDW);
- het verschromen van de rijke bodem;
- optimalisatie van het beheer;
- het (deels) terugbrengen van de dynamische waterstanden;
- als de benodigde oppervlaktes van de habitattypes niet binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied kunnen worden gerealiseerd, zal er buiten de begrenzing gezocht moeten worden naar geschikte locaties;
- Voor kamsalamander moeten de bestaande poelen verbeterd worden, moeten nieuwe poelen gerealiseerd worden en moet de verbinding met leefgebieden buiten Uiterwaarden Lek worden versterkt.

Zouweboezem

Aanvullende maatregelen zijn nodig, zowel binnen als buiten het Natura 2000-gebied. De overgangszones zijn goed te gebruiken voor de connectiviteit.

De aanvullende maatregelen zijn onder andere gericht op:

- het terugbrengen van de stikstofdepositie tot de kritische depositiewaarde (KDW)
- verhogen van het peil en de peildynamiek
- het verbeteren van de waterkwaliteit
- het uitvoeren van specifiek beheer
- het verminderen van de ganzenpopulatie in het gebied
- het vergroten van de oppervlakten en het onderling verbinden van leefgebieden binnen en buiten de gebiedsgrenzen
- Ook moet de stikstofdepositie verder worden teruggebracht.

Botshol

Voor Botshol kan een overgangszone gecombineerd worden om de waterkwaliteit te verbeteren en om wegstromen van oppervlaktewater te verminderen.

Aanvullende maatregelen zijn nodig, zowel binnen en als buiten het Natura 2000-gebied, om de gunstige staat van instandhouding te realiseren. Het waterbeheer, de bodem, de stikstofdepositie en het beheer en onderhoud van de habitattypen zelf zijn de belangrijkste stuurknoppen om de kwaliteit te verbeteren.

- Het terugbrengen van de stikstofdepositie tot de kritische depositiewaarde (KDW)
- Het habitatype Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden zal niet op eigen kracht kunnen terugkeren en zal moeten worden geherintroduceerd nadat de (a)biotische condities op orde zijn.
- Hiervoor dient aanvullend op de reeds geplande maatregelen onder andere de visstand van soorten zoals de brasem te worden gereduceerd. De overgangsvegetaties en drogere habitattypen zijn nog aanwezig, maar veelal van matige kwaliteit.
- Vanwege het wegstromen van water is momenteel inlaat noodzakelijk, waardoor oplossingen zowel gezocht moeten worden in optimalisatie van het peilbeheer, de waterkwantiteit, als de waterkwaliteit van het in te laten water. Voor een robuust systeem is verbetering van al deze stuurknoppen noodzakelijk.
- Ook is extra inzet nodig om het watersysteem te herstellen in het omliggende gebied, zoals het aanzienlijk verhogen van het peil om wegzijging te verminderen
- De atmosferische stikstofdepositie moet verlaagd worden voor de ontwikkeling van de veenmosrietlanden.
- De verruiging van terrestrische natuur dient te worden tegengegaan met adaptief verschromingsbeheer.
- Invasieve exoten dienen te worden aangepakt.
- Veenmosrietlanden kunnen op gecontroleerde wijze worden geplagd
- Moerasbossen kunnen worden omgevormd tot hoogveenbos en veenmosrietland.
- Lichtvervuiling dient te worden aangepakt.

Noorderpark (onderdeel van N2000 Oostelijke Vechtvlakten)

In de NDA is niet gemeld dat een overgangszone nodig is voor het Vogelrichtlijn deel en mogelijk wel voor het Habitatrichtlijn deel. Relatie met de Blauwe agenda is aanwezig waarbij de hydrologische relatie met de Utrechtse Heuvelrug belangrijk is.

Aanvullende maatregelen zijn nodig om de gunstige staat van instandhouding te behalen:

- Toename van bufferend grondwater is een belangrijke maatregel om plassen te krijgen met Kranswierwateren en Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden, maar ook voor Trilvenen is aanvulling van grondwater een vereiste, waarbij ook het Blauwgrasland zal profiteren. Hier is nader onderzoek nodig om precies te kunnen bepalen welke maatregelenbuiten en binnen het Natura 2000-gebied genomen dienen te worden.
- Daarnaast is exotenbestrijding een belangrijk aandachtspunt.
- Rietontwikkeling en aanleg van pioniersmoerassen met slikkige zones zijn nodig voor de verschillende soorten reigers en Porseleinhoen.

Nieuwkoopse plassen en de Haeck incl schraalland langs de Meije

Aanvullende maatregelen zijn nodig om de gunstige staat van instandhouding te behalen:

- Inrichten van de bufferstrook
- Aanleg van een siflon waarbij oppervlaktewater uit de Nieuwkoopse plassen kan worden aangevoerd.

Rijntakken

Komt na juli

Lingegebied & Diefdijk

Aanvullende maatregelen zijn nodig om de gunstige staat van instandhouding te behalen.

Bijlage 3

- Bijlage 3A
- Bijlage 3B
- Bijlage 3C
- Bijlage 3D

Concretisering Bossenstrategie

De provincies is gevraagd om in de gebiedsprogramma's te verankeren waar de maatregelen uit de Bossenstrategie moeten komen, welke bostypen dat moeten zijn om optimaal bij te dragen aan de VHR-opgave voor bos en waar verdere maatregelen worden getroffen ter revitalisering (Ontwikkeldocument Nationaal Programma Landelijk Gebied, 2022). Het ruimtebeslag dat met de uitvoering van de Bossenstrategie is gemoeid, wordt gebruikt als onderlegger voor keuzes binnen het UPLG die een ruimtelijke impact hebben. In deze bijlage is de gevraagde uitwerking, conform de richtlijnen uit de Handreiking Nationaal Programma Landelijk Gebied (2023), opgenomen.

Realisatie nieuw bos in 2030	Aantal ha
Binnen NNN	948
Buiten NNN	500
Boscompensatie N2000	52
Totaal	1500

1. Aantal hectare nieuw bos binnen het NNN in 2030

Realisatie nieuw bos in NNN	Aantal ha
Nog te realiseren NNN	320
Omvorming	180
Groene contour	448
Totaal	948

2. Aantal ha nieuw bos buiten het NNN in 2030 (inclusief verkenningen beekdalen en rijkspartijen met grondposities)

Realisatie nieuw bos buiten NNN	Aantal ha
Groene dooradering	120
Agroforestry	300
Rondom steden en dorpen	80
Totaal	500

3. Aantal ha nieuw bos bovenwettelijke compensatie in 2030

Realisatie Boscompensatie N2000	Aantal ha
Boscompensatie Natura 2000	52
Totaal	52

4. Bijdrage bosuitbreidingen aan VHR

Bostype	Totaal nieuw areaal natuur (bos)	Nieuw areaal, mogelijk binnen bestaande NNN	Nieuw te realiseren areaal natuur (bos)
Vochtige bossen	37,5	7,5	30
Droge bossen	51	33	18
Bossen met productiefunctie	18	-	18
Totaal	106,5	40,5	66

Bostype	Totaal nieuw areaal natuur (bos)	Nieuw areaal, mogelijk binnen bestaande NNN	Nieuw te realiseren areaal natuur (bos)
Vochtige bossen	125	25	100
Droge bossen	170	110	60
Bossen met productiefunctie	60	-	60
Totaal	355	135	220

5. Aantal ha bos wat omgevormd wordt naar andere natuur

Op basis van de 'Bos Heide notitie' (vastgesteld door GS, 2018) is het nog mogelijk om 33 ha bos om te vormen naar heide en zandverstuivingen. Hierbij geldt dat bij uitzondering een ontheffing geldt voor compensatie.

6. Maatregelen om bestaand bos te revitaliseren, uitgesplitst in 2030 en 2050

Maatregelen om bestaand bos te revitaliseren zijn uitgewerkt in het Revitaliseringsplan. Dit is op te vragen via strategisch_bosbeleid@provincie-utrecht.nl. Het Revitaliseringsplan zal de komende maanden verder aangescherpt worden en voor besluitvorming worden voorgelegd aan GS.

7. Klimaat

Berekening CO2 opslag opgave bossenstrategie provincie Utrecht op basis van cijfers Klimaatakkoord.

Bosrealisatie	hectare	Mton/jaar
Bosuitbreiding	900	0,004
Omvorming bos	180	0,0006
Agroforestry	300	0,0009
Groene dooradering	120	0,0005
Totaal	1500 ha	0,006 Mton/jaar

Bijlage 3

- Bijlage 3A
- Bijlage 3B
- Bijlage 3C
- Bijlage 3D

Emissie en depositie van stikstof in Natura 2000-gebieden voor zover gelegen op het grondgebied van de provincie Utrecht

1. Emissies van NOx en NH3 in Utrecht in het referentiejaar 2018

(bron: dataset van de Emissie Registratie die tevens gebruikt is om de referentie situatie voor de uitgangssituatie van het NPLG vast te stellen).

Sector	NOx emissie in kg per jaar	komt overeen met x kg N	NH3 emissie in kg per jaar	komt overeen met x kg N	totaal kg N per sector
Energie	577.442	173.233	801	649	173.882
Industrie	654.297	196.289	15.655	12.681	208.970
Landbouw	1.903.476	571.043	4.912.701	3.979.288	4.550.331
Scheepvaart	2.063.816	619.145	487	395	619.539
Vervoer en overig verkeer	1.544.636	463.391	532	431	463.821
Wegverkeer	7.425.247	2.227.574	427.261	346.082	2.573.656
Luchtvaart	19.758	5.928		0	5.928
Overige sectoren	1.043.714	313.114	722.104	584.904	898.019
Totaal	15.232.386	4.569.716	6.079.542	4.924.429	9.494.145

2. Mate van overbelasting van de stikstofgevoelige delen van de Utrechtse Natura2000 gebieden

Het percentage geeft aan welk deel van het oppervlak met stikstofgevoelige habitats in welke mate wordt overbelast.

(bron: Aerius monitor 2022 op basis van data uit 2020)

Natura2000 gebied	geen overbelasting	naderende overbelasting	lichte overbelasting	matige overbelasting	sterke overbelasting
Binnenveld	2,6%	42,4%	7,9%	45,9%	1,2%
Botshol	48,6%	0,0%	0,1%	50,3%	1,1%
Kolland & Overlangbroek	97,9%	0,2%	0,0%	1,9%	0,0%
Lingegebied & Diefdijk-Zuid	66,1%	9,6%	8,5%	15,9%	0,0%
Nieuwkoopse Plassen & De Haeck	0,2%	0,0%	46,8%	53,0%	0,0%
Oostelijke Vechtplassen	94,3%	0,6%	0,3%	4,6%	0,2%
Rijntakken	97,6%	1,2%	0,4%	0,8%	0,0%
Uiterwaarden Lek	57,9%	13,5%	17,0%	11,6%	0,0%
Zouweboezem	75,4%	4,7%	0,8%	19,1%	0,0%

3. Depositie en herkomst van de depositie per N2000 gebied

Met behulp van de Data Analyse Stikstof Herkomst (DASH 2022¹) van het RIVM is voor de Provincie Utrecht afgeleid wat de geografische herkomst van de depositie is (in mol NH₃/jaar), voor de Natura2000 gebieden die (deels) gelegen zijn in de Provincie Utrecht.

Per Natura2000 gebied is in een tabel de geografische herkomst van de depositie aangegeven. In de tabel is de depositie die afkomstig is van buitenlandse bronnen niet opgenomen. De aanduiding 'continentaal plat'² duidt de depositie aan die afkomstig is van bronnen van zee³.

¹ Hiervoor is gebruik gemaakt van de Data Analyse Stikstof Herkomst (DASH) dataset van het RIVM, data.rivm.nl/data/stikstof/DASH/2022/ met een ruimtelijke selectie op de regio Provincie Utrecht.

² Het Nederlandse Continentaal Plat (NCP) is gelijk aan de Nederlandse Exclusieve Economische Zone (EEZ).

³ Met name scheepvaart en industriële activiteiten op zee

De herkomst naar sector is in het staafdiagram weergegeven. Hierbij is de situatie in 2018 weergegeven en de prognose voor de relatieve bijdrage per sector uit Aerius Monitor voor de jaren 2020, 2025 en 2030.

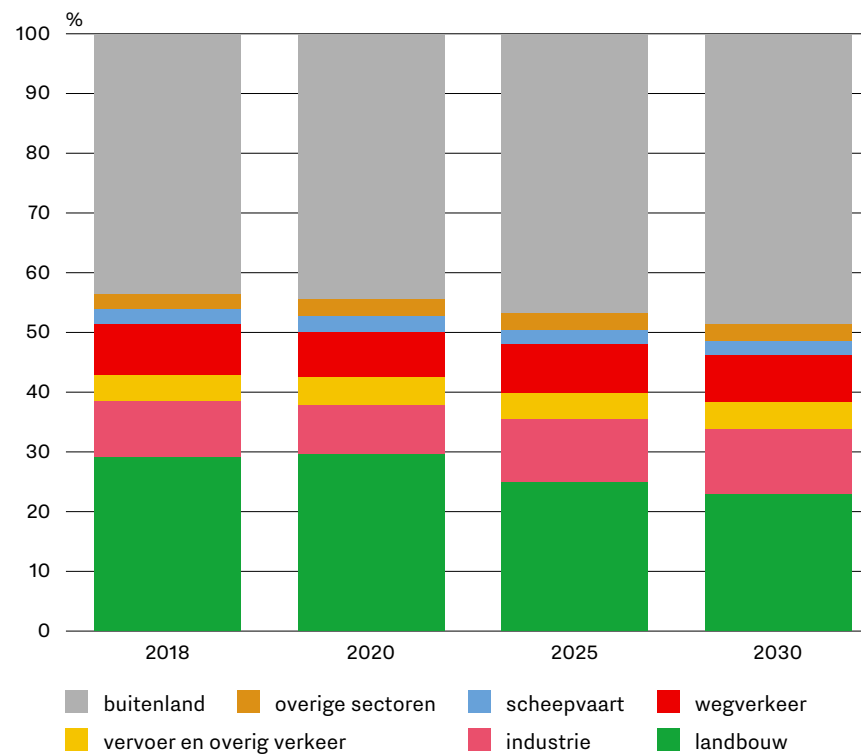
De kleuren in de staafdiagrammen representeren de volgende sectoren:

Buitenland
Overige sectoren
Scheepvaart
Wegverkeer
Vervoer en overig verkeer
Industrie
Landbouw

Botshol

Geografische herkomst depositie

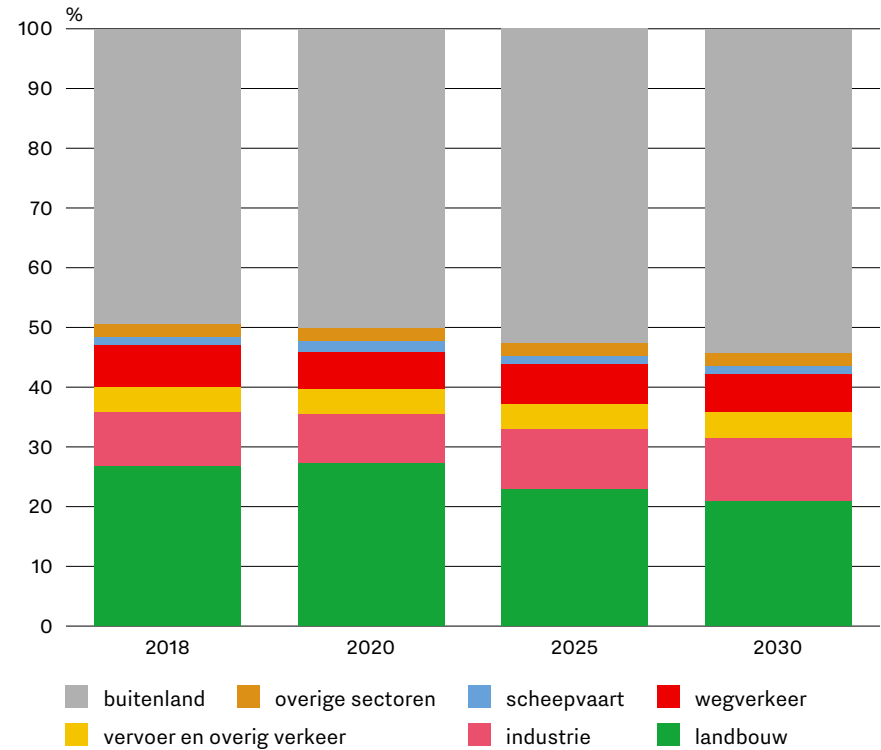
herkomst	mol/jaar
Continental Plat	1274,1
Drenthe	270,8
Flevoland	905,8
Fryslân	645,8
Gelderland	2597,5
Groningen	220,4
Limburg	321,9
Noord-Brabant	2741,4
Noord-Holland	12634,1
Overijssel	866,2
Utrecht	18920,2
Zeeland	1112,1
Zuid-Holland	10440,6
totaal	52950,9

Zouweboezem

Geografische herkomst depositie

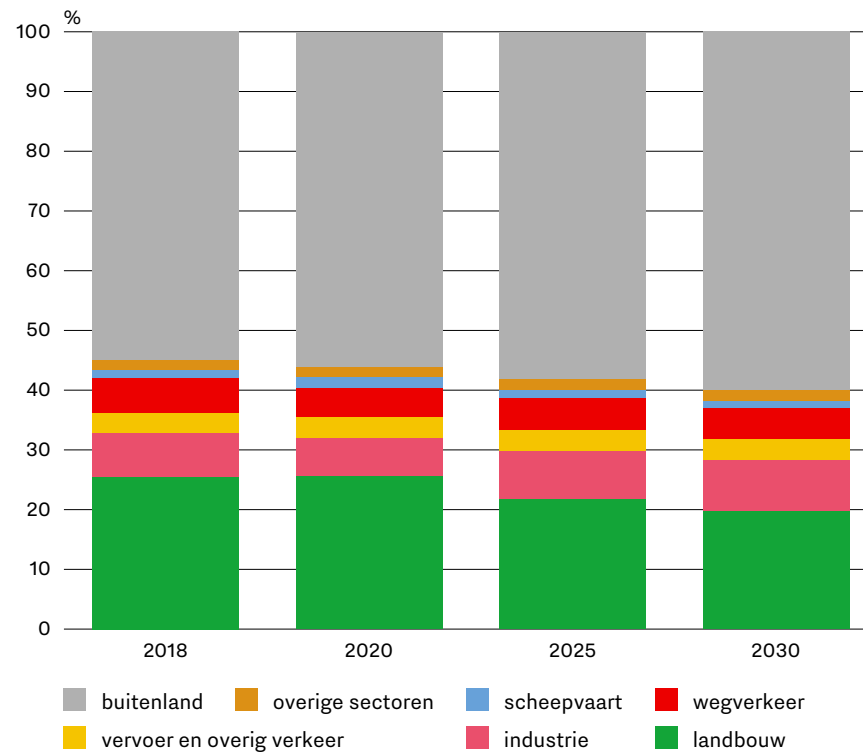
herkomst	mol/jaar
Continental Plat	215,2
Drenthe	41,8
Flevoland	88,3
Fryslân	85,4
Gelderland	944,1
Groningen	36,2
Limburg	98,2
Noord-Brabant	1438,9
Noord-Holland	383,5
Overijssel	142,2
Utrecht	6089,9
Zeeland	338,1
Zuid-Holland	3362,0
totaal	13263,9

Kolland en Overlangbroek

Geografische herkomst depositie

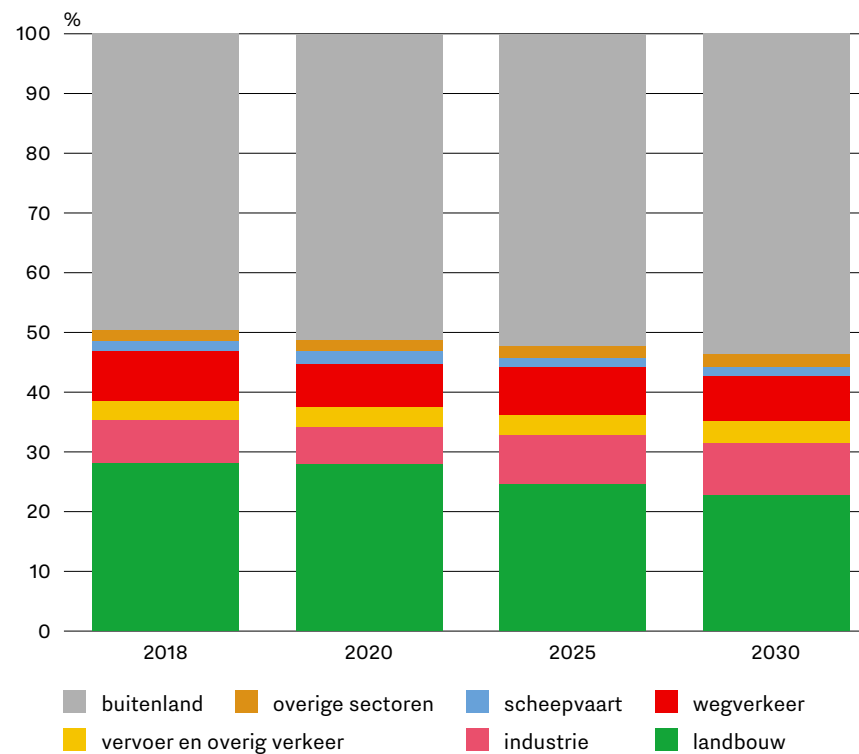
herkomst	mol/jaar
Continental Plat	815,9
Drenthe	236,0
Flevoland	563,6
Fryslân	439,0
Gelderland	14941,3
Groningen	187,5
Limburg	618,4
Noord-Brabant	7080,9
Noord-Holland	1486,4
Overijssel	929,4
Utrecht	27244,3
Zeeland	953,8
Zuid-Holland	4162,7
totaal	59659,1

Binnenveld

Geografische herkomst depositie

herkomst	mol/jaar
Continental Plat	146,7
Drenthe	51,1
Flevoland	129,0
Fryslân	94,4
Gelderland	5249,5
Groningen	39,4
Limburg	151,4
Noord-Brabant	1469,7
Noord-Holland	279,5
Overijssel	223,4
Utrecht	3167,4
Zeeland	164,6
Zuid-Holland	612,0
totaal	11778,1

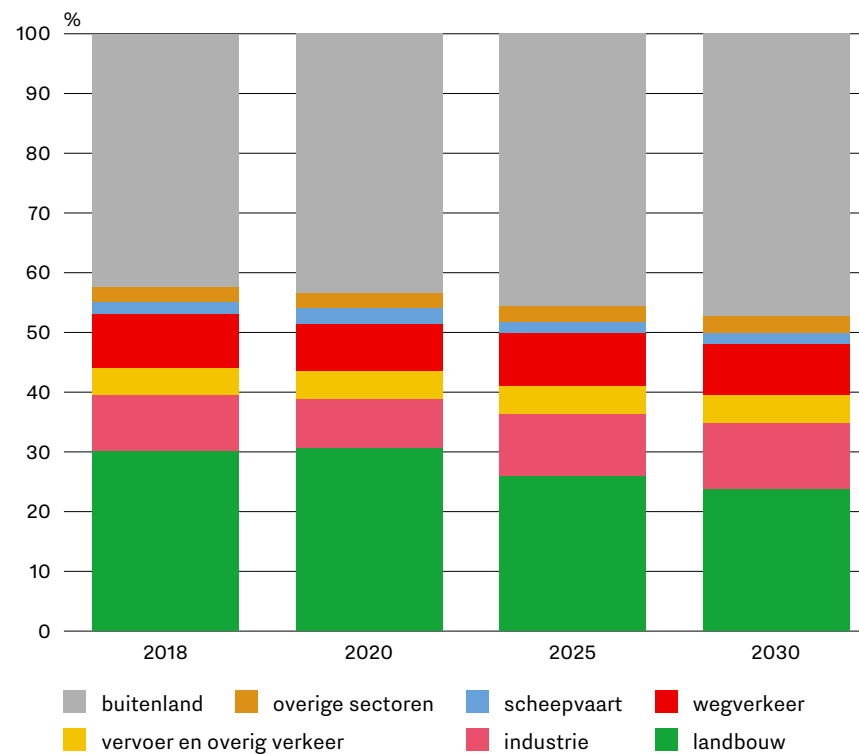

Oostelijke Vechtplassen

Geografische herkomst depositie

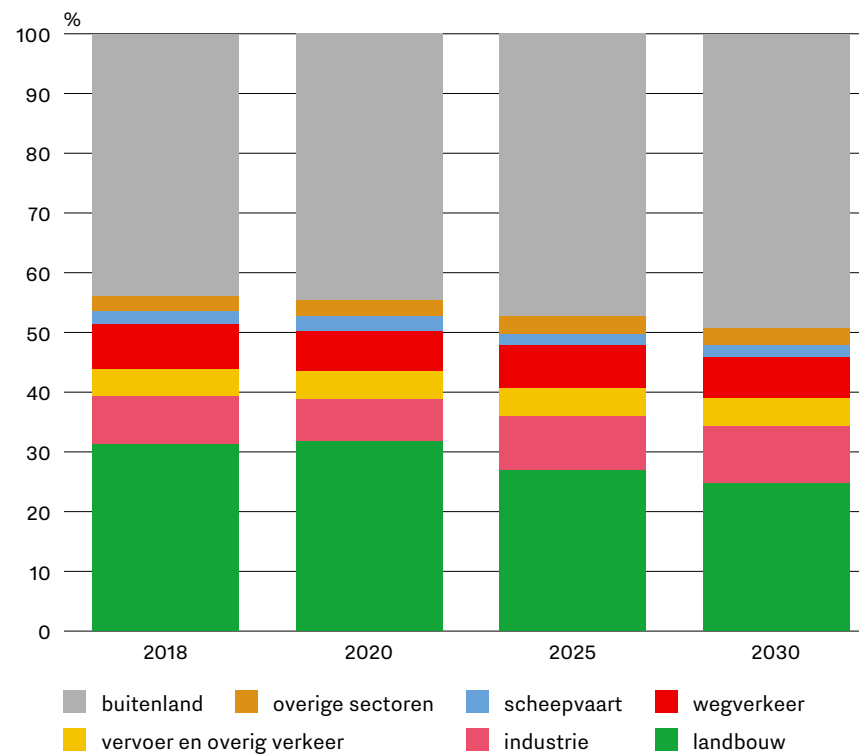
herkomst	mol/jaar
Continental Plat	29646,4
Drenthe	7786,6
Flevoland	31956,6
Fryslân	17512,4
Gelderland	98439,5
Groningen	5995,7
Limburg	9724,5
Noord-Brabant	86648,9
Noord-Holland	307762,8
Overijssel	26865,2
Utrecht	423268,8
Zeeland	27898,0
Zuid-Holland	209785,9
totaal	1283291,3

Nieuwkoopse Plassen & de Haeck

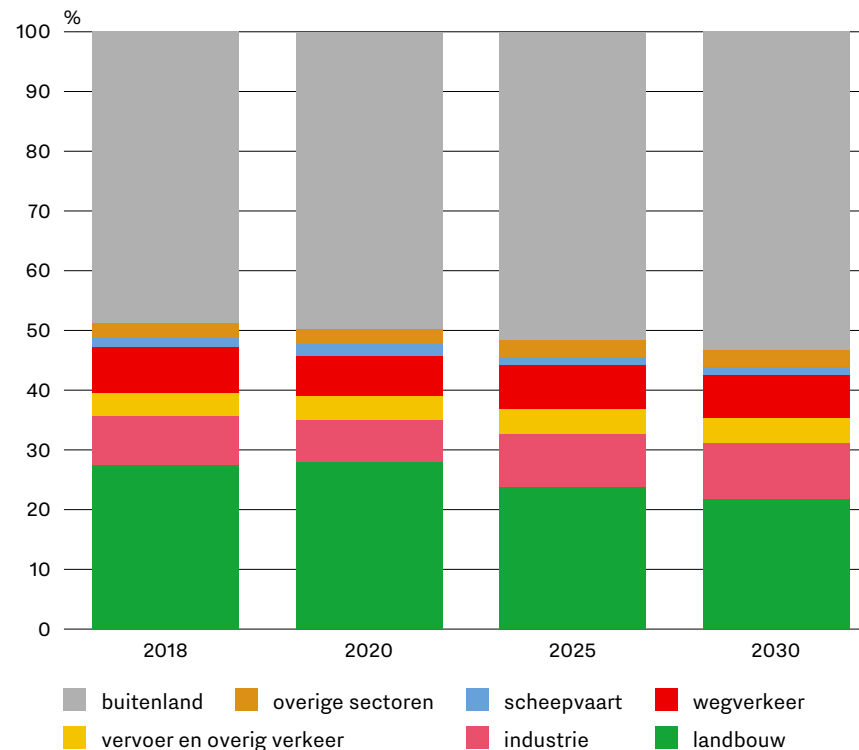
Geografische herkomst depositie

herkomst	mol/jaar
Continental Plat	6689,9
Drenthe	1180,3
Flevoland	3090,7
Fryslân	2672,6
Gelderland	12838,2
Groningen	1014,6
Limburg	1751,6
Noord-Brabant	16698,4
Noord-Holland	21710,9
Overijssel	3716,0
Utrecht	56409,9
Zeeland	7209,9
Zuid-Holland	123971,4
totaal	258954,4

Lingegebied en Diefdijk
Geografische herkomst depositie

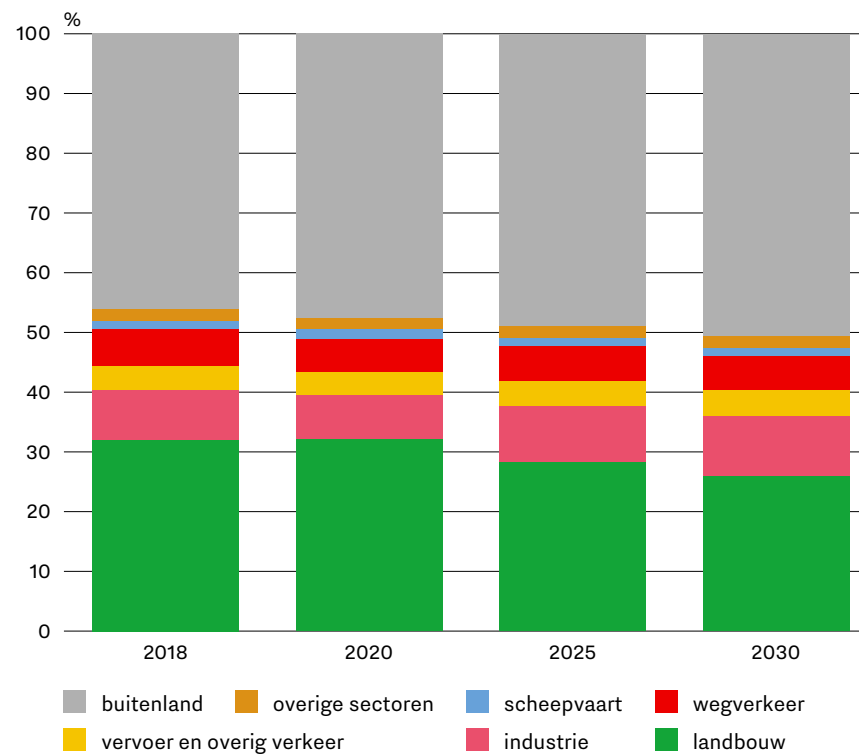
herkomst	mol/jaar
Continental Plat	2122,0
Drenthe	464,2
Flevoland	897,8
Fryslân	883,6
Gelderland	53556,3
Groningen	385,4
Limburg	1347,3
Noord-Brabant	25800,4
Noord-Holland	3327,0
Overijssel	1615,6
Utrecht	26694,9
Zeeland	3489,1
Zuid-Holland	24697,7
totaal	145281,2

Rijntakken

Geografische herkomst depositie

herkomst	mol/jaar
Continental Plat	44475,2
Drenthe	30675,1
Flevoland	64562,3
Fryslân	44965,5
Gelderland	1787362,6
Groningen	17248,2
Limburg	85275,7
Noord-Brabant	585062,9
Noord-Holland	80991,0
Overijssel	370255,0
Utrecht	216214,2
Zeeland	47226,8
Zuid-Holland	151030,6
totaal	3525345,1

4. Monitoring van stikstof

De monitoring van stikstof heeft zowel betrekking op emissie als depositie.

Monitoring stikstof (ammoniak)emissie

De stikstofopgave die Utrecht van het Rijk heeft gekregen heeft betrekking op de reductie van ammoniakemissie uit de landbouw met 46 % in 2030 ten opzichte van het referentiejaar 2018. Voor het monitoren van de emissiedoelstelling zijn de provincies afhankelijk van het RIVM, omdat de provincies zelf niet beschikken over de data die daarvoor nodig zijn. Het betreft de zogenaamde meetingsgegevens. Op dit moment wordt de monitoringsaanpak uitgewerkt door Rijk en provincies in samenspraak met het RIVM.

Monitoring stikstof(ammoniak)depositie

Met betrekking tot de monitoring van stikstofdepositie wordt primair aangesloten bij de landelijke meetnetten voor het meten van stikstof concentraties in de lucht en depositie op de grond.

Een belangrijk meetnet is het MAN (Meetnet Ammoniak Natuurgebieden). Momenteel vinden er geen MAN metingen plaats in de provincie Utrecht, wat gevolgen kan hebben voor de kalibratie van gebruikte stikstofmodellen in AERIUS. Wij zijn daarom van plan om meetpunten toe te voegen in alle Natura 2000-gebieden die geheel of gedeeltelijk in Utrecht liggen. Het uitbreiden van het aantal meetpunten is een verfijning van het al reeds bestaande (en betrouwbare) meetnet.

Daarnaast willen wij meetpunten plaatsen op de Utrechtse Heuvelrug in verband met de verhoogde stikstofgevoeligheid.

Meetnet stikstof FoodValley

In de regio FoodValley is in de afgelopen jaren een meetnetwerk opgezet dat van groot belang wordt geacht voor de (grote) stikstofopgave in de regio. Utrecht levert hier een bijdrage aan via het spoor van de Regio Deal. Deze loopt per eind 2024 af. De vraag moet beantwoord worden wat er daarna met het meetnetwerk gaat gebeuren. Het is goed denkbaar dat het meetnetwerk ook na 2024 wordt gecontinueerd of eventueel zelfs uitgebreid.

Bijlage 4

Eerste overzicht van de instrumentenkoffer

Deze bijlage omvat een tabel met daarin een opsomming van (binnenkort) beschikbaar instrumentarium, gerangschikt op de vier thema's van het UPLG. Het geeft een eerste overzicht van het beschikbare instrumentarium zonder volledig te willen en kunnen zijn. Het instrumentarium is immers voortdurend in ontwikkeling. Terwijl de gebiedsprocessen gaan lopen, zal deze lijst als uitgangspunt worden gebruikt en de basis vormen om de instrumentenkoffer gaandeweg te vullen en aan te passen.

Thema	Provinciaal Doel	Instrument	Uitleg
Overkoepelend	Deze instrumenten dienen óf meerdere doelen tegelijk óf zijn nodig ter ondersteuning van het andere instrumentarium.	Grond: 1.a. Grondbeleid 1.b. Provinciale Grondbank 1.c. Grondstrategieplan 2. Utrechtse stikstofdepositiebank 3. Algemene subsidieregeling Gebiedsgerichte aanpak Landelijk Gebied 4. Systematiek Friesland	1. Grond is de motor in gebiedsprocessen. Beschikbaarheid van grond is nodig om schuifruimte te creëren in gebiedsprocessen. 2. De stikstofdepositiebank zal binnenkort in werking worden gesteld. 3. Hieronder krijgen alle doelstellingen van het UPLG een plek. Dit maakt het invoeren van nieuwe regelingen eenvoudiger, en zorgt ervoor dat er een centrale plaats is waar de verschillende doelen zichtbaar zijn in een provinciale regeling. 4. In Friesland is een systematiek ontwikkeld waarbij via bestaand instrumentarium tot 98% van de vermogens- en inkomensschade gecompenseerd kan worden. Deze systematiek van flankerend beleid is ontwikkeld samen met de landbouwsector en is nu opgepakt door een nationale werkgroep vanuit het ministerie van LNV. Utrecht heeft interesse om een botsproef te doen met deze systematiek in onze provincie. Deze manier van financieel compenseren is namelijk kansrijk voor Utrecht omdat het aansluit bij de Utrechtse gebiedsgerichte aanpak vanuit vrijwillige - marktconforme - verwerving van gronden op basis van samenwerking en vertrouwen. Vermogens- en inkomensschade kan voor elk perceel apart en vóóraf worden berekend. Dit helpt in het draagvlak omdat de agrariër vooraf inzicht krijgt in de consequenties en opties in de gebiedsprocessen. De compensatie van vermogensschade kan worden gegeven in vorm van zowel grond als geld. Door te compenseren via grond wordt bijgedragen aan een duurzaam landbouwkundig perspectief voor blijvende agrarische bedrijven. Borging vindt plaats via bestaand instrumentarium zoals de WILG, het peilbesluit en de omgevingsvisie van gemeenten. Kavelruil kan daarvan onderdeel uitmaken. Dit is mogelijk op zowel vrijwillige basis of via verplichting (via de wettelijke variant van de WILG). De systematiek wordt genotificeerd bij de Europese Commissie zodat duidelijk is dat dit kan worden gehanteerd binnen de vigerende staatssteunkaders. De methode kent een objectieve en wetenschappelijk gefundeerde basis via o.a. de Water Wijzer Landbouw.
Water	KRW: 1. Waterkwaliteit Nutriënten grond- en oppervlaktewater Gewasbestrijdingsmiddelen 2. Waterkwantiteit 3. Hydrologische conditie Natura2000 in orde	1.a. het Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer (DAW). 1.b. subsidiemogelijkheden van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) 1.c. subsidiemogelijkheden uit het Nationaal Strategisch Plan (NSP/GLB). 1.d. Ruimtelijk: zonering 2/3. Grondwateronttrekkingsplafond	1.a. Verschillende maatregelen die bijdragen aan verbetering van waterkwaliteit vallen hieronder: aanpassing in bedrijfsvoering, technische maatregelen en aanvullende maatregelen bij de boer zoals bijvoorbeeld bufferstroken en vernatting. 1.e. Het NPLG vraagt provincies om zones in te richten langs beken in de zandprovincies, rond N2000-gebieden en rond drinkwaterwinningen. Hieraan kan invulling worden gegeven door inzet van ruimtelijk instrumentarium, complementair aan landelijk beleid (nutriënten en bestrijdingsmiddelen) en onder de voorwaarde dat het rijk de middelen beschikbaar stelt waarmee landbouwers in bedoelde zones een perspectief kan worden geboden. 2/3. Voor het behouden van de goede kwantitatieve staat van de grondwaterlichamen en het versterken van grondwaterafhankelijke functies (waaronder Natura 2000-gebieden en drinkwaterwingebieden). De vorm en inhoud van het onttrekkingsplafond wordt in de komende jaren bepaald.

Thema	Provinciaal Doel	Instrument	Uitleg
Natuur	NNN (inclusief Natura 2000) Programma Natuur Bossenstrategie Groenblauwe dooradering VHR Agrarische Natuur	<p>1.a. Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL)</p> <p>1.b. Uitvoeringsverordening aankoopsubsidie NNN-gronden (UVAN)</p> <p>1.c. Binnen de Subsidieregeling Agenda Vitaal Platteland (AVP) is er een subsidie Verplaatsing grondgebonden agrarische bedrijven</p> <p>2. SPUK uitkering</p> <p>3.a. SKNL-regeling (binnen NNN)</p> <p>3.b. SKNL-regeling (buiten NNN)</p> <p>3.c. KLE-regeling (kleine landschapselementen) en regeling voor afwaardering</p> <p>3.d. Subsidie Agroforestry</p> <p>4.a. KLE-regeling</p> <p>4.b. Het ANLb (Agrarisch Natuur- en landschapsbeheer)</p> <p>4.c. Afwaardering grond voor GBDA</p> <p>5. Structurele financiering via Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb)</p>	<p>1.a. Voor functieverandering van landbouwgrond naar natuur en inrichting</p> <p>1.b. Als middel om realisatie van meer natuur te bereiken.</p> <p>1.c. Bij verplaatsing van het bedrijf wordt op de grond NNN gerealiseerd.</p> <p>2. SPUK gelden worden via het SKNL loket als subsidie beschikt.</p> <p>3.a. De huidige SKNL-regeling kan zowel voor nieuw bos binnen NNN, omvorming van bestaande natuur naar bos en voor bosvitalisering worden gebruikt. Er moeten wel extra middelen onder de regeling worden geschoven.</p> <p>3.b. Ook hier kunnen we voor nieuw bos waarschijnlijk de SKNL-regeling gebruiken. Als dat toch niet lukt, dan moet er een nieuwe regeling worden gemaakt, op basis van de catalogus groenblauwe diensten. Daarvoor zijn extra middelen nodig boven op de bestaande middelen vanuit het strategisch bosbeleid.</p> <p>3.c. Buiten NNN, kleine landschapselementen (KLE): hiervoor moet de bestaande KLE-regeling worden voortgezet (alleen voor aanleg). Daarnaast is er een regeling voor afwaardering grond KLE in de maak. Deze moet vooral wat grotere ontwikkelingen op gronden binnen agrarische bedrijven gaan stimuleren.</p> <p>3.d. Deze zogeheten boslandbouw, waarbij meerjarige houtige gewassen (bomen en struiken) bewust geïntegreerd worden met de teelt van gewassen of dierlijke productiesystemen, valt ook onder de Bossenstrategie.</p> <p>4.a. Voor aanleg en herstel van GBDA kan de regeling Kleine Landschapselementen worden ingezet. We ontwikkelen nieuwe instrumenten om de aanleg van nieuwe landschapselementen te stimuleren.</p> <p>4.b. Voor beheer van Groenblauwe Dooradering</p> <p>4.c. Een nieuwe regeling voor afwaardering van grond voor GBDA (voorlopig alleen houtig) is in ontwikkeling.</p> <p>5. Voor het invullen van de agrarische VHR-doelen binnen het Open Grasland en Open Akkerland is het van vitaal belang dat er meer financiering beschikbaar komt om structureel beheer via het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) mee te realiseren. De enorme hectare-opgaven kunnen theoretisch gezien ingevuld worden via dit vrijwillige subsidiestelsel, maar het budget is daarvoor op dit moment ontoereikend.</p>
Klimaat	Methaanreductie Broeikasgas uitstoot vermindering Veenweidegebied	<p>1.a. Generieke maatregelen landbouwakkoord (rijk) (voer/management, grondgebondenheid)</p> <p>1.b. Utrechtse monitor voor duurzame landbouw (KPI'S)</p> <p>2.a. Peilbesluiten (waterschappen)</p> <p>2.b. WILG (Wet inrichting landelijk gebied)</p>	<p>1. Naast generieke maatregelen die worden verwacht vanuit het rijk kan methaanreductie ook als een van de indicatoren worden meegenomen in de Utrechtse monitor voor duurzame landbouw.</p> <p>2. In het interprovinciaal kerndocument veenweide wordt instrumentarium benoemd dat nodig is bij het werken aan de veenweideopgave. Een van de voorbeelden 'Flankerend beleid' vanuit de provincie Friesland, wordt in de tekst van het hoofdstuk Instrumentarium behandeld.</p>

Thema	Provinciaal Doel	Instrument	Uitleg
Landbouw	<p>Circulaire, Natuurinclusieve en Klimaatneutrale landbouw: De inzet op kringlooplandbouw. De inzet op natuurinclusieve landbouw. Verplaatsen. Stoppen- aansluiten bij natuurlijk verloop stoppers. Ondersteuning voor de individuele agrarische ondernemer.</p>	<p>1. KPI-systeematiek via de Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw 2.a. Uitbreiding van agrarisch natuurbeheer 2.b. Uitbreiding ecosysteemdiensten 2.c. Inzet van GLB-NSP 'Samenwerking regeling veenweiden en overgangsgebieden Natura 2000-gebieden' 2.d. Landschapsgronden 3.a. Verplaatsingsregeling via AVP-regeling (t.b.v. realisatie NNN) 3.b. Verplaatsingsregeling GGA (alle UPLG doelen) 4.a. Landelijke LBV+- en LBV-regeling 4.b. aanpak Vrijkomende Agrarische Bebouwing 4.c. Grondinstrumentarium 5.a. Landbouwmenukaart 5.b. 1-loket functie 5.c. Plattelandscoaches</p>	<p>1. Hierbij wordt vooral ingezet op management en innovaties om emissies te verminderen. Zie hiervoor de tekst in hoofdstuk 5 over de UMDL. 2. Hierbij wordt ingezet op een meer natuurinclusieve bedrijfsvoering door een grotere inzet op ecosysteemdiensten. 3. Er bestaan binnen de Provincie Utrecht op dit moment twee verplaatsingsregelingen voor agrarische bedrijven naast elkaar. Er wordt gewerkt aan integratie van deze twee. Verder zijn we betrokken bij de landelijke verplaatsingsregeling die in het kader van de aanpak piekbelasters in ontwikkeling is. 4.a. We benutten landelijke regelingen als LBV+ en LBV-regeling optimaal 4.b. Via de aanpak Vrijkomende Agrarische Bebouwing (VAB) wordt meer perspectief geboden voor stoppende bedrijven met vrijkomende bebouwing. Deze aanpak richt zich op leegstaande agrarische gebouwen en het voorkomen van verrommeling in het buitengebied 4.c. Grondinstrumentarium kan worden ingezet in gebiedsprocessen bij stoppende bedrijven. Meer grondinstrumenten bij 'overkoepelende' instrumenten. 5.a. Om agrariërs te ondersteunen bij de aanpassing van hun bedrijfsvoering ontwikkelen wij een Landbouwmenukaart. Deze bestaat uit verschillende maatregelen die de agrariërs kunnen nemen om hun bedrijfsvoering te verduurzamen. 5.b. Digitaal loket en waar mogelijk werken met vaste contactpersonen. 5.c. Voortzetten van aanbieden van coaching door onder andere plattelandscoaches.</p>

Bijlage 5

Kostenraming 2024-2035

De hierna volgende twee tabellen zijn achterliggende tabellen bij de tabel van hoofdstuk 8 van het hoofddocument concept UPLG versie 1.0. De eerste tabel hierna geeft de achterliggende berekening bij de tabel uit het hoofddocument. De tweede tabel hierna omvat een toelichting daarbij.

Een aantal posten hebben we op pm gezet omdat daar nog geen kostenraming van is te geven. Zodra we meer inzicht hebben in de te verwachten kosten van deze posten gaan we hierover in gesprek met het Rijk.

Thema NPLG	Maatregelen	Enmalige kosten (x € 1.000)	Structurele kosten (x € 1000)
Water	Waterkwaliteit	€ 70.000	PM
-	klimaatbestendigheid watersysteem (omgaan met droogte en piekbuien)	€ 460.000	PM
Natuur (herstel)	Beheer nieuwe stijl	€ -	€ 30.000
-	Natuurherstel natura 2000 gebieden	€ 200.000	€ 2.000
-	Natuurnetwerk Netwerk Nederland (NNN)	€ 30.000	€ 40.000
-	Vogel en Habitatrichtlijn; VHR Natuur, VHR agrarisch en VHR GBDA	€ 450.000	€ 230.000
-	Bossenstrategie	€ 60.000	€ 3.000
-	GroenBlauweDoorAdering (GBDA)	€ -	€ 60.000
-	Realisatie aanvalsplan Grutto	€ 110.000	€ 60.000
-	1e tranche Anlb	€ -	€ 10.000
Stikstof (reductie)	Verplaatsing bedrijven	€ -	€ -
-	Realisatie overgangszones N2000 gebieden	€ 80.000	
Klimaat (mitigatie)	Vermindering broeikasgassen uit veenbodems	€ 270.000	€ -
-	Reductie uitstoot methaan veehouderij	PM	€ -
Landbouw	Landbouwmaatregelen	€ 430.000	PM
-	Extensief grondgebruik	€ 340.000	€ -
Onderzoek en monitoring, Kennisdeling	-	€ -	€ 110.000
Fonds Vitaliteit landelijk gebied	-	€ 100.000	€ -
Proceskosten	-	€ 520.000	-
-	-	-	-
-	subtotaal	€ 3.120.000	€ 545.000
-	totaal	€ 3.670.000	PM
-	totaal bandbreedte - 25% en +25%	€ 2.750.000 - € 4.580.000	

Toelichting maatregelen

Maatregel	Toelichting
Waterkwaliteit	<p>Beekdalen: herinrichting van de beken, maatregelen om water vast te houden en beekdal brede herinrichtingskosten. De geschatte kosten zijn excl. grond-, afwaarderings- en onderhoudskosten.</p> <p>Per stroomgebied van de beken is een inschatting gemaakt van areaal water vasthouden (km), beekdalbrede herinrichting (ha), GBDA (ha), peilmaatregelen (ha) en hydrologisch effect op functie bij water vasthouden (ha).</p> <p>Beschermde gebieden N2000 en drinkwater: het gaat hier om nadeelcompensatie, waarbij een inschatting is gemaakt van het aantal agrariërs, die hiervoor in aanmerking komen en de hoogte van het bedrag.</p> <p>Aanvullende waterkwaliteitsmaatregelen: die nu (nog) niet onder de wettelijke taken van provincies en waterschappen vallen, zijn opgenomen als PM.</p>
Klimaatbestendigheid watersysteem (omgaan met droogte en piekbuien)	<p>Klimaatbestendig maken van Utrechtse Heuvelrug en flanken: hydrologische maatregelen tot 2028. De raming is gebaseerd op één voorbeeldgebied, die vervolgens als norm is gebruikt voor de andere gebieden. De berekening is exclusief aanpassing van de inrichting voor het gehele gebied.</p> <p>Wateraanvoer polders in de zomer: Er zijn diverse opties om te voorzien in extra zoetwater voor de veenweidengebieden in de zomer. Van één optie is een indicatieve financiële doorrekening gemaakt. Deze is gebruikt voor de totale berekening, en is gebaseerd op een inschatting van de benodigde hoeveelheid ha spaarbekkens en aanpassingen van het hoofdwatersysteem.</p> <p>Aanpak wateroverlast door klimaatverandering zijn voorlopig opgenomen als PM post.</p>
Beheer nieuwe stijl	<p>De huidige vergoeding voor het beheer van natuurterreinen is 84% van de Standaard Kostprijs (SKP). De verwachting is dat dit verhoogd wordt naar 99%. Deze hogere vergoeding is als kosten meegenomen.</p>
Natuurherstel Natura2000 gebieden (NDA)	<p>De inschatting is gebaseerd op de maatregelen voor de NDA. De overige maatregelen zijn nu als PM opgenomen.</p>
Natuurnetwerk Netwerk Nederland (NNN)	<p>De kosten voor de realisatie (functieverandering en inrichting) en beheer van NNN zijn hoger dan in de provinciale begroting is opgenomen. De beheerskosten zijn meegenomen onder de maatregel Beheer nieuwe stijl.</p>
Vogel en Habitatrichtlijn; VHR Natuur, VHR agrarisch en VHR GBDA	<p>Vanuit de VHR is het noodzakelijk dat het areaal van verschillende typen natuur uitgebreid wordt. Op basis van de landelijke verdeling aan hectares per habitattypen zijn deze kosten berekend. Gaat om afwaardering, inrichting en beheer van gebieden. Dit heeft ook gelijk effect op realiseren van Groen Blauwe Dooradering. De kosten van maatregelen bij VHR hebben daarom alleen betrekking op beheerkosten.</p>
Bossenstrategie	<p>Het gaat om 1.500 ha realisatie nieuwe bosareaal. Ongeveer 45% aan verwachte lasten (voornamelijk afwaardering en inrichting) is in de provinciale begroting opgenomen.</p>
Groen Blauwe Dooradering (GBDA)	<p>Zie ook toelichting bij VHR buiten NNN-gebieden. Het gaat hier alleen om beheerkosten van ca 1.700 ha houtige elementen, 900 ha natte elementen en 900 ha randen.</p>

Maatregel	Toelichting
Realisatie aanvalsplan Grutto	We gaan uit 5 gebieden. De kosten zijn voor beheer, inrichting, afwaardering en omschakeling stalsysteem. De berekening is tot stand gekomen in samenwerking met de andere weidevogelprovincies.
1e tranche Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (Anlb)	Gaat om uitbreiding van de al ingezette maatregelen op agrarisch natuurbeheer. Het aantal ha van beheerpakketten voor Open Grasland, Dooradering, klimaat en Water worden uitgebreid. Het genoemde bedrag is exclusief beschikbare middelen uit GLB-NSP, Provinciale middelen, Waterschapsmiddelen.
Verplaatsing bedrijven	Het betreft subsidie voor verplaatsing van bedrijven: max. € 500.000 per bedrijf (werkelijk gemaakte verhuiskosten) De schatting is 5 tot 10 bedrijven (totaal blijft 2,5mln). Deze subsidie heeft als voorwaarde dat het gehele bedrijf gekocht wordt door de provincie.
Realisatie overgangszones N2000 gebieden	Gaat om ongeveer 2.300 ha aan gewaspercelen in de 500 meter zone rondom de N2000 gebieden waar nog geen extensivering op is doorgevoerd. Bij de berekening wordt er uitgegaan van 50% afwaardering t.o.v. een gemiddelde grondprijs van € 75.000/ha.
Vermindering broeikasgassen uit veenbodems	Gaat om aanleg van waterinfiltratiesystemen in het veenweidengebied, gelijkelijk verdeeld over AWIS en PWIS, €110 mln. Overall wordt het polderpeil verhoogd tot 40 cm onder maaiveld. Voor de extra wateroverlast die er ontstaat is ervan uitgegaan dat hiertegen extra open water wordt gemaakt (aankoop grond, € 80 mln). In een klein deel van het gebied vindt transitie van de landbouw plaats naar natte vormen van landbouw. Hiervoor vindt 50% afwaardering plaats € 110 mln).
Reductie uitstoot methaan veehouderij	De maatregelen gericht op de reductie van stikstofemissies hebben vrijwel uitsluitend de veehouderij als doelgroep. De aanpak die voor de sector wordt ontwikkeld bevat veel maatregelen die direct of indirect gericht zijn op stikstofreductie. De dekking voor deze maatregelen zijn opgenomen in het landbouwdeel van de begroting.
Landbouwmaatregelen	Het maatregelenpakket is opgebouwd uit; implementatie van de Monitor Duurzame Landbouw (doelsturing gebaseerd KPI-systematiek), innovaties op het boeren erf, structuurversterking (kavelruil), één-loket functie en opstellen duurzame bedrijfsplannen, praktijkonderzoek en fieldlabs.
Extensief grondgebruik	Gaat om afwaarderingssystematiek gericht op extensiever gebruik van landbouwgronden, Het gaat hier expliciet niet over realisatie van extra natuur of afwaardering naar natuur (NNN, SKNL), of op trajecten als omschakelfonds of uitbreiding Anlb. Hier wordt uitgegaan van ongeveer 10.000 ha met een afwaardering van 50%.
Onderzoek en monitoring, Kennisdeling	In deze transitie is onderzoek, monitoring en kennisdeling nodig. Het percentage van 5% van het totaalbedrag is gebaseerd op de ervaring bij andere programma's van de provincie zoals Agenda Vitaal Platteland en Bodemdaling Veenweiden.
Fonds Vitaliteit landelijk Gebied	Naast het treffen van maatregelen om de natuurlijke omgeving gezond te houden is het ook van belang om het welzijn van de bewoners en ondernemers in het gebied hoog te houden. De middelen uit dit fonds kunnen bijdragen aan het waarborgen van de leefbaarheid in het landelijk gebied, bijvoorbeeld op het gebied van ruimtelijke kwaliteit of door stad-land verbindingen te versterken.
Proceskosten	De proceskosten bestaan uit bijdrage voor het faciliteren van de gebiedsprocessen en noodzakelijke capaciteit voor waterschappen, gemeenten, landbouw- en natuurorganisaties en voor provincie.

Sociaaleconomische situatie van de landbouwsector provincie Utrecht

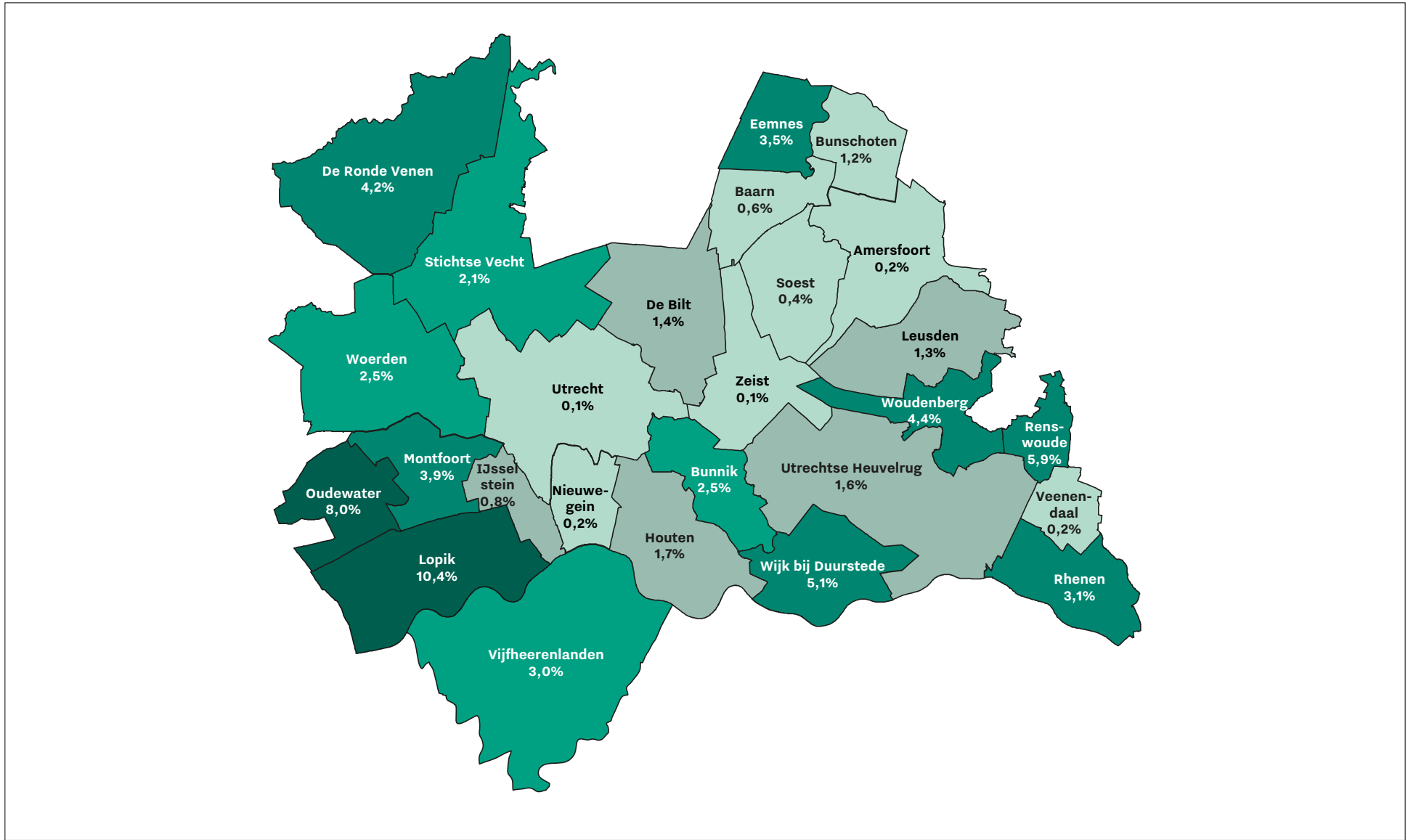
Als onderdeel van de nulmeting voor de sociaaleconomische impactanalyse (SEIA) geven we in deze bijlage een eerste overzicht van de sociaaleconomische structuur van de Utrechtse landbouw. In deze eerste versie vindt u gegevens over de Utrechtse primaire landbouw, ofwel de bedrijven die planten en dierlijke producten produceren voor menselijk gebruik. Voor de vaststelling van het definitieve UPLG 1.0 voegen we in het najaar van 2023 nog twee onderdelen toe aan onze nulmeting van het Utrechts landelijk gebied. Ten eerste breiden we de rapportage van de Utrechtse landbouw uit met een analyse van het zogenaamde 'agrocomplex' - ofwel het geheel aan aanverwante sectoren en economische activiteiten rondom de primaire landbouw, inclusief haar toeleveranciers en verwerkende bedrijven. Verder breiden we de analyse uit met een analyse van de stand van de brede welvaart in het landelijk gebied. Er wordt momenteel samen met het CBS en andere provincies samengewerkt om de juiste data hiertoe te vergaren.

We beschrijven de volgende onderwerpen:

1. Werkgelegenheid landbouwsector
2. Samenstelling Utrechtse agrarische sector
3. Financiële toegevoegde waarde primaire landbouwsector
4. Biologische landbouw
5. Verbredingsactiviteiten in Utrecht

1. Werkgelegenheid landbouwsector

In de provincie Utrecht werken in 2022 ongeveer 8.180 mensen in de primaire landbouw. Dit is een goede 1,0% van de totale Utrechtse werkgelegenheid (Bron: Provinciaal Arbeidsplaatsen Register). De relatieve werkgelegenheid in de landbouw ligt hiermee lager dan in de rest van Nederland waar deze zo'n 2,1% (CBS, 2021) bedraagt.

Figuur 5. Aandeel primaire landbouw in de werkgelegenheid in 2022, Utrechtse gemeenten (Provinciaal Arbeidsplaatsen Register)(Provinciaal Arbeidsplaatsen Register)

In figuur 5 wordt de relatieve werkgelegenheid in de primaire landbouw weergegeven voor de Utrechtse gemeenten. De landbouwbanen zijn niet gelijk verspreid over de provincie. In bepaalde regio's speelt de (primaire) landbouw een significant grotere rol. In het westen van de provincie ligt de relatieve werkgelegenheid in de landbouw het hoogst, vooral in Lopik (10,4%) en Oudewater (8,0%) zijn er relatief veel landbouwbanen. Deze gemeenten liggen in het Veenweidegebied in het Utrechtse Groene Hart. Verder valt op dat de relatieve werkgelegenheid significant hoger ligt in Renswoude (5,9%, Utrechtse deel Gelderse Vallei) en in Wijk bij Duurstede (5,1%, Kromme Rijnstreek). Het is verder niet verrassend dat de landbouw een significant kleinere rol speelt in de stedelijke gebieden rondom Utrecht en Amersfoort.

2. Samenstelling Utrechtse agrarische sector

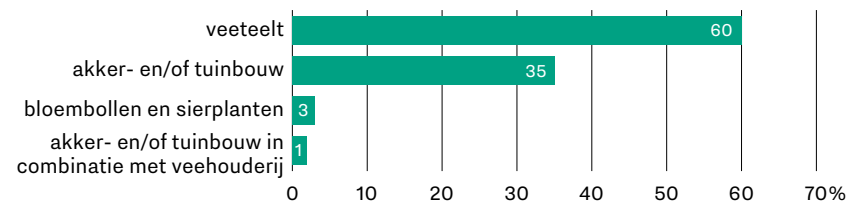
Van de circa 8.180 banen in de Utrechtse landbouw is het grootste deel te vinden in de veeteelt of in de akker- of tuinbouw. In figuur 6 is te zien dat maar liefst 60% van de landbouwbanen in de veeteelt zit. Iets meer dan een op de drie landbouwbanen is te vinden in de akkerbouw en/of tuinbouw (35%). Verder zit een klein deel van de werkgelegenheid in de sierteelt of bij bedrijven die akkerbouw en veeteelt combineren.

Omdat de veeteelt zo belangrijk is voor de Utrechtse landbouw, hebben we de werkgelegenheid in deze sub-sector verder uitgesplitst in figuur 7. Bijna twee op de drie veeteeltbanen zit bij melkveehouderijen (65%). Dit komt overeen met het beeld van Utrecht als een graasdierhouderijregio. Verder is een op de tien veeteeltbanen te vinden bij de productie van rundvlees. Een kleiner deel van de veeteeltbanen is te vinden bij varkenshouderijen (4%) en bij pluimveebedrijven (3%).

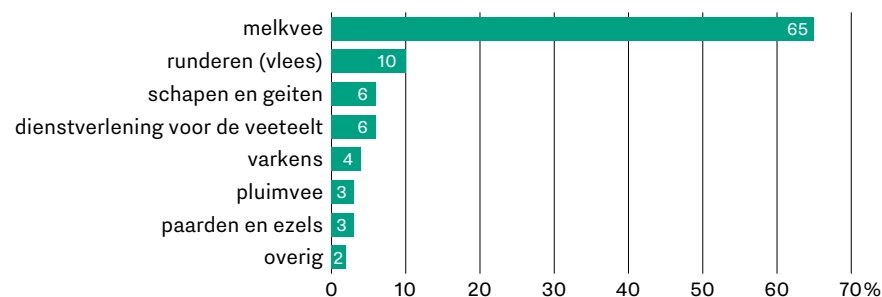
3 Financiële toegevoegde waarde primaire landbouwsector

De (financiële) toegevoegde waarde* van de primaire landbouwsector is in de provincie Utrecht relatief kleiner dan in de rest van Nederland. Relatief gezien heeft de Utrechtse (primaire) landbouwsector zelfs de kleinste toegevoegde waarde t.o.v. Bruto Regionaal Product (BRP) van alle provincies. Dit is niet verrassend, gezien het gegeven dat de Utrechtse economie grotendeels draait rondom de dienstensectoren.

*De (financiële) toegevoegde waarde staat gelijk aan het verschil tussen de productiewaarde en de waarde van de in het productieproces verbruikte goederen en diensten.

Figuur 6. Verdeling werkgelegenheid over Utrechtse landbouw in 2022 (Provinciaal Arbeidsplaatsen Register).

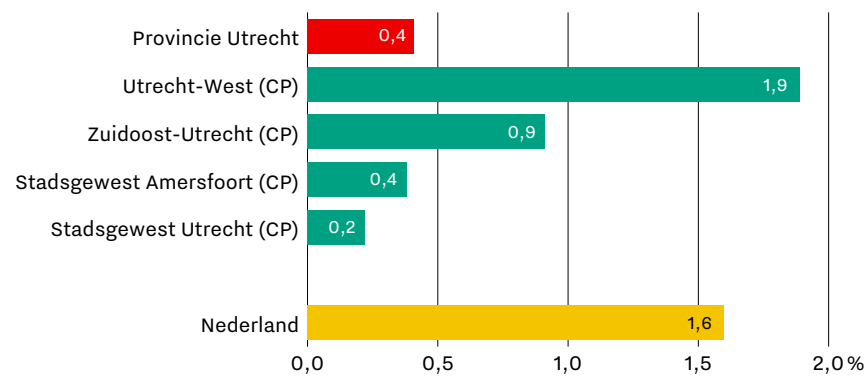

Figuur 7. Verdeling werkgelegenheid over Utrechtse landbouw in 2022 (Provinciaal Arbeidsplaatsen Register).

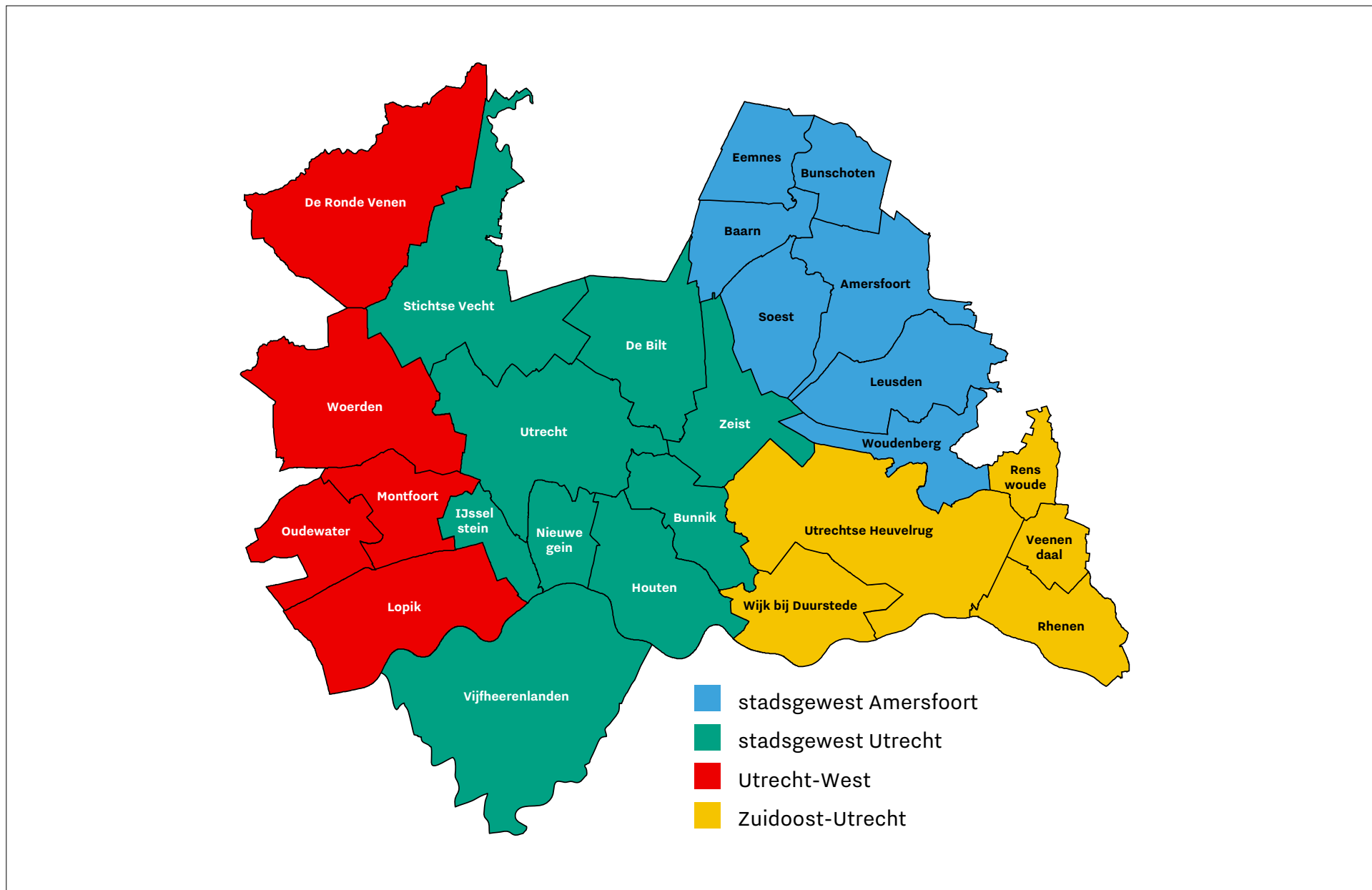

Op het niveau van de regio's binnen de provincie Utrecht heeft Utrecht-West (het Veenweidegebied van het Utrechts Groene Hart) relatief gezien de grootste primaire landbouwsector. De financiële toegevoegde waarde is hier relatief het grootst. Verder is de financieel-economische bijdrage van de landbouw opvallend (maar niet heel verrassend) laag in stadsgewest Utrecht.

In deze paragraaf gebruiken we de zogenaamde COROP-plus indeling omdat we hier over betrouwbare gegevens beschikken m.b.t. de financiële toegevoegde waarde. Deze regionale indeling splitst Utrecht op in vier deelgebieden. Deze deelgebieden en de bijbehorende gemeenten staan weergegeven in figuur 8 en 9.

Figuur 8. Toegevoegde waarde primaire landbouw aan het BRP (COROP-plus indeling), als % van totaal sectoren, 2019 (CBS Statline).

Figuur 9. Regio's Provincie Utrecht (COROP-plus indeling).

4. Biologische landbouw en verbredingsactiviteiten in Utrecht

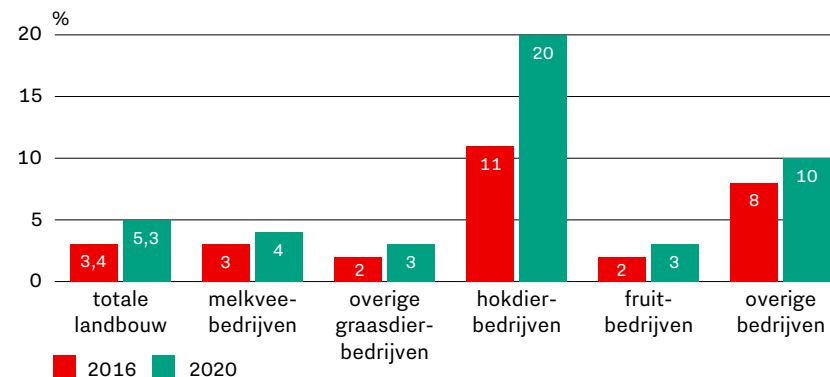
In de biologische landbouw worden er bij de productie geen kunstmest en chemische bestrijdingsmiddelen toegepast. Een deel van de Utrechtse boeren doet al aan biologische landbouw, en het aantal boeren met een biologische bedrijfsvoering is groeiende in de provincie Utrecht. Waar er in 2016 nog 86 boeren aan biologische landbouw deden, was dit aantal in 2020 al gegroeid naar 124. Dit betekent dat het percentage Utrechtse boeren dat biologisch werkt tussen 2016 en 2020 is gegroeid van 3,4% naar 5,3%. Het aandeel biologische boeren in 2020 lag hiermee hoger dan het landelijk gemiddelde van 3,0%. In figuur 10 staat het aandeel biologische landbouw per agrarische sub sector weergegeven. Hierbij valt op dat één op de vijf hokdierbedrijven een biologische bedrijfsvoering heeft (Landbouwstructuur en verkavelingsanalyse Provincie Utrecht).

Verbredingsactiviteiten Utrechtse landbouw

Boeren met verbredingsactiviteiten ondernemen naast hun agrarische activiteiten ook andere, aanvullende bedrijfsactiviteiten. Een groot deel van de Utrechtse boeren doet aan verbredingsactiviteiten. Ook hier zien we een flinke groei tussen 2016 en 2020 van (1.007 naar 1.341 bedrijven). Dit betekent dat in 2020 zo'n 58% van de Utrechtse boeren aanvullende bedrijfsactiviteiten deed, ook dit ligt duidelijk hoger dan het landelijk gemiddelde van 43%.

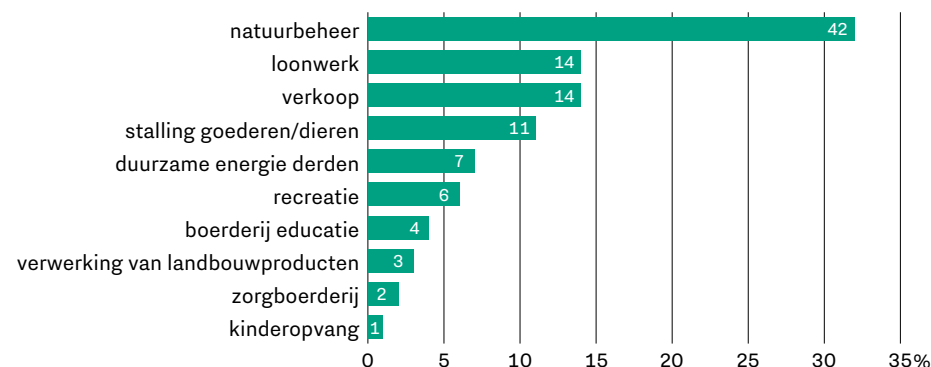
Hiernaast, in figuur 11 staan de meest voorkomende typen verbredingsactiviteiten die worden ondernomen door Utrechtse boeren. Natuurbeheer is de meest voorkomende activiteit: 32% van de boeren doet al aan natuurbeheer.

Bij 9% van de Utrechtse boeren zorgen verbredingsactiviteiten voor meer dan de helft van de totale omzet, zoals is te zien in figuur 12. Bij een groter deel van de boeren is het aandeel van deze activiteiten in de omzet nog (een stuk) kleiner.

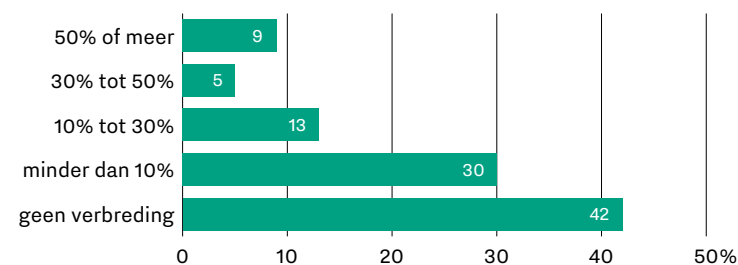
Figuur 10. Biologische landbouw Utrecht, aandeel in totaal (Landbouw telling).

*Geselecteerd op de aanwezigheid van biologisch geteelde gewassen (inclusief grasland).

Figuur 11. Biologische landbouw Utrecht, aandeel in totaal (Landbouw telling).

*Geselecteerd op de aanwezigheid van biologisch geteelde gewassen (inclusief grasland).

Figuur 12. Aandeel inkomsten uit verbredingsactiviteiten in totale omzet Utrecht, 2020 (Landbouw telling CBS)

Colofon

Eindredactie
Provincie Utrecht

Vormgeving
Vorm de Stad

Advies, ondersteuning en
kaartmateriaal
veenenbos en bosch, landschapsarchitecten

Fotografie
Jeroen Bosch

